

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ВОРОНОВ ДМИТРО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 340.13:340.5:342.3:342.4

ДИСЕРТАЦІЯ

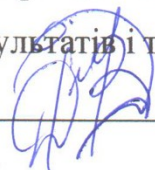
**ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____/Д. О. Воронов/

Науковий керівник: **Писарєва Елла Анатоліївна**, кандидат юридичних наук,
доцент

Вінниця-2023

АНОТАЦІЯ

Воронов Д. О. Виконання рішень Конституційного Суду України: проблеми теорії і практики. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». – Донецький національний університет імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України, Вінниця, 2023.

Дисертація є першим у вітчизняній науці конституційного права комплексним дослідженням виконання рішень Конституційного Суду України з обґрунтуванням нових теоретичних положень і розробкою рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання реалізації рішень Конституційного Суду України задля підвищення ефективності їхнього виконання.

У розділі 1 *«Теоретико-методологічні основи виконання рішень Конституційного Суду України»* визначено методологічні основи дослідження виконання актів органів конституційної юрисдикції, поняття і ознаки рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ, Суд) як результату реалізації функцій та як виду акту КСУ, сутність рішення КСУ.

Вперше визначено зміст сутності рішення КСУ у вузькому і широкому розумінні та обґрунтовано, що у вузькому розумінні рішення - це процесуальна форма закріплення результату інтелектуальної діяльності суддів КСУ, що легітимізує та санкціонує їх спільну думку, перетворюючи його на обов'язковий, остаточний та неоскаржуваний правовий акт; у широкому розумінні сутність розкривається через призму призначення рішення вирішувати найважливіші суспільні питання, пов'язані із забезпеченням верховенства Конституції, шляхом перевірки та оцінки правових актів на відповідність Конституції, тлумачення норм Конституції.

Уточнено поняття рішення КСУ як окремого виду акту через призму цілей та спрямування впливу самого рішення Суду, а також через його розкриття як результату конституційного провадження із врахуванням конкретних органів КСУ, що ухвалюють означене рішення і актів, які є безпосереднім предметом розгляду Суду.

Виділені ознаки рішень КСУ, до яких запропоновано віднести: 1) ухвалення виключно Великою палатою та Сенатом Суду у передбачений законом спосіб від імені України; 2) є фіналізованим результатом інтелектуальної безпосередньої діяльності суддів КСУ та якісним результатом конституційного провадження; 3) складна та змішана правова природа, поєднання прецедентного (преюдиціального) і нормативно-правового характеру; 4) є обов'язковими, остаточними і не підлягають оскарженню; 5) їх ухвалення за результатами перевірки та оцінки правових актів на відповідність Конституції України, тлумачення самих норм Конституції України є складовою частиною конституційного контролю.

Додатково обґрунтовано, що в якості методологічної основи дослідження виконання актів органів конституційного контролю доцільним є використання герменевтичного підходу із використанням формально-логічного методу аналізу окремих правових норм, біхевіористичного методу у поєднанні із діалектичним щодо аналізу актів органів конституційного контролю, компаративістського методу при порівнянні виконання рішень КСУ з виконанням актів органів конституційної юрисдикції інших країн.

У розділі 2 «Характеристика виконання рішень Конституційного Суду України» проаналізовано безпосереднє виконання рішень КСУ, забезпечення належного виконання рішень Суду і вирішення питань, пов'язаних з невиконанням рішень Конституційного Суду України.

Вперше розроблено процедуру скасування рішень та висновків КСУ, які визнані ВРУ такими, що прийняті чи надані із зловживанням впливу та обґрунтовано необхідність внесення відповідних змін до Конституції.

Уточнена роль КСУ в забезпеченні належного виконання своїх рішень шляхом обґрунтування, що: по-перше, покладення Судом обов'язку щодо забезпечення контролю за виконанням рішення чи додержанням висновку КСУ на певні державні органи не означає передачу компетенції самого Суду відносно такого контролю, що відображає характер відповідальності КСУ за належне виконання його рішень і додержання висновків; по-друге, Конституційний Суд України забезпечує виконання і здійснює контроль за виконанням рішень через: 1) встановлення порядку і строків виконання рішень та додержання висновків КСУ, право Суду щодо покладення обов'язку на відповідні державні органи із забезпечення контролю за виконанням рішення та додержанням висновку (попередній етап); 2) збір відповідної інформації щодо стану виконання рішень КСУ та додержання висновків КСУ, із одночасним узагальненням практики виконання вказаних актів Суду за результатами певного конституційного провадження; отримання Судом від відповідних органів письмового підтвердження виконання рішення чи додержання висновку (етап моніторингу); 3) вирішення питань, пов'язаних із невиконанням рішень та недодержанням висновків КСУ, вжиття заходів притягнення винних посадових осіб до відповідальності із одночасним включенням відповідної інформації до щорічної інформаційної доповіді Суду (заключний етап).

Додатково аргументовано, що «контроль за виконанням рішення КСУ» як дії, що вчиняються КСУ та відповідними державними органами, означеними у рішенні та висновку КСУ, з метою перевірки діяльності відповідних органів та посадових осіб, на яких покладені певні обов'язки з виконання рішень та додержання висновків КСУ, є складовою «конституційного контролю» у широкому його розумінні; запропоновано замінити в параграфі 77 «Моніторинг стану виконання рішень та додержання висновків Суду» глави 7 «Виконання рішень та додержання висновків Суду» Регламенту КСУ термін «моніторинг» на термін «контроль».

Розроблений комплекс заходів, спрямованих на впровадження збалансованого дієвого порядку виконання рішень КСУ із реальною обов'язковістю їх виконання, кореспондованою відповідальністю за невиконання чи неналежне виконання даного обов'язку, зокрема, запропоновано: 1) передбачити обов'язок Суду реагувати на відомі йому факти невиконання, неналежного виконання рішень або недотримання, неналежного дотримання висновків Суду у передбаченій законом та регламентом спосіб; 2) закріпити обов'язковість для розгляду у Верховній Раді України висновків та пропозицій Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України; 3) розширити перелік діянь, що складають об'єктивну сторону злочину, передбаченого частини 4 статті 382 Кримінального кодексу України, і включити до нього: невиконання службовою особою рішення КСУ, недодержання нею висновку КСУ, неналежне виконання рішення та неналежне додержання висновку КСУ, що потягло за собою фактичне невиконання приписів рішення чи висновку Конституційного Суду України, або значне затягування їх виконання чи додержання; 4) встановити додатково відповідальність за невиконання законних вимог (ненадання на запит інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації) Секретаріату Конституційного Суду України (стаття 188⁴⁹ КУпАП).

Конкретизовані заходи, що можуть вживатися Судом стосовно притягнення посадових осіб до адміністративної та кримінальної відповідальності за невиконання ними рішення Суду та додатково доведено, що вжиття таких заходів може здійснюватися шляхом: 1) звернення до правоохоронного органу із відповідною заявою про вчинення злочину посадовою особою або посадовими особами за ознаками невиконання рішення Суду або недодержання висновку Суду; 2) звернення до винної посадової особи або посадових осіб із вимогою усунути порушення із подальшим зверненням до правоохоронного органу у разі продовження протиправної поведінки; 3) звернення до правоохоронного органу із

відповідною заявою про вчинення адміністративного правопорушення посадовою особою або посадовими особами за ознаками ненадання відповіді на запит Суду або надання неналежної відповіді.

Запропоновані комплексні зміни до діючого законодавства України (Конституція України, Закон № 2136-VIII, Кримінальний кодекс України, КУпАП України, Регламент КСУ та Положення про постійного представника ВРУ у КСУ), спрямовані на впровадження збалансованого дієвого ефективного порядку виконання рішень та додержання висновків КСУ із реальною обов'язковістю виконання рішень та додержання висновків КСУ, кореспондованою відповідальністю за невиконання чи неналежне виконання даного обов'язку (законопроекти «Про внесення змін до Конституції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України»).

Ключові слова дисертаційного дослідження: Конституція, неконституційність, права людини, захист прав людини, верховенство права, конституційний контроль, конституційна юрисдикція, конституціоналізм, Конституційний Суд України, методологія, рішення Конституційного Суду України, виконання рішень Конституційного Суду України, конституційна скарга, контроль за виконанням рішень Конституційного Суду України, юридична відповідальність, сутність рішення Конституційного Суду України, ознаки рішення Конституційного Суду України, невиконання рішень Конституційного Суду України.

ABSTRACT

Voronov D. O. Execution of decisions of the Constitutional Court of Ukraine: problems of theory and practice. – Qualifying scientific work on manuscript's rights.

The thesis on the obtaining of Doctor of Philosophy degree in the specialty 081 "Law" on the field of knowledge 08 "Law". – Vasyl' Stus Donetsk National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2023.

The dissertation is the first comprehensive study of the implementation of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine in the domestic science of constitutional law with the justification of new theoretical provisions and the development of recommendations and proposals for improving the legal regulation of the implementation of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine in order to increase the effectiveness of their implementation.

Chapter 1 "Theoretical-methodological foundations of the implementation of decisions of the Constitutional Court of Ukraine" defines the methodological bases of the study of the implementation of acts of bodies of constitutional jurisdiction, the concepts and signs of the decision of the Constitutional Court of Ukraine (hereinafter referred as CCU, the Court) as a result of the implementation of functions and as a type of act of the Constitutional Court, the essence of the decision of the Constitutional Court of Ukraine are defined.

For the first time, the content of the essence of the decision of the Court in the narrow and broad sense was defined and it was substantiated that in the narrow sense, the decision is a procedural form of securing the result of the intellectual activity of judges of CCU, which legitimizes and authorizes their joint opinion, turning it into a binding, final and unappealable legal act ; in a broad sense, the essence is revealed through the prism of the purpose of the decision to solve the most important social issues related to ensuring the supremacy of the Constitution, by checking and evaluating legal acts for compliance with the Constitution, interpreting the norms of the Constitution.

The concept of a decision of the CCU as a separate type of act has been clarified through the prism of the goals and direction of the influence of the Court's decision itself, as well as through its disclosure as a result of constitutional proceedings, taking into account the specific bodies of the CCU that adopt the specified decision and acts that are the direct subject of the Court's review.

Highlighted features of the decisions of the Court, to which it is proposed to include: 1) adoption exclusively by the Great Chamber and the Senate of the Court in the manner prescribed by law on behalf of Ukraine; 2) is the finalized result of the direct intellectual activity of the judges of the CCU and the qualitative result of the constitutional proceedings; 3) complex and mixed legal nature, a combination of precedent (prejudicial) and normative-legal nature; 4) are binding, final and not subject to appeal; 5) their adoption based on the results of verification and assessment of legal acts for compliance with the Constitution of Ukraine, interpretation of the norms of the Constitution of Ukraine are a component of constitutional control.

It is additionally substantiated that as a methodological basis for the study of the implementation of acts of constitutional control bodies, it is appropriate to use a hermeneutic approach using a formal-logical method of analysis of individual legal norms, a behavioral method in combination with a dialectical method for the analysis of acts of constitutional control bodies, a comparativist method when comparing the implementation of decisions of the CCU with the execution of acts of constitutional jurisdiction bodies of other countries.

Chapter 2 "Characteristics of the implementation of decisions of the Constitutional Court of Ukraine" analyzes direct implementation of the decisions of the Central Committee of Ukraine, ensuring the proper implementation of the Court's decisions and resolving issues related to non-implementation of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine.

For the first time, the procedure for canceling the decisions and conclusions of the CCU, which were recognized by the Verkhovna Rada of Ukraine as having

been adopted or given with the abuse of influence, was developed and the need to make appropriate changes to the Constitution was substantiated.

The role of the CCU in ensuring the proper implementation of its decisions is specified by substantiating that: firstly, the Court's imposition of the duty to ensure control over the execution of the decision or compliance with the conclusion of the CCU on certain state bodies does not mean the transfer of the competence of the Court itself with respect to such control, which reflects the nature responsibility of the CCU for proper implementation of its decisions and compliance with conclusions; secondly, the Constitutional Court of Ukraine ensures the implementation and monitors the implementation of decisions through: 1) establishing the procedure and deadlines for the implementation of decisions and compliance with the conclusions of the Constitutional Court, the right of the Court to impose an obligation on the relevant state bodies to ensure control over the implementation of the decision and compliance with the conclusion (preliminary stage); 2) collection of relevant information on the state of execution of the decisions of the Court and compliance with the conclusions of the CCU, with a simultaneous generalization of the practice of the execution of the specified acts of the Court based on the results of certain constitutional proceedings; receipt by the Court from the relevant bodies of written confirmation of the execution of the decision or compliance with the conclusion (monitoring stage); 3) resolution of issues related to non-implementation of decisions and non-compliance with the conclusions of the CCU, taking measures to bring guilty officials to justice with the simultaneous inclusion of relevant information in the annual information report of the Court (final stage).

It is additionally argued that "control over the implementation of the decision of the Central Administrative Court" as actions carried out by the Central Administrative Court and relevant state bodies, specified in the decision and conclusion of the Central Administrative Court, in order to check the activities of the relevant bodies and officials who are entrusted with certain responsibilities for the implementation of decisions and compliance with the conclusions of the CCU

is a component of "constitutional control" in its broadest sense; it is proposed to replace the term "monitoring" with the term "control" in paragraph 77 "Monitoring the state of execution of decisions and compliance with the Court's conclusions" of Chapter 7 "Execution of decisions and compliance with the Court's conclusions" of the Regulations of the CCU.

A developed set of measures aimed at implementing a balanced and effective procedure for the execution of decisions of the CCU with the real obligation of their implementation, corresponding responsibility for non-fulfillment or improper fulfillment of this obligation, in particular, it is proposed: 1) to provide for the obligation of the Court to respond to the facts of non-fulfillment known to it, improper execution of decisions or non-compliance, improper compliance with the conclusions of the Court in the manner prescribed by law and regulations; 2) establish the obligation for consideration in the Verkhovna Rada of Ukraine of the conclusions and proposals of the Permanent Representative of the Verkhovna Rada of Ukraine in the Constitutional Court of Ukraine; 3) to expand the list of actions that constitute the objective side of the crime provided for in part 4 of Article 382 of the Criminal Code of Ukraine, and to include in it: failure by an official to comply with the decision of the CCU, failure to comply with the conclusion of the CCU, improper implementation of the decision and improper compliance with the conclusion of the CCU, which led to entailing actual failure to comply with the prescriptions of the decision or conclusion of the Constitutional Court of Ukraine, or significant delay in their implementation or compliance; 4) to establish additional liability for non-fulfillment of legal requirements (failure to provide information upon request or provision of notoriously unreliable documents, materials, other unreliable information) of the Secretariat of the Constitutional Court of Ukraine (Article 18849 of the Code of Administrative Offenses of Ukraine).

Specified measures that can be taken by the Court in relation to bringing officials to administrative and criminal responsibility for their failure to comply with the Court's decision, and it is additionally proven that such measures can be

taken by: 1) applying to a law enforcement body with a corresponding statement about the commission of a crime by an official or officials on the grounds of failure to comply with the Court's decision or failure to comply with the Court's conclusion; 2) appeal to the guilty official or officials with a demand to eliminate the violation, followed by an appeal to the law enforcement body in case of continuation of illegal behavior; 3) appeal to the law enforcement body with a corresponding statement about the commission of an administrative offense by an official or officials on the grounds of failure to respond to the Court's request or providing an improper response.

The proposed complex changes to the current legislation of Ukraine (the Constitution of Ukraine, Law No. 2136-VIII, the Criminal Code of Ukraine, the Code of Criminal Procedure of Ukraine, the Regulations of the CCU and the Regulation on the permanent representative of the Verkhovna Rada of Ukraine in the CCU), aimed at implementing a balanced, effective and efficient procedure for the execution of decisions and compliance with the conclusions of the CCU with the real obligation to implement decisions and comply with the conclusions of the Central Committee of Ukraine, corresponding responsibility for non-fulfillment or improper fulfillment of this obligation (draft laws "On Amendments to the Constitution", "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving the Mechanism for Implementing Decisions and Observing the Conclusions of the Constitutional Court" Court of Ukraine").

Keywords of dissertation research: Constitution, unconstitutionality, human rights, protection of human rights, rule of law, constitutional control, constitutional jurisdiction, constitutionalism, Constitutional Court of Ukraine, methodology, decisions of the Constitutional Court of Ukraine, implementation of decisions of the Constitutional Court of Ukraine, constitutional appeal, control over implementation decisions of the Constitutional Court of Ukraine, legal responsibility, the essence of the decision of the Constitutional Court of Ukraine, signs of the decision of the Constitutional Court of Ukraine, non-implementation of decisions of the Constitutional Court of Ukraine.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Воронов Д. О., Писарева Е. А. Контроль за виконанням рішень та додержанням висновків Конституційного Суду України: деякі проблемні аспекти. *Науковий вісник МГУ. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 47. Т. 1. С. 34-39. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc47/part_1/9.pdf DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.47-1.7>
2. Воронов Д. О. Щодо сутності рішення Конституційного Суду України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/12.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/11>.
3. Воронов Д. О. Порівняльно-правова характеристика порядку виконання рішень конституційних судів країн-членів Конференції європейських конституційних судів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 32. С. 147–155. URL: <https://zenodo.org/records/6573511>. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6573511>.
4. Воронов Д. О. Аналіз судової практики у контексті притягнення до відповідальності за невиконання рішень Конституційного Суду України». *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 1. С. 51-61. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/13271>. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.1.5>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Воронов Д. О. Щодо відповідальності за невиконання рішень Конституційного Суду України. *Осінні юридичні читання - 2020. Сучасні*

проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXVIII: Матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених (Вінниця, 26 листопада 2020 р.). Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2020. 268 с. С. 110-112.

6. Воронов Д. О. Деякі аспекти механізму виконання рішень Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі:* Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17-18 грудня 2021 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2021. С. 6-9.

7. Воронов Д. О. Методологічні основи дослідження порядку виконання рішень Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми науки, освіти та суспільства в сучасних умовах:* Міжнародна науково-практична конференція (м. Полтава, 28 травня 2022 року). Частина 2. Полтава: ЦФЕНД, 2022 С. 10-12.

8. Воронов Д. О. Щодо питання взаємодії Конституційного суду України та Верховної Ради України у контексті виконання рішень Конституційного суду України». *Осінні юридичні читання – 2022. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки:* Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 листопада 2022 р.). Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. С. 117-121.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9. Воронов Д. О. Питання виконання рішень конституційних судів України та Республіки Молдова: порівняльно-правовий аспект. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2021. № 6. С. 169-176. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/02/VJRHR_6_2021_Last.pdf.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ	27
1.1 Методологічні основи дослідження виконання актів органів конституційної юрисдикції	27
1.2 Поняття і ознаки рішення як результату реалізації функцій та як виду акту Конституційного Суду України	39
1.3. Сутність рішення Конституційного Суду України	60
Висновки до розділу 1	71
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ	74
2.1 Безпосереднє виконання рішень Конституційного Суду України.....	74
2.2 Забезпечення належного виконання рішень Конституційного Суду України	107
2.3 Вирішення питань, пов'язаних з невиконанням рішень Конституційного Суду України.....	139
Висновки до розділу 2	161
ВИСНОВКИ	165
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	168
ДОДАТКИ	190

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У процесі становлення та розвитку правової держави основним фундаментом означеного розвитку завжди є Конституція, яка охороняє найважливіші суспільні відносини. При цьому в Україні Основним Законом передбачено існування Конституційного Суду України (далі – КСУ, Суд), який, відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон № 2136-VIII) є органом конституційної юрисдикції, що виконує функцію забезпечення верховенства Конституції України [1] та охороняє найважливіші сфери суспільних відносин, а тому означені відносини потребують посиленого правового регулювання та захисту.

При цьому, рішення КСУ є важливим інструментом забезпечення захисту конституційних засад та прав громадян України. Суд здійснює контроль за відповідністю законів та інших нормативно-правових актів Конституції, що безпосередньо впливає на фундаментальні права людини та основні суспільні відносини. У зв'язку з цим, цінність дослідження феномену рішень КСУ, а також порядку їх виконання надзвичайно висока і потребує посиленого вивчення та аналізу.

Однак однією з проблем у діяльності КСУ є саме виконання його рішень та додержання висновків. Існують випадки затягування, невиконання та неналежного виконання рішень КСУ, що безпосередньо пов'язано з певними прогалинами та недосконалостями законодавства щодо контролю за виконанням рішень та додержанням висновків КСУ.

Дослідження сутності та правової природи рішень КСУ підтверджує їх значну юридичну силу та обов'язок їх виконання. Видається, що сутність та правова природа рішень КСУ характеризує їх як такі акти Суду, що здатні впливати на всю правову систему України, а тому будь-які прогалини чи колізії у порядку виконання рішень КСУ можуть перетворитися на фундаментальні проблеми у правовій системі України.

Ключовим елементом порядку виконання рішень КСУ є саме контроль за їх виконанням, оскільки саме цей елемент забезпечує дієвий ефективний порядок впровадження приписів рішень КСУ у правовій сфері. До того ж, будь-які норми, що регламентують порядок виконання рішень КСУ та контроль за їх виконанням є мертвонародженими без ефективної системи відповідальності за невиконання вказаних приписів. А тому, є вкрай важливим дослідження порядку виконання рішень КСУ, з метою пошуку проблем та пропозицій щодо його вдосконалення.

Як встановлено у даній дисертаційній роботі, серед вчених, які присвятили увагу дослідженню сутності та правової природи рішень КСУ можна віднести: К. Б. Айріян, М. Козюбра, В. П. Непийвода, І. В. Непийвода, Н. А. Орловська, І. М. Петрів, І. О. Сквірський та інші. Окрім того, вивчення даного питання не можливо без аналізу праць наступних вчених, які досліджували питання сутності та функцій права загалом: Л. І. Заморська, О. М. Миронець, С. М. Прилипко, В. І. Прокопенко, О. М. Сидоренко та інші.

Питаннями дослідження проблем конституційного контролю як у загальних аспектах, так і у контексті дослідження контролю виконання рішень та додержання висновків КСУ зокрема присвячені праці наступних вчених: Д. М. Белов, О. М. Буханевич, А. М. Івановська, А. Р. Крусян, Р. Мартинюк, К. С. Мишанич, В. А. Пахомова, С. В. Пілюк, І. К. Полховська, В. Є. Скомороха, В. Л. Федоренко, Т. О. Цимбалістий, Л. Чубар та інші.

Питанням встановлення відповідальності за невиконання рішень КСУ займалися такі вчені, як В. Б. Ковальчук, А. О. Селіванов, А. А. Тертична, Т. О. Цимбалістий та інші, однак основний масив аналізу припадав на часи до внесення відповідних змін в українське законодавство, а тому означена тема потребує переосмислення та подальшого вивчення.

При цьому слід зазначити, що в контексті аналізу проблем теорії та практики виконання рішень КСУ, вченими-юристами: не розроблено закінченої стрункої системи порядку виконання рішень КСУ; не розроблено концепції етапів порядку виконання рішень КСУ; не досліджено комплексно

наслідків існування нинішньої системи виконання рішень КСУ; недостатньо освітлено тему створення дієвого порядку скасування рішень КСУ, якщо останні винесено із ознаками зловживання, а тому існує нагальна потреба у ґрунтовному дослідженні порядку виконання рішень КСУ із метою пошуку проблем та шляхів їх вирішення.

Ураховуючи все вищезазначене, можна прийти до висновку щодо актуальності, новизни та доцільності проведення означеної науково-дослідної роботи щодо дослідження феномену виконання рішень КСУ та пошуку проблем теорії і практики у даній сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна наукова робота виконувалася відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року, а також згідно з планом науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках теми «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державний реєстраційний номер 0118U003140) та кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права за темою «Правові механізми забезпечення, охорони і захисту прав людини» (ДР №0122U002369), в межах яких автором досліджені особливості правової природи актів КСУ як джерел національного права.

Мета дослідження: обґрунтування нових теоретичних положень щодо виконання рішень Конституційного Суду України, розробка рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання реалізації рішень Конституційного Суду України задля підвищення ефективності їхнього виконання.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні *завдання*:

- охарактеризувати методологічні основи дослідження виконання актів органів конституційної юрисдикції;
- на підставі аналізу доктринальних джерел, порівняльно-правового аналізу законодавства України і зарубіжних країн уточнити поняття та виділити ознаки рішення КСУ як результату реалізації функцій і як окремого виду акту КСУ;
- визначити сутність рішення Конституційного Суду України;
- дослідити правове регулювання і практику безпосереднього виконання рішень Конституційного Суду України;
- виявити особливості безпосереднього виконання та забезпечення належного виконання рішень КСУ;
- на підставі аналізу законодавства і практики виявити особливості вирішення питань, пов'язаних з невиконанням рішень, та притягнення до відповідальності за невиконання/неналежне виконання рішень КСУ;
- розробити рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання порядку реалізації рішень Конституційного Суду України задля підвищення ефективності їхнього виконання.

Об'єкт дослідження: суспільні відносини, що виникають в процесі реалізації актів Конституційного Суду України.

Предмет дослідження: виконання рішень Конституційного Суду України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність світоглядних, філософських і теоретичних концепцій, що втілено в основі загальнонаукових та спеціально-юридичних методах, які спрямовані на досягнення основної мети та виконання завдань даного дослідження.

Так, з урахуванням особливостей предмета, мети та задач дослідження здобувачем застосовувалися поряд з іншими такі ключові методи.

Серед загальнонаукових методів у дисертації застосовано методи аналізу, синтезу та метод моделювання. Перші два застосовано у кожному

підрозділі дослідження, натомість, метод моделювання виявився корисним при розробленні проєкту процедури скасування рішень КСУ, які прийнято з ознаками зловживання.

Серед спеціально-юридичних у дослідженні використано: компаративістський (підрозділи 1.2, 2.1), формально-юридичний (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3) та безпосередньо герменевтичний методи (всі підрозділи дослідження).

Формально-юридичний метод, завдяки можливості аналізу та синтезу внутрішньої сутності понять та дефініцій, надав змогу інтерпретації досліджуваних правових явищ і процесів, пов'язаних із виконанням рішень КСУ.

Компаративістський метод виявився корисним при аналізі законодавства інших країн у схожих сферах суспільних відносин, зокрема при порівнянні порядку виконання рішень конституційних судів у підрозділі «Порядок виконання рішень Конституційного Суду України».

Герменевтичний метод виявився найкориснішим при проведенні даного дослідження, оскільки його використано у кожному підрозділі шляхом інтерпретації доктринальних та легальних положень, з метою аналізу порядку виконання рішень КСУ.

Дослідження означеної теми також здійснено за допомогою міждисциплінарних методів, зокрема: конкретно-соціологічного (підрозділ 2.3), статистичного (підрозділи 2.1, 2.2., 2.3), біхевіористичного (підрозділи 2.1., 2.2, 2.3).

Так, конкретно-соціологічний метод застосовано в контексті осмислення держави та права на основі реальних соціальних фактів та сформованої в Україні, а саме при аналізі судової практики притягнення до відповідальності за невиконання рішень КСУ.

Статистичний метод використаний при аналізі щорічних доповідей КСУ, оскільки у них систематизовано комплексну статистику діяльності Суду за рік, зокрема у ході виконання рішень Суду.

Біхевіористичний метод виявився корисним при дослідженні порядку виконання рішень КСУ, зокрема у контексті аналізу можливості надання ВРУ повноважень скасовувати рішення КСУ, які винесено з ознаками зловживання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці конституційного права комплексним дослідженням виконання рішень Конституційного Суду України з обґрунтуванням нових теоретичних положень і розробкою рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання реалізації рішень Конституційного Суду України задля підвищення ефективності їхнього виконання.

Наукова новизна одержаних у дисертації результатів конкретизується в наступних основних положеннях, висновках та пропозиціях, а саме:

вперше:

- визначено сутність рішення КСУ у широкому розумінні, яка розкривається через призму призначення рішення вирішувати найважливіші суспільні питання, пов'язані із забезпеченням верховенства Конституції України, шляхом перевірки та оцінки правових актів на відповідність Конституції України, тлумачення норм Конституції України, та у вузькому розумінні як процесуальної форми закріплення результату інтелектуальної діяльності суддів КСУ, що легітимізує та санкціонує їх спільну думку, перетворюючи його на обов'язковий, остаточний та неоскаржуваний правовий акт;

- запропонована процедура скасування рішення чи висновків КСУ у випадку зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті ним рішення чи наданні висновку, запровадження якої можливе через внесення змін і доповнень до статей 151² та 151³ Конституції України;

удосконалено:

- поняття рішення Конституційного Суду України як окремого акту Суду, під яким пропонується розуміти якісний результат конституційного

провадження, що ухвалюється Сенатом за результатами розгляду справ за конституційними скаргами, а також Великою палатою за результатами розгляду справ за конституційними поданнями щодо конституційності законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції України, а також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами у разі відмови Сенату в розгляді справи за конституційною скаргою на розсуд Великої палати;

- ознаки рішень КСУ, до яких пропонується віднести: 1) ухвалення виключно Великою палатою та Сенатом Суду у передбачений законом спосіб від імені України; 2) є фіналізованим результатом інтелектуальної безпосередньої діяльності суддів КСУ та якісним результатом конституційного провадження; 3) складна та змішана правова природа, поєднання прецедентного (преюдиціального) і нормативно-правового характеру; 4) є обов'язковими, остаточними і не підлягають оскарженню; 5) їх ухвалення за результатами перевірки та оцінки правових актів на відповідність Конституції України, тлумачення самих норм Конституції України є складовою частиною конституційного контролю;

- положення щодо ролі КСУ в забезпеченні належного виконання своїх рішень шляхом обґрунтування, що:

по-перше, покладення Судом обов'язку щодо забезпечення контролю за виконанням рішення чи додержанням висновку КСУ на певні державні органи не означає передачу компетенції самого Суду відносно такого контролю, що відображає характер відповідальності КСУ за належне виконання його рішень і додержання висновків;

по-друге, Конституційний Суд України забезпечує виконання і здійснює контроль за виконанням рішень через:

1) встановлення порядку і строків виконання рішень та додержання висновків КСУ, право Суду щодо покладення обов'язку на відповідні

державні органи із забезпечення контролю за виконанням рішення та додержанням висновку (попередній етап);

2) збір відповідної інформації щодо стану виконання рішень КСУ та додержання висновків КСУ, із одночасним узагальненням практики виконання вказаних актів Суду за результатами певного конституційного провадження; отримання Судом від відповідних органів письмового підтвердження виконання рішення чи додержання висновку (етап моніторингу);

3) вирішення питань, пов'язаних із невиконанням рішень та недодержанням висновків КСУ, вжиття заходів притягнення винних посадових осіб до відповідальності із одночасним включенням відповідної інформації до щорічної інформаційної доповіді Суду (заключний етап).

- положення щодо здійснення контролю за виконанням рішень КСУ та запропоновано замінити в параграфі 77 «Моніторинг стану виконання рішень та додержання висновків Суду» глави 7 «Виконання рішень та додержання висновків Суду» Регламенту КСУ термін «моніторинг» на термін «контроль»;

- положення щодо посилення відповідальності за невиконання рішень КСУ та запровадження комплексних заходів, спрямованих на впровадження збалансованого дієвого порядку виконання рішень із реальною обов'язковістю їх виконання, кореспондованою відповідальністю за невиконання чи неналежне виконання даного обов'язку, зокрема, запропоновано: 1) передбачити обов'язок Суду реагувати на відомі йому факти невиконання, неналежного виконання рішень або недотримання, неналежного дотримання висновків Суду у передбаченій законом та регламентом спосіб; 2) закріпити обов'язковість для розгляду у Верховній Раді України висновків та пропозицій Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України; 3) розширити перелік діянь, що складають об'єктивну сторону злочину, передбаченого частини 4 статті 382 Кримінального кодексу України, і включити до нього: невиконання

службовою особою рішення КСУ, недодержання нею висновку КСУ, неналежне виконання рішення та неналежне додержання висновку КСУ, що потягло за собою фактичне невиконання приписів рішення чи висновку Конституційного Суду України, або значне затягування їх виконання чи додержання; 4) встановити додатково відповідальність за невиконання законних вимог (ненадання на запит інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації) Секретаріату Конституційного Суду України (стаття 188⁴⁹ КУпАП).

дістали подальшого розвитку:

- положення щодо доцільності використання в якості методологічної основи дослідження виконання актів органів конституційного контролю поєднання герменевтичного підходу із використанням формально-логічного методу аналізу окремих правових норм, біхевіористичного методу у поєднанні із діалектичним щодо аналізу актів органів конституційного контролю, компаративістського методу при порівнянні виконання рішень КСУ з виконанням актів органів конституційної юрисдикції інших країн;

- теоретичні положення щодо розуміння контролю за виконанням рішення КСУ і його співвідношення з конституційним контролем та додатково аргументовано, що «контроль за виконанням рішення КСУ» як дії, що вчиняються КСУ та відповідними державними органами, означеними у рішенні та висновку КСУ, з метою перевірки діяльності відповідних органів та посадових осіб, на яких покладені певні обов'язки з виконання рішень та додержання висновків КСУ, є складовою «конституційного контролю» у широкому його розумінні;

- положення щодо заходів, що можуть вживатися Судом стосовно притягнення посадових осіб до адміністративної та кримінальної відповідальності за невиконання ними рішення Суду та додатково доведено, що вжиття таких заходів може здійснюватися шляхом: 1) звернення до правоохоронного органу із відповідною заявою про вчинення злочину посадовою особою або посадовими особами за ознаками невиконання

рішення Суду або недодержання висновку Суду; 2) звернення до винної посадової особи або посадових осіб із вимогою усунути порушення із подальшим зверненням до правоохоронного органу у разі продовження протиправної поведінки; 3) звернення до правоохоронного органу із відповідною заявою про вчинення адміністративного правопорушення посадовою особою або посадовими особами за ознаками ненадання відповіді на запит Суду або надання неналежної відповіді.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки, рекомендації та пропозиції, які сформульовані у дисертаційному дослідженні можуть бути застосовані:

у науково-дослідній діяльності – для подальшого аналізу теоретико-методологічних і практичних аспектів виконання рішень Конституційного Суду України;

у законотворчій діяльності – для удосконалення законодавчих положень щодо порядку виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України.

у правозастосовній діяльності – для вироблення рекомендацій щодо виконання рішень Конституційного Суду України;

у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Конституційне право України» (ОПП Право (Law), СО Бакалавр), «Конституційний процес» (ОПП Право (Law), СО Бакалавр).

Результати дисертаційного дослідження використовуються у процесі надання правової допомоги адвокатами Адвокатського бюро «Віталія Головчука» при порушенні прав третіх осіб при застосування частини 4 статті 382 Кримінального кодексу України щодо умисного невиконання службовою особою рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання нею висновку Конституційного Суду України і стаття 18849 КУпАП щодо ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації на запит судді Конституційного Суду України, Колегії суддів, Сенату, Великої палати

Конституційного Суду України (Довідка № 1ВД від 12.10.2023 р., Додаток 5).

Результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні навчальних дисципліни «Конституційне право України» (ОПП Право (Law), СО Бакалавр), «Конституційний процес» (ОПП Право (Law), СО Бакалавр) (Довідка № 57/01-13/12.0 від 31.03.2023 р., Додаток 6).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, сформульовані у ньому положення та висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У спільній статті з Е. Писаревою «Контроль за виконанням рішень та додержанням висновків Конституційного Суду України: деякі проблемні аспекти» (Науковий вісник МГУ. Серія «Юриспруденція». 2020. № 47. Т.1. С. 34-39) особистий внесок дисертанта полягає у обґрунтуванні позиції, що при покладенні обов'язку на відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку КСУ, компетенція КСУ з контролю за виконанням рішення та додержанням висновку КСУ не знімається та не перекладається повністю на відповідні державні органи.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації оприлюднено на *чотирьох науково-практичних конференціях*, а саме: на Міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі» (17-18 грудня 2021 р., м. Харків), «Актуальні проблеми науки, освіти та суспільства в сучасних умовах» (28 травня 2022 р., м. Полтава); на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Осінні юридичні читання – 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки» (26 листопада 2020 р., м. Вінниця), «Весняні юридичні читання – 2022. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки» (28 квітня 2022 р., м. Вінниця).

Публікації. Основні та найбільш значущі положення і результати означеного дослідження опубліковано у п'ятьох наукових статтях, з яких чотири статті у наукових фахових виданнях України, одна стаття у науковому виданні зарубіжної країни.

Структура дисертації. зумовлена поставленою метою і задачами дослідження і складається зі вступу, 2 розділів, що містять 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 200 сторінок, з них основного тексту 153 сторінки. Список використаних джерел налічує 172 найменування і займає 22 сторінки. Додатки до дисертації розміщені на 11 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1.1. Методологічні основи дослідження виконання актів органів конституційної юрисдикції

Здійснюючи дослідження теоретичних та практичних проблем у процесі виконання рішень КСУ неможливо аналізувати вказані явища поза розумінням його глибинної філософської природи без використання досвіду методології пізнання. При цьому, глибина дослідження нерозривно пов'язана із фактичним методологічним інструментарієм, що використовується у ході дослідження.

При цьому, проводити дослідження слід із розумінням історичних процесів, що вплинули на становлення та розвиток певних правових явищ. Зокрема, в історичному контексті прослідковується залежність не тільки з конкретними історичними подіями, що вплинули на правові явища, але й на застосування певного методологічного підґрунтя у проведених наукових дослідженнях минулого.

Так, українська правова система розвивалася невідривно від впливу правових систем інших країн, що тим чи іншим чином інтегрувалися в українське тогодення.

Вагомим прикладом може слугувати інформація, розміщена на офіційному сайті КСУ у розділі правових документів. Серед актів, що регламентували конституційний процес в Україні зазначено наступні: «Конституція України, Закон № 2136-VIII, Регламент КСУ, Положення про Секретаріат КСУ, Інструкція з діловодства у КСУ, Правила внутрішнього трудового розпорядку в КСУ, Правила внутрішнього службового розпорядку в Суді, Комунікаційна стратегія КСУ на 2019-2021 роки, а також згадані 1995 рік - Конституційний Договір 1995 року, Конституція України 1978 року, Конституція України 1978 року (що діяла до 1996 року зі змінами),

Конституція Української РСР 1937 року, Конституція Української РСР 1929 року, IV Універсал Української Центральної Ради 1918 року, I, II та III Універсали Української Центральної Ради 1917 року, Перша Конституція України 1710 року». Однак до тих актів, якими на сьогодні регулюється питання виконання рішень КСУ, можна віднести лише перших п'ять [2, с. 170].

Варто зазначити, що серед перелічених правових актів прослідковується певний вплив радянського минулого. Так, до періоду існування СРСР, КСУ наводяться приклади актів, що виражають суто українську правову думку.

Починаючи з першого проекту Конституції 1710 року, яка на той час була революційним прогресивним проривом у юридичній сфері всього світу та виражала напрямок української правової думки, та закінчуючи Універсалами Української Центральної Ради, які також відтворювали у собі прагнення до самостійного вирішення долі України, зокрема у контексті конституціоналізму.

Але негативні процеси початку двадцятого століття поглинули український конституціоналізм та зробили його частиною радянського конституційного процесу.

У той час, згадані Конституції 1929, 1937 та 1978 років були лише віддзеркаленням аналогічних конституцій СРСР, та не відтворювали бажаний, на той час, конституційний устрій України.

Як зазначає К. Айрін, погоджуючись із думкою М. Козюбри, «тривале панування моністичного матеріалістичного підходу до вивчення правових явищ, негативне ставлення до всіх інших доктрин і теорій, побудованих на відмінних від матеріалізму світоглядних позиціях, перешкоджали використанню здобутків європейської та світової правової теорії і правової культури, збіднювали уявлення про право та його місце в системі засобів соціального регулювання і способів світосприйняття. Тому не випадково

увага до проблем методології у вітчизняному, як і пострадянському загалом, правознавстві за останні два десятиліття помітно зростає» [3, с. 55; 4, с. 22].

Натомість, аналізуючи діюче законодавство України та праці сучасних вітчизняних вчених-юристів, можна зробити висновок, що нині українська правова наукова думка схиляється до орієнтації на європейські стандарти принципів права, що витікає із з закріпленого статтями 8, 18 та частини 2 статті 147 Конституції України принципу верховенства права.

Як зазначено у Мірилі верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України, функціонування демократичної держави на сучасному етапі розвитку людства вимагає врахування не тільки історичних, культурних чи інших національних особливостей але й застосування універсальних здобутків та доробку у сфері прав людини та організації публічної влади. Такі здобутки в юридичному аспекті об'єктивуються в міжнародних стандартах, які напрацьовані авторитетними експертними органами та інституціями [5].

Робота Європейської комісії за демократію через право (Венеційської комісії) вже давно є орієнтиром для розвитку національних юридичних систем. Як зазначено у Мірилі верховенства права, «доповіді, висновки та інші аналітичні матеріали Венеційської комісії у сфері конституційного права узагальнюють здобутки та значною мірою визначають вектор розвитку конституційного права в Європі та далеко за її межами. Ціннісною основою та ключовою метою таких матеріалів є сприйняття безумовного пріоритету прав людини в сучасному демократичному суспільстві. Венеційська комісія визначає верховенство права (правовладдя) як основний інструмент досягнення такої мети – гарантування та захисту прав людини» [5].

Із розумінням історичного контексту дослідження проблем теорії та практики виконання рішень КСУ слід переходити безпосередньо до визначення методологічної складової.

Як влучно зазначає К. Айріян, «відправним пунктом дослідження є твердження, що наукові знання набуваються лише за умови, якщо вивчення

предмета здійснюється відповідно до вимог теорії пізнання. Головним елементом цієї теорії є методологія, яка визначає змістовність та істинність одержаних результатів і висновків наукового пошуку» [3, с. 56].

Потреба комплексного вивчення сутності виконання рішень КСУ із метою встановлення теоретичних та практичних проблем, а також формулювання пропозицій щодо їх подолання зумовлює необхідність розроблення методології дослідження проблем теорії та практики виконання рішень КСУ.

Одночасно з цим, слід відзначити, що означене розроблення методології при дослідженні такого правового явища, як виконання рішень КСУ буде неповним за межами методології права та методології філософських наук цілком.

Вихідним загальним поняттям, від якого слід розпочати дослідження є саме поняття «методологічної основи». Так, на думку Ю. Корольової, сприйняття та характеристики «методологічної основи» вченими розкриваються зі сторін:

1) Структури методологічної основи, як «наявності кола елементів методології (принципи наукового пізнання, методологічні підходи, методи наукового пізнання, способи наукового пізнання тощо)» [6, с. 121];

2) Процесу формування методологічної основи і застосування під час здійснення наукового дослідження [6, с. 121].

А. І. Черкашин погоджується із думкою І. А. Зязюна: у тому, що «сукупність ідей, теорій і підходів, які обираються як методологічні засади наукового пошуку, складає ту «призму», через яку і завдяки якій з'ясовується сутність об'єкта дослідження, моделюються уявлення про нього, здійснюється пошук засобів і умов удосконалення, ефективного розвитку» [7, с. 173; 8, с. 41].

При цьому, Ю. Корольова вказує на те, що структура методологічних основ наукового дослідження являє собою «сукупність філософських напрямів дослідження, поєднання яких дає можливість встановити

світоглядні та конкретно наукові закономірності досліджуваного явища, які в подальшому аналізують з метою формування наукового доробку» [6, с. 121].

Окрім того, слушною є думка, що «у якості структури методологічної основи наукового дослідження називається комплекс методів наукового пізнання реальної дійсності, а також взаємозв'язок між ними, який розкриває досліджуване явище як багатоаспектне» [6, с. 121; 9, с. 154].

Як зазначає Я. Грабчук, методологією є, «по-перше, вчення про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософська, теоретична основа, по-друге, сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання» [10, с. 10; 11, с. 48; 12, с. 664].

Відповідно до Філософського енциклопедичного словника, під методологією слід розуміти сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети. Такою метою в науковому пізнанні є отримання об'єктивного істинного наукового знання або побудова наукової теорії та її логічне обґрунтування, досягнення певного ефекту в експерименті чи спостереженні тощо [13].

Додатково слід вказати, що методологія являє собою систему не тільки принципів чи способів організації і побудови теоретичної й практичної діяльності, а також і вчення про означену систему [10, с. 10; 11, с. 48]

М. Костицький вказує на те, що «методологія – це вчення, цілісна теорія з поняттями й категоріями, світогляд, через призму яких і здійснюється пізнання з допомогою методів у відповідності з технологією їх застосування – методикою» [10, с. 10; 11, с. 48; 14, с. 6].

Т. Богданевич наголошує на ознаках методології, виділених О. Третьяковим, зокрема, по-перше, неспівпадіння за обсягом понять методології та методу, співвідношення яких можна представити як «діалектичної єдності цілого і частини, системи й елемента, загального та окремого»; по-друге, методологія не вичерпується вченням і методами

пізнання, а й охоплює також світогляд, принципи, поняття і категорії тощо. При цьому, серед компонентів виділяється «світосприйняття та функціональні теоретичні концепції, загальні філософські закони і категорії, загально-наукові та приватно-наукові методи» [15, с. 42-43], до того ж її складові мають інтегративний характер, тісно взаємодіють і складають єдину систему; по-третє, її зміст залежить від рівня пізнання, від компетенції суб'єктів пізнання; по-четверте, вона є «суб'єктивно-об'єктивним комплексом, що характеризується обґрунтуванням і впливом на об'єкти при здійсненні не тільки теоретичної, але й практичної діяльності» [15, с. 42-43].

Окрім іншого, А. Івановська, досліджуючи категорію методології дослідження в юридичній науці і погоджуючись із думкою Д. Голосніченка, зазначає: «... це не простий набір певних основоположних понять та категорій, не сукупність прийомів і методів, а є теоретичним обґрунтуванням доцільності застосування відповідних підходів і способів, які використовуються для проведення певного теоретико-юридичного дослідження» [16, с. 94; 17, с. 10].

М. Кельман наголошує, що «методологія правознавства повинна мати чітку структуру (вертикальну й горизонтальну), що охоплює компоненти в різних відносинах між ними: домінуючий світогляд, тип наукового мислення, філософські й інші підстави, загальнонаукові та спеціальнонаукові парадигми, методологічні підходи, теорії та інші наукові знання, потенційно можливі й використовувані методи» [3, с. 58; 18; 19].

Як слушно вказує Я. Грабчук, погодуючись із думкою Р. Сарая, методологія досліджень у сфері конституційного права це, по-перше, система взаємопов'язаних світосприйняттєвих методологічних принципів, а також юридичних властивостей, безпосередніх методів пізнання сутності і змісту конституційно-правової дійсності, яка надалі отримує розвиток у конституційних феноменах, процесах і режимах, які становлять саме предмет дослідження конституційно-правової науки [11, с. 52; 20, с. 785].

Як зазначає О. Спінчевська, методологія пізнання є повним світоглядом, що ґрунтується на теоретичній концепції, теорії, крізь призму якої пізнається буття світу, природні та суспільні явища. Однак деякі автори не сприймають ієрархічну трактовку методологій, як філософської, загальнонаукової, конкретнонаукової, а вважають, що суб'єкт пізнання використовує на рівні світогляду вже готову теорію, концепцію, стає її прихильником і послідовником або творить власну світоглядну теорію чи концепцію, в її контексті досліджує об'єкт пізнання. Пізнання може бути теоретичним, практичним чи змішаним. Юридичне пізнання, пов'язане з юриспруденцією як науково-практичним комплексом (поряд із такими самими комплексами: медициною, психологією, педагогікою, технікою), є змішаним пізнанням. У ньому може використовуватись монопізнання або еклектичне пізнання. Однак остання швидше виступає як еклектика методик. Тому, на думку дослідниці, доцільно виокремлювати методологію (саме світоглядний рівень), методику (технологічний рівень), методи (інструментальний рівень) [21, с. 42; 22, с. 14].

На думку Д. Кобильника, на сучасному етапі розвитку юридичної науки має місце відхід від «монопольного панування» позитивістського підходу до розуміння права та активному й широкому впровадженні у відповідні наукові дослідження положень природно-правового, соціокультурного, аксіологічного та інших методологічних підходів» [23, с. 43; 24, с. 30].

Натомість, як слушно вказує Д. Голосніченко [17, с. 15], певний вихід за межі системи понять, сформованих у правознавстві, а також за межі професійних установок і уявлень, поєднуючи у своїй сутності досягнення різних галузей знань, забезпечує філософська наука, філософський підхід дозволяє визначати категорії та сутність, незалежно від розмаїття емпірики, надає стабільності й фундаментальності будь-якому елементу структури, а також дає змогу, виділивши базис інституту у вигляді певної моделі (причому в її ідеальному варіанті) з усіма взаємозв'язками, окреслити її

перспективу. Динаміка філософського підходу є не менш цінною, ніж інші його властивості. Тому філософський підхід є мірилом, засобом верифікації певного інституту. Він здатен пояснити його дієвість чи безперспективність (що є надзвичайно актуальним для конституційного контролю) з перманентними дискусіями про його доцільність, зважаючи на прагматичні аспекти й загрози, що він несе [16, с. 98].

Саме філософський підхід до вивчення конституційного контролю, на думку І. Сліденка, дає змогу уникнути прикрих помилок під час дослідження цього інституту, оскільки спрямований на пізнання сутності предмета, категорії відокремлено від їх зовнішніх ознак [25, с. 25-26].

У системі завжди актуальних проблем юриспруденції знаходиться тлумачення права. Мистецтво тлумачення (чи інтерпретації) правових норм – це суть юриспруденції, а осмислення його механізмів – прерогатива герменевтичного напрямку правової науки.

Як зазначає В. Монастирська, на сьогодні юридична герменевтика вважається методологічним напрямом самостійним, при цьому, предметом такого самостійного напрямку є саме способи з'ясування, а також роз'яснення змісту, тлумачення та безпосередній виклад правової норми [10, с. 11; 26 с. 158].

Таким чином, при дослідженні особливостей виконання рішень КСУ та аналізі безпосереднього процесу тлумачення Конституції України самим КСУ, до методологічної основи даного дисертаційного дослідження слід включити саме юридичну герменевтику.

Як слушно вказує А. Бернюков, герменевтична ідея, будучи присутньою в основі всіх інтерпретаційних актів галузі юриспруденції, основне своє призначення знаходить в осмисленні правової реальності та у різноманітності її проявів, що вказує на методологічну універсальність юридичної герменевтики [10, с. 11; 27, с. 8].

На думку О. Спінчевської, герменевтичний метод, сутністю якого є інтерпретація (тлумачення) текстів, повинен використовуватися для

дослідження питання стосовно правової регламентації конституційного юрисдикційного процесу, оскільки дозволяє з'ясувати зміст і сутність норм права, що викладені у нормативно-правових актах чи приписів, що закріплені в індивідуально-владних актах, розкрити зміст регуляторів, що закріплені в інших джерелах права, виходячи з закономірностей та особливостей нормативно-правової та наукової мови [21, с. 47].

Щодо інших методів, то доцільним є використання компаративного методу, який своєму дослідженні А. Івановська вказує, що «компаративний метод дає можливість провести наукове зіставлення особливостей конституційного закріплення характерних ознак конституційного контролю як окремого виду державної контрольної діяльності в різних країнах, визначити загальні тенденції розвитку конституційного контролю, спираючись на порівняльний аналіз його окремих аспектів в зарубіжних країнах» [16, с. 108].

Так, на думку вченої, «порівняльно-правовий метод може бути застосований також у процесі визначення відмінностей органів конституційного контролю від судів системи судоустрою. Це стосується функціональних відмінностей, відмінностей у порядку формування, у процесуальній формі реалізації своїх повноважень. Особливого значення набуває питання відмінностей у юридичній природі актів органів конституційного контролю та судів системи судоустрою, адже акти органів конституційного контролю за своїм призначенням мають значний потенціал захисту конституції. Це означає, що, на відміну від судових рішень, юридичну природу актів органів конституційного контролю не може бути проаналізовано без урахування місця таких органів у системі публічної влади конкретної держави, меж конституційного контролю, здатності органу конституційного контролю протиставити свою позицію обраним народом органам влади та інших обставин. Варто зазначити, що компаративний метод є особливо перспективним для дослідження конституційного контролю як виду державного контролю, оскільки він не лише дає змогу виявити загальні

тенденції розвитку цього інституту в зарубіжних країнах та в Україні, але і сприяє виявленню особливостей розвитку цього інституту в окремих країнах» [16, с. 108].

Тому, А. Івановська наводить думку Н. Пархоменко про те, що «порівняльно-правові дослідження дуже корисні для реалізації правової реформи в державах, що перебувають на трансформаційному етапі розвитку, до яких належить Україна, оскільки є можливість вийти за межі догматичної дискусії в межах національного права й запропонувати нові методологічні підходи з урахуванням вітчизняного досвіду» [16, с. 109; 28, с. 25].

Можна погодитись із думкою вченої про те, що «застосування вищевказаного методу набуває важливого значення, зважаючи на перспективи реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Тому для дослідження інституту конституційного контролю дуже важливим є врахування позитивного досвіду у досліджуваній сфері в країнах - членах Європейського Союзу, що допоможе уникнути певних прорахунків у проведенні реформ у нашій державі і забезпечить ефективну реалізацію конституційного контролю, враховуючи позитивний досвід зазначених країн» [16, с. 109].

При цьому, дослідження означеної теми також здійснюватиметься за допомогою низки загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціально-юридичних методів пізнання. Так, серед загальних методів буде використано: аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, узагальнення, аналогію та моделювання.

Є логічним адаптувати до даного дисертаційного дослідження теоретичні розробки методології О. Спінчевської, яка зазначає, що «діалектичний метод, як універсальний метод наукового пізнання правових явищ об'єктивної дійсності і пов'язаних з ними процесів, допоміг здійснити комплексне дослідження основних аспектів сучасного стану та перспектив удосконалення конституційного юрисдикційного процесу в Україні у їх взаємозв'язку, єдності та розвитку, сформулювати відповідні об'єктивні висновки» [21, с. 46; 29, с. 5-28].

Базування у процесі написання дисертаційного дослідження на категоріях діалектики, зокрема на таких категоріях як: загальне і особливе, зміст і форма, причина і наслідок, можливість і дійсність, необхідне і випадкове, - сприятиме безпосередньо повноцінному осмисленню більшості аспектів доктринального та нормативного розуміння конституційного юрисдикційного процесу [21, с. 46].

Окрім того, «формально-логічні методи, такі як: аналіз і синтез, абстрагування, узагальнення, індукція і дедукція, класифікація понять тощо, - дозволять чітко сформулювати структурно-логічну схему дисертаційного дослідження, допомогли на основі різних наукових позицій визначити місце конституційного юрисдикційного процесу в системі юридичного процесу, дослідити його характерні ознаки, проаналізувати юридичні позиції КСУ, а також запропонувати визначення понять та категорій. Саме за допомогою цих методів пропонувалося визначення конституційного юрисдикційного процесу, зазначалися його особливості, угруповувались суб'єкти конституційного юрисдикційного процесу, формулювалися пропозиції та рекомендації тощо» [21, с. 47-48].

Із системи спеціально-наукових методів, у даному дисертаційному дослідженні слід застосовувати: 1) соціологічний метод, яким обґрунтується необхідність дослідження, відношення до рішень КСУ та використання правових його позицій; 2) метод моделювання, за допомогою якого об'єкт пізнається шляхом створення його аналога [21, с. 48], може бути впроваджений при моделюванні змін у порядок виконання рішень КСУ; 3) метод прогнозування, головною ознакою якого є обґрунтування перспективних напрямків подальшого розвитку соціальних, у тому числі державно-правових явищ [21, с. 48], є корисним при розробці концепцій нового регулювання існуючих суспільних відносин, зокрема у другому розділі дисертаційного дослідження.

Серед спеціально-юридичних методів слід використовувати у ході дослідження: компаративістський, формально-юридичний та безпосередньо герменевтичний методи.

Формально-юридичний метод завдяки можливості аналізу та синтезу внутрішньої сутності понять та дефініцій надасть змогу інтерпретації досліджуваних правових явищ і процесів, пов'язаних із виконанням рішень КСУ.

Компаративістський метод є корисним при аналізі законодавства інших країн у схожих сферах суспільних відносин, зокрема при порівнянні порядку виконання рішень конституційних судів у підрозділі «Порядок виконання рішень Конституційного Суду України».

Дослідження означеної теми також логічно здійснювати за допомогою міждисциплінарних методів, зокрема: конкретно-соціологічного, статистичного, біхевіористичного.

З огляду на вищезазначене, можна констатувати, що методологічна основа дослідження суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації актів КСУ неодмінно базується на герменевтичному підході, оскільки тлумачення та інтерпретація правових норм є основоположним інструментарієм КСУ при здійсненні ним свої функцій.

При цьому, досліджуючи хід інтерпретації та тлумачення правових норм КСУ дослідником використовується біхевіористичний метод у поєднанні із діалектичним, як основним інструментом аналізу внутрішньої сутності та призначення рішень КСУ зокрема.

А тому, виходячи з предмету даного дослідження, методологічною основою дослідження порядку виконання актів органів конституційного контролю та рішень КСУ зокрема, слід вважати:

- 1) систему біхевіористичного методу у поєднанні із діалектичним у масштабі аналізу актів органів конституційного контролю та рішень КСУ загалом;

- 2) систему герменевтичного підходу із використанням формально-логічного методу у масштабі аналізу окремих правових норм; а також
- 3) використання компаративістського методу при порівнянні українського порядку виконання рішень КСУ із порядком виконання актів Конституційних судів інших країн.

1.2. Поняття і ознаки рішення як результату реалізації функцій та як виду акту Конституційного Суду України

При проведенні даного дисертаційного дослідження представляється необхідним не тільки встановлення та аналіз легальних положень, що регламентують виконання рішень КСУ, однак і безпосереднє дослідження самої сутності та правової природи рішення як результату реалізації Судом своїх конституційних функцій та як окремого виду його актів, завдяки чому є можливим впорядкування та вдосконалення, а також порівняння доктринального розуміння із легально закріпленим.

Однак, перш ніж перейти до аналізу сутності порядку виконання рішення КСУ, спочатку необхідно проаналізувати систему актів Суду, встановити місце рішень КСУ у даній системі, а також надати змістовну дефініцію поняттю рішень КСУ у контексті легального та доктринального розуміння.

Як слушно вказує І. Сквірський, «на сучасному етапі розвитку України як правової держави конституційне правосуддя можна сприймати як якісно нове явище для вітчизняної правової системи, яке характеризується специфічними ознаками ... [а тому], проблема визначення їх місця та ролі в системі джерел конституційного права України потребує всебічного та ґрунтовного дослідження в сучасних умовах державотворення» [30, с. 46].

На думку І. Сквірського, «відсутність визначеності в розумінні юридичної сили та правової природи рішень КСУ негативно впливає не тільки на авторитет єдиного органу конституційної юрисдикції, але й

несприятливо впливає на весь правотворчий та правозастосовчий процес в цілому» [31, с. 20].

Як зазначає Т. Цимбалістий, «правова природа актів КСУ нерозривно пов'язана з місцем органу конституційної юстиції в механізмі держави, особливостями правового регулювання його статусу. Вирішення цієї проблеми в державах світу є різним, що пов'язано як з обранням тої чи іншої моделі судового конституційного контролю, так і з відповідними державно-правовими традиціями» [32, с. 28]. Вченим зазначається, що в Україні, «через відсутність чітких вказівок у чинному законодавстві питання про правову природу актів КСУ складає одну з проблем сучасного конституційного права. В юридичній літературі акти органу конституційної юрисдикції порівнюються з нормативно-правовими актами, конституційними судовими прецедентами, їх визначають як рішення, що носять преюдиційний характер» [32, с. 30; 33, с. 144].

Як зазначає Т. Хмарук [34, с. 38], органи конституційної юстиції займають окреме місце у загальній системі органів державної влади, відіграють важливу функцію саме у сфері конституційного контролю та нагляду; з однієї сторони, вони є органами судової гілки державної влади, а тому наділення їх повноваженнями у сфері правотворчості спричинить певний дисбаланс у загальній державній системі владних повноважень. З іншої сторони, на його думку, означені органи здійснюють діяльність, результатом якої є такі акти, якими вирішуються питання відповідності чи невідповідності положенням Основного Закону нормативно-правових актів, виданих іншими органами державної влади; питання тлумачення та роз'яснення положень Конституції України тощо. А тому, результат їхньої діяльності втілюється не тільки у певному управлінському рішенні і не в конкретному законодавчому акті, яким регулюють суспільні відносини органи законодавчої влади, але в окремій певній формі, яка має назву «акт конституційної юстиції».

Окрім того, у дослідженні Т. Хмарука приділяється увага думці науковця В. Григор'єва, який зосереджує свою увагу на тому, що «конституційне судочинство є способом реалізації повноважень органів конституційної юстиції, тому конституційна юстиція як категорія ширша, ніж конституційне судочинство. Порівнюючи конституційне судочинство з конституційним контролем, варто зауважити, що конституційне судочинство ширше, ніж конституційний контроль. Конституційний контроль полягає лише в установленні відповідності Конституції певного акта, а конституційне судочинство такою компетенцією не обмежується» [34, с. 38; 35, с. 220]. Зазначена думка дослідника надає змогу класифікації актів конституційної юстиції за характером впливу на конституційно-правові відносини на:

1. акти конституційного контролю, які являють собою акти реагування на невідповідність нормативно-правових актів, які видаються певними органами державної влади, положенням Конституції України;

2. акти правоохоронного характеру, які являють собою акти, які забезпечують захист конституційного правопорядку. Їх винесення пов'язано не з неконституційністю інших нормативно-правових актів, а лише з прямим захистом конституційного ладу та системи конституційно-правових відносин [34, с. 38].

Вітчизняне законодавство не регламентує поняття «акт конституційної юстиції» або «акт КСУ» або інший вичерпний перелік означених актів. При цьому, необхідно констатувати наступне: певне розмежування актів КСУ передбачено Основним Законом України, спеціалізованим законом, який деталізує конституційно-правовий статус КСУ, а також Регламентом КСУ.

В силу статті 83 Закону № 2136-VIII [1], Суд ухвалює рішення, надає висновки, постановляє ухвали, видає забезпечувальні накази. Акти з питань, що не є пов'язаними із конституційним провадженням, ухвалюються у формі постанов.

До актів КСУ, які є безпосереднім якісним результатом конституційного провадження, Розділом II Закону №2136-VIII, зокрема, віднесено рішення.

Аналізуючи останні, слід вказати, що рішення КСУ можуть ухвалюватися у наступних випадках. По-перше, Сенатом за результатами розгляду справ за конституційними скаргами, по-друге, Великою палатою за результатами розгляду справ за конституційними поданнями щодо конституційності актів, які перелічені пунктом 1 частини 1 статті 84 Закону №2136-VIII та за результатами розгляду справ за конституційними скаргами у разі відмови Сенату у розгляді такої справи на її розсуд, та, по-третє, щодо офіційного тлумачення Конституції України.

З метою вірного встановлення змісту та доктринального розуміння актів КСУ, розкриття їх сутності, а також з метою їхнього розмежування на глибинному рівні та визначення місця рішень серед них, - необхідним представляється дослідження легального та доктринального розуміння родового поняття - «акти КСУ».

Різними поколіннями та школами науковців правове поняття «акти КСУ» розкривається з різних боків на наповнюється різним змістом. Вченим О. Радь проаналізовано та систематизовано різні погляди на розуміння означеного поняття. Так, останнім зазначається, що С. Шевчук [36, с. 35], вказує, що акти КСУ, як різновид актів судової влади, «є правозастосовними правовими актами, які ухвалюються унаслідок виключно правозастосовної діяльності суду у документальній формі відповідно до норм процесуального права та спрямовані на досягнення юридичного результату» [37, с. 379].

Існує також думка, яку розділяє О. Ярошенко, що всі акти КСУ являють собою джерела права, а саме є нормативними правовими актами, і до них належать рішення та висновки КСУ щодо конституційності та офіційного тлумачення правових актів у межах його компетенції [38, с. 146].

Однак слід зазначити, що О. Ярошенко проводив дослідження та визначав дефініцію ще за часів дії Закону України «Про Конституційний Суд

України» від 1996 року у редакції від 05.08.2006 року. І, урахуваючи той факт, що за старої редакції ч. 2 ст. 3 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 1996 року передбачалося, що КСУ «приймає акти, що регламентують організацію його внутрішньої роботи у відповідності з цим Законом» [39], а значить, законодавцем закладався інший контекст у поняття «актів КСУ», оскільки організацію внутрішньої роботи КСУ забезпечують не рішення та висновки КСУ, які є актами, що приймаються безпосередньо у ході конституційного провадження, а внутрішні акти, аналогічні із нинішніми постановами КСУ. А тому, приведення поняття актів КСУ виключно до рішень та висновків Суду щодо конституційності або офіційного тлумачення правових актів, навіть за часи дії старого закону, не розкриває усієї сутності даного поняття.

О. Радь зазначає, що «наведені підходи щодо розуміння поняття «акти КСУ» мають певні недоліки. Зокрема, прихильники першої концепції не враховують, що ознаки правозастосовних актів властиві не усім актам КСУ. Наприклад, рішення та висновки КСУ, хоч і відповідають структурним вимогам правозастосовного акта, однак їм не притаманні такі його невід'ємні ознаки, як: форма реалізації норм права, одноразовість дії, обов'язковість лише для індивідуально визначених суб'єктів. У зв'язку з цим, недоречно вважати їх результатом правозастосовної діяльності КСУ» [37, с. 380].

Другий підхід, на думку О. Радь, відповідно до якого всі акти Суду, прийняті у межах компетенції, є джерелами права, також є помилковим, оскільки вирішення необхідних питань щодо руху справи, яка є предметом розгляду КСУ, а також низки інших організаційних питань роботи Суду проявляється через правозастосовні акти [37, с. 380].

Можна погодитись із думкою вченого, що термін «акти КСУ» є узагальнюючим, і позначає сукупність усіх актів Суду, які ухвалені в межах визначених повноважень у процесі його діяльності. При цьому, слід погодитись, що одна частина актів безпосередньо пов'язана саме зі

здійсненню загального процесу правосуддя, проте інші, в свою чергу, ухвалюються лише з метою організації діяльності Суду.

З метою коректного розуміння змісту і сутності поняття «актів КСУ», слід дослідити їхню структуру, визначивши види актів КСУ та класифікувати їх, встановивши основні критерії розмежування.

С. Калинюк застосовує наступне визначення акту КСУ – «це правовий акт, що приймається Судом в особливому, встановленому законом порядку, є остаточним і загальнообов'язковим на всій території України і спрямований на гарантування верховенства Конституції на всій території держави, забезпечення прямої дії її норм» [40, с. 4].

Так, С. Калинюк виділяє серед ознак акта Суду наступні:

1. Спеціальний порядок ухвалення актів Судом впливає з постулатів Конституції України. Зокрема, ст. 153 передбачає спеціальну відповідну процедуру розгляду таких справ, яка визначається Законом № 2136-VIII.

2. Обов'язковість актів КСУ. Це впливає також із приписів Основного Закону, на обов'язковість рішень і висновків КСУ вказує ч. 2 ст. 150 Конституції України: «КСУ ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України». Цим обумовлюється їх рівність у юридичній обов'язковості для учасників правовідносин. При цьому, положення іншої статті конкретизує відповідні повноваження КСУ в контексті впливу на майбутні правовідносини відносно рішень, що ним ухвалюються. Зокрема, ч. 2 ст. 70 Закону № 2136-VIII передбачає можливість КСУ, у разі необхідності, визначити у своєму рішенні або висновку не тільки порядок та строки їх виконання, а також можливість Суду покласти на відповідні державні органи певні обов'язки відносно забезпечення виконання такого рішення, чи додержання висновку. При цьому ч. 3 ст. 70 Закону № 2136-VIII стосується імперативності повноважень щодо активного впливу на виконання завдяки можливості КСУ заросити від органів, встановлених у даній статті, письмового підтвердження відносно виконання рішення або додержання висновку КСУ [40, с. 5].

3. Важливими для утвердження правового статусу актів КСУ слід також назвати положення ч. 2 ст. 150 Основного Закону, а саме: «КСУ ухвалює рішення, які є остаточними і не можуть бути оскаржені» [40, с. 5; 41, с. 112]».

Як зазначає О. Радь, «основним і найбільш прийнятним критерієм внутрішньої класифікації актів КСУ є мета здійснюваної судом функції» [37, с. 380]. За результатами дослідження науковця, останній пропонував поділити всі акти КСУ на дві групи. Перша група: акти правосуддя та друга група: акти організаційного забезпечення.

Як слушно вказує науковець, системний аналіз Основного Закону та ЗУ «Про Конституційний Суд України» свідчить, що першу групу, визначену як «акти правосуддя», становлять акти, які ухвалюються з метою забезпечення основних завдань КСУ. Такі акти безпосередньо пов'язані з виконанням функції судочинства і мають процесуальну природу. Саме через це їм властиві наступні ознаки: «оформлення у виді окремих документів з обов'язковим обґрунтуванням висновків і мотивів»; «ухвалення іменем України»; «результат конституційного провадження»; «наявність встановленого порядку вступу в законну силу та опублікування»; «дія безпосередньо та відсутність потреби будь-якого додаткового схвалення»; «обов'язковість до виконання на всій території України усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами» [37, с. 381].

Вчений також зазначає, що до критеріїв поділу, окрім мети здійснюваної КСУ функції, необхідно додавати ще й зміст та наслідки ухваленого акта. Наприклад, рішення та висновки Суду, які є підсумковим, кінцевим та остаточним результатом конституційного провадження, повинні свідчити про виконання КСУ його основного завдання. Таким чином, вищезазначені акти доцільно іменувати «завершальними» (рішення щодо конституційності законів та інших правових актів та про офіційне тлумачення Конституції та інших законів України; висновки про

відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їхню обов'язковість; щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; про відповідність законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України) [37, с. 381].

Відповідно до положень Закону № 2136-VIII, Конституції України вони мають однаковий статус обов'язковості до виконання. Такі законодавчі положення надали можливість окремим вченим [38, с. 146] стверджувати, що всім без винятку актам КСУ, що ухвалюються за результатами здійснення правосуддя, притаманні відповідні нормативні ознаки [37, с. 381].

Не підтримуючи таку позицію, О.Радь наводить рішення про невідповідність Основному Закону положень відповідних законів, або інших правових актів, якими створюється нова правова норма. При цьому зміст такої норми права, у свою чергу, полягає у забороні застосовувати відповідний правовий акт. З огляду на це, науковець вважає їх нормативними актами із характером джерела права [37, с. 382-383].

Також, на думку вченого, складовою групи актів правосуддя також є і ухвали КСУ, в яких виражається рух відповідного конституційного провадження: ухвали колегії про відкриття/відмову провадження у справі за конституційним поданням, зверненням; ухвали про невідкладність конституційного провадження, щодо форми слухання та інших питань організаційного забезпечення процесу, про утворення тимчасових комісій на пленарних засіданнях, про припинення конституційного провадження [37, с. 384].

При цьому, як слушно зауважує Т. Хмарук, «форма рішень (ухвали з процесуальних питань; постанови при вирішенні справ не пов'язаних із конституційним провадженням, тобто за результатами розгляду конституційної скарги) наближають КСУ до судової гілки влади. В той же

час, висновки та рішення за результатами розгляду справ у порядку конституційного провадження визначають особливість положення органу конституційної юстиції в системі органів державної влади в Україні», при цьому «форма рішення є формальною ознакою приналежності до органів судочинства, але при цьому саме вона виражає наявність таких ознак як процесуальність розгляду того чи іншого звернення, скарги, подання, а також практичне втілення результатів такого розгляду» [42, с. 7].

Продовжуючи дослідження, О. Радь зазначає, що при ухваленні деяких з вищенаведених процесуальних актів Суду, виражається також фіналізація певного конституційного провадження. Проте, не є доцільним відношення означених актів до категорії завершальних актів правосуддя однаково з рішеннями та висновками КСУ [37, с. 384]. З означеною думкою слід погодитися, оскільки ухвали КСУ лише відображають рух конституційного провадження.

Також слушною є думка, що «ухвала суду не містить положень, пов'язаних з реалізацією основної функції суду конституційної юрисдикції, тобто забезпечення верховенства Конституції України як Основного Закону України шляхом вирішення питань про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і надання офіційного тлумачення Конституції України та законів України» [37, с. 384].

Ураховуючи вищенаведене, слід приділити особливу увагу пропозиціям науковців щодо поділу актів КСУ на акти правосуддя та акти організаційного забезпечення.

Є логічною думка, що одні акти безпосередньо завершують етапи конституційного провадження, а інші лише є організаційною складовою конституційного провадження.

Однак, як зазначено вище, О. Радь одночасно акти однієї групи іменує актами правосуддя та «завершальними» актами, що вводить паралельну логіку у розуміння системи актів КСУ.

Т. Цимбалістий [43, с. 59-60] зазначаючи, що «рішення та висновки КСУ відрізняються за своєю правовою природою і юридичною силою. Джерелом права, частиною національного законодавства України є рішення КСУ з питань конституційності актів та офіційного тлумачення Конституції й законів України, а також висновки про конституційність чинних міжнародних договорів України. Що ж до інших висновків, то вони не мають самостійного правового значення, але є підставою для прийняття законодавцем відповідних рішень», виокремлює певну низку критеріїв та підходів, які можна застосовувати у процесі класифікації актів конституційної юстиції [44, с.56-64]: по-перше, за предметом і (або) об'єктом, тобто ураховуючи те, що стосуються кожного функціонального напрямку роботи Суду. Прикладами можуть слугувати рішення КСУ за результатами розгляду конституційного подання, конституційної скарги або висновки за результатами розгляду конституційного звернення [34, с. 40].

По-друге, за процесуальним порядком прийняття. Слід зазначити, що такий підхід також пов'язано із різними спрямуваннями діяльності КСУ. Прикладами можуть слугувати рішення, висновки КСУ, а також проміжні чи процесуальні ухвали Суду, які виносяться окремо в порядку розгляду або конституційного подання, або конституційного звернення, або конституційної скарги [34, с. 40].

По-третє, за способом впливу певного акту КСУ на суспільні відносини чи на правозастосовну практику органів державної влади на території України, що пов'язано з різним характером конституційного провадження. Прикладами можуть слугувати рішення за результатами розгляду конституційної скарги (напрямку впливають на подальший процес судового розгляду по конкретній справі), стосовно відповідності міжнародно-правових актів Основному Закону та законодавству України (прямо впливає на вирішення питання їх ратифікації, підписання, імплементації тощо), рішення КСУ щодо визнання конституційними чи неконституційними нормативно-правових актів або їх частин [34, с. 40].

Досліджуючи означене питання, В. Скоморохою запропоновано розширити класифікаційні ознаки, за якими можна диференціювати акти конституційної юстиції. Так, вчений пропонує доповнити додатковим критерієм розмежування актів за певним суб'єктом, що звертається до Суду. Одночасно науковець звертає увагу на те, що наслідки дії актів КСУ повинні розрізнятися. Так, зокрема але не виключно, «визнання, що рішення КСУ щодо неконституційності закону, іншого правового акта є підставою для перегляду справ у передбачених законом випадках. Крім того необхідним є закріплення обов'язку перегляду в установленому порядку не лише рішень судів загальної юрисдикції, а й рішень інших органів, в основу яких покладено акти, визнані неконституційними» [45, с.14-15].

Вченим зазначається також, що певні правові наслідки, які вважатимуться критерієм класифікації, також мають можливість мати місце в процесі наукового пізнання засад регулювання питання правової природи актів конституційної юстиції.

Вітчизняна дослідниця Г. Христова, аналізуючи акти конституційної юстиції в Україні, виділяє «правопідтвержуючі, правоскасовуючі та преюдиціальні акти» [46 с. 15].

Т. Хмарук підтримує вищевказану точку зору, додаючи до переліку «акти правовстановлювального характеру», пояснюючи тим, що «акти конституційної юстиції правопідтверджувального або правоскасовувального характеру стосуються двох протилежних точок зору органу конституційної юстиції в процесі здійснення ним конституційного контролю на відповідність того чи іншого нормативного-правового акта загалом положенням Основного Закону» [34, с. 40].

При аналізі оцінки конституційності/неконституційності конкретного положення законодавства, яке є елементом системи регулювання суспільних відносин, Т. Хмарук слушно зауважує саме про «правовстановлювальний характер» висновків Суду, а також те, що «вони можуть бути водночас і преюдиційними, оскільки матимуть значення для подальшого регулювання

суспільних відносин або подальшої поведінки суб'єктів владних повноважень» [34, с. 40].

На думку вченого, доволі розгалужений підхід до проблеми класифікації актів конституційної юстиції запропоновано вченим Т. Тищуком, яким «за результатами системного аналізу положень вітчизняного законодавства, а саме положень Конституції України та Закону № 2136-VIII, запропоновано цілісну систему класифікуючих ознак. Зокрема, вітчизняний дослідник за характером повноважень органу конституційної юстиції виділяє рішення з питань визнання конституційності й акти тлумачення положень Основного Закону; за кількістю функцій – прості (акти на виконання одної функції: тлумачення, оцінювання конституційності тощо) та ускладнені (акти, прийняті на виконання декількох функцій); за особливостями конституційного провадження – акти, прийняті за результатами тлумачення Основного Закону, акти, прийняті в процесі визнання конституційності/ неконституційності актів суб'єктів владних повноважень, акти, ухвалені під час вирішення спору щодо відповідності здійснюваних функцій суб'єктом владних повноважень положенням Основного Закону, акти щодо вирішення спору з приводу всеукраїнського референдуму (народного волевиявлення); за відповідністю форми звернення – акти за результатами конституційного подання, акти за результатами конституційного звернення, акти за результатами конституційної скарги» [34, с. 40; 47, с. 34–40].

Наведені вище підходи, на думку дослідника Т. Хмарука, є занадто обтяжливі й відображають надзвичайно різні та незначні аспекти у контексті конституційного провадження. А тому, означена класифікація не виражає однозначності при вирішенні питань відносно правової природи та характеру актів КСУ. При цьому, такий підхід не проявляє значимість актів КСУ, а лише характеризує складність його функціонування. Тому доцільно запропонувати два наступних ключових способи класифікації актів КСУ, що зокрема але не виключно, застосовні до української моделі конституційного

контролю: за формою видання актів КСУ та за правовою природою актів конституційної юстиції (з урахуванням позицій, викладених Т. Цимбалістим, Г. Хрисловою).

Підраховуючи вищенаведене, слід вказати, що усі акти КСУ мають певні спільні ознаки, що виділяють їх з-поміж інших правових актів, за допомогою чого вони і можуть називатися саме «актами КСУ».

В Рішенні №11-р/2019 від 02.12.2019 року КСУ зазначає, що «положення розділу XII Конституції України, які мають системний і взаємопов'язаний характер, не конкретизують форм (видів) актів для вирішення усіх питань, які належать до виключних повноважень» КСУ, а статтями 151 і 159 Конституції України «визначено лише випадки, коли Конституційний Суд України ухвалює рішення у формі висновку (надає висновок)», не вказуючи, «у яких випадках при реалізації його інших виключних конституційних повноважень КСУ ухвалює «рішення», що «дозволяє констатувати, що термін «рішення», що застосовується у статті 151² Конституції України, є загальним (родовим) поняттям, яке охоплює всі інші акти, окрім таких, як «висновки», що їх ухвалює Конституційний Суд України з питань його виключних конституційних повноважень». З наведеного Суд робить висновок, що «рішення як вид актів КСУ не пов'язані виключно з реалізацією ним повноважень, передбачених пунктами 1, 2 частини першої статті 150 (вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших відповідних актів; офіційне тлумачення Конституції України), як це мало місце за статтею 150 Конституції України в редакції до внесення змін Законом № 1401»; а також, що «про такий вид акта, як «рішення», йдеться у положеннях Конституції України, які регламентують вирішення питань, не пов'язаних зі здійсненням конституційного провадження (частина третя статті 149¹ Конституції України)» [48].

В даній роботі термін «рішення» використовується в вузькому його розумінні – як окремий вид актів КСУ.

Слід зауважити, що Законом № 2136-VIII висуваються певні вимоги до змісту виключно для таких актів КСУ, як рішення та висновки.

Так, частиною 1 ст. 89 Закону № 2136-VIII закріплено обов'язкову структуру рішення КСУ, яке має наступні частини: вступну, описову, мотивувальну та резолютивну.

У свою чергу, вступна частина повинна містити: а) найменування рішення, дату і місце його ухвалення, номер; б) орган, який його ухвалив; в) склад суддів КСУ, які розглядали справу; г) перелік учасників конституційного провадження.

Описова частина, відповідно, повинна складатися із зазначенням наступних аспектів: 1) вимог конституційного подання, конституційної скарги; 2) повної назви, дати ухвалення, порядкового номера акта, конституційність якого оспорується, назви органу або посадової особи, які ухвалили акт, що є предметом розгляду у КСУ.

Мотивувальна частина повинна містити положення Конституції України, відповідно до яких Суд обґрунтовує своє рішення.

Резолютивну ж частину необхідно викладати із зазначенням наступних аспектів: 1) акта або його окремих положень, який визнано КСУ конституційним чи неконституційним у справі щодо конституційності акта або його окремих положень; 2) офіційного тлумачення положення Основного Закону, щодо якого було подано конституційне подання, - у справі щодо офіційного тлумачення Основного Закону; 3) того, що рішення КСУ є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено; 4) джерела, в якому рішення КСУ повинно бути опублікованим.

Окрім вищезазначеного, відповідно до ч. 2, 3 ст. 89 Закону № 2136-VIII, під час розгляду справи щодо конституційності акту щодо набрання певним міжнародним договором чинності для України, КСУ, відповідно, у резолютивній частині повинен вказувати на певні юридичні наслідки для України у разі визнання такого акту неконституційним.

Якщо КСУ, при розгляді справи за конституційною скаргою, буде визнано певний закон України або його положення такими, що відповідають Основному Закону, але одночасно буде встановлено, що суд застосував закон України або його положення, витлумачивши його у такий спосіб, який не відповідає Основному Закону, то КСУ вказує на це у резолютивній частині рішення.

Порівнюючи рішення КСУ із висновком Суду слід зазначити, що обов'язкова структура висновку КСУ закріплена статтею 89 Закону № 2136-VIII, відповідно до якої висновок КСУ аналогічно із рішенням КСУ повинен складатися зі вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин.

Однак відрізняється лише зміст вищевказаних частин. Так, вступна частина повинна містити: 1) найменування висновку, дати і місця його надання, номера; 2) те, що висновок надає Велика палата; 3) склад суддів Конституційного Суду, які розглядали справу; 4) перелік учасників конституційного провадження.

Описову частину необхідно складати із зазначенням вимог, викладених у конституційному зверненні, а мотивувальну із зазначенням положень Основного Закону, згідно з якими КСУ обґрунтовує такий висновок [1].

Резолютивну ж частину висновку КСУ необхідно викладати із обов'язковим зазначенням наступних аспектів:

1) положень міжнародного договору, що визнаються КСУ конституційними чи неконституційними, у справі щодо конституційності чинного міжнародного договору України або того міжнародного договору, що вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість;

2) питань, які КСУ визнає конституційними чи неконституційними, у справі щодо відповідності Основному Закону питань, що пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум саме за народною ініціативою;

3) того, чи була додержана конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту, у справі щодо додержання такої процедури;

4) положень законопроекту, які відповідають вимогам статей 157 і 158 Основного Закону, і положень, які не відповідають таким вимогам, у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Основного Закону вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

5) того, чи порушила Верховна Рада Автономної Республіки Крим Основний Закон або закони України, у справі про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Основного Закону або законів України;

6) нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим або його окремих положень, який КСУ визнає таким, що відповідає Основному Законові та законам України, чи таким, що не відповідає Основному Законові та законам України, у справі щодо відповідності нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України;

7) того, що висновок КСУ є обов'язковим, остаточним, а також таким, який не може бути оскаржено;

8) джерела, в якому висновок КСУ має бути опубліковано [1].

Таким чином, Законом № 2136-VIII розкрито зміст актів Суду, прийняття яких передбачено частиною 1 статті 83 означеного Закону, а також порядок прийняття та вимоги до рішення Суду та висновку Суду, що виділяє останні акти серед інших актів КСУ.

Натомість, ані Законом № 2136-VIII, ані Регламентом КСУ не розкрито змісту такого акту Суду, як постанова, що згадується у частині 2 статті 83 Закону № 2136-VIII, яка опосередковано розкриває зміст даного акту, зокрема, що у формі постанови ухвалюються акти з питань, що не є пов'язаними із конституційним провадженням.

Опосередковано у статті 39 Закону № 2136-VIII також окреслено коло питань, рішення по яких ухвалюються у формі постанови КСУ. Так,

відповідно до частини першої вказаної статті, з метою вирішення таких питань, які пов'язані з організаційною діяльністю Суду, відповідно до означеного Закону, скликаються спеціальні пленарні засідання КСУ та засідання КСУ.

Зазначимо, що в зарубіжних країнах для визначення видів актів органів конституційної юрисдикції можуть використовуватися однакові терміни, але через особливості різних мов та законодавчих підходів різних країн, еквівалентне поняття у перекладі може називатися різними словами.

Так, наприклад, Конституційний Суд Республіки Молдова у результаті своєї діяльності видає акти, що встановлені у ст. 26 Закону про Конституційний суд Республіки Молдова № 317-ХІІІ від 13.12.94 (далі - Закон № 317-ХІІІ Республіки Молдова) та ст.ст. 61-67 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова № 502-ХІІІ від 16.06.95 (далі - Кодекс конституційної юрисдикції Республіки Молдова) [2, с. 170].

Відповідно до ч.ч. 1, 2, 4, 7 ст. 26 Закону № 317-ХІІІ Республіки Молдова, «КС Республіки Молдови приймає постанови, виносить ухвали і дає висновки. Постанови приймаються і висновки даються від імені Республіки Молдова. Постанови та висновки Конституційного суду публікуються в Офіційному Моніторі Республіки Молдова в десятиденний строк з дня прийняття. Постанови Конституційного суду не мають зворотної сили» [49].

Поглиблюючись у аналіз варто зауважити, що статтями 61-67 вказаного Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова відбувається розширення норми, закріплені у ст. 26 Закону № 317-ХІІІ Республіки Молдова [50].

Так, відповідно до ч.ч. 2, 3 ст. 61 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова, «у разі вирішення справи по суті звернення ухвалюється постанова або дається висновок. У разі, якщо справа не вирішується по суті, виноситься ухвала, яка оформляється Окремим актом або вноситься до протоколу» [50].

Статті 62 та 63 означеного Кодексу розкривають випадки прийняття постанов та видання висновків відповідно. Так, згідно зі ст.ст. 62, 63 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова, Постанови КС Республіки Молдови приймаються з наступних питань: 1) конституційність: а) законів, б) регламентів чи в) постанов Парламенту, г) указів Президента Республіки Молдова, д) постанов і розпоряджень Уряду, а також е) міжнародних договорів, однією зі сторін яких є Республіка Молдова; 2) тлумачення Конституції; 3) результати республіканських референдумів; 4) результати виборів Парламенту і Президента Республіки Молдова; 5) виняткові випадки неконституційності правових актів, представлені Вищою судовою палатою; б) у інших випадках, які відносяться до безпосередньої компетенції КС Республіки Молдова.

Висновки Конституційного суду даються з наступних питань: 1) пропозицій про перегляд Конституції; 2) обставин, що виправдовують розпуск Парламенту; 3) обставин, що виправдовують тимчасове відсторонення від посади Президента Республіки Молдова; 4) обставин, що виправдовують тимчасове виконання обов'язків Президента Республіки Молдова; 5) конституційності партії; 6) у інших випадках, які відносяться до безпосередньої компетенції КС Республіки Молдова [2, с. 170; 50].

Проаналізувавши вищевказане, слід прийти до висновку про те, що рішення та висновки КСУ не можуть бути абсолютними еквівалентами таких актів КС Республіки Молдова, як постанови та висновки. Означене зумовлюється різним контекстом розвитку конституційного судочинства, що, у свою чергу, спричинило різне розуміння інструментарію та певне розподілення функціоналу [2, с. 171].

Рішення КСУ та постанова КС Республіки Молдова мають спільні функції: приймаються за результатами розгляду питань про конституційність певних актів вищої юридичної дії, а також за результатами офіційного тлумачення. Висновки КСУ та КС Республіки Молдова мають наступні спільні функції: приймаються за результатами розгляду питань, пов'язаних з

відстороненням від посади Президента, а також за результатами розгляду питань, пов'язаних з внесенням змін до Конституції.

Щодо питання розбіжностей слід зазначити наступне. Постанови КС Республіки Молдова приймаються за результатами розгляду питань, пов'язаних з референдумом, наприклад про результати республіканських референдумів, про що аналогічно в українській системі права надається висновок КСУ, наприклад щодо відповідності Основного Закону України питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

Окрім вищевказаного, такі акти як постанови КС Республіки Молдова приймаються виключно як результат розгляду питань, що пов'язані із конституційністю міжнародних договорів, однією зі сторін яких є Республіка Молдова. Натомість, висновок КСУ надається у справах щодо відповідності Основному Закону України чинних міжнародних договорів України чи тих міжнародних договорів, які вносяться до Верховної Ради України з метою надання згоди на їх обов'язковість [2, с. 171].

Інші рішення, що закріплюються у формі рішень, постанов та висновків мають унікальний характер для України та Республіки Молдова відповідно, наприклад, КСУ приймає рішення також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами, у той час, коли КС Республіки Молдова не має аналогічного інституту.

Отже, урахувуючи вищенаведене, можна прийти до висновку про те, що постанови КС Республіки Молдова недоречно ототожнювати з рішенням КСУ за своїм змістом таким самим чином, як і висновок КСУ та КС Республіки Молдова. Тому, виходячи з того, що сукупно рішення та висновки КСУ та постанови і висновки КС Республіки Молдова виконують еквівалентні функції за виключенням функцій, що мають унікальний характер для України та Республіки Молдова відповідно, - порівняння питання виконання рішень Конституційних судів України та Республіки

Молдова слід виключно не розриваючи окремо функції рішень та висновків КСУ і постанов та висновків КС Республіки Молдова сукупно [2, с. 171].

При цьому, в силу ст. 62 Закону Азербайджанської Республіки «Про Конституційний Суд», саме на засіданнях палат КС Азербайджанської Республіки приймається такий вид актів КС Азербайджанської Республіки як ухвали, а у засіданнях Пленуму КС Азербайджанської Республіки приймаються рішення та ухвали [51].

При дослідженні законодавства Республіки Албанія необхідно звернути увагу на те, що у Законі «Про організацію та функціонування КС Республіки Албанія» безпосередньо у контексті такого акту, який і формує якісний результат конкретного конституційного провадження, законодавець Республіки Албанія оперує виключно поняттям рішень КС Республіки Албанія. Даному аспекту безпосередньо присвячений Розділ VIII «Рішення Конституційного Суду» [52].

Відповідно до ч.ч. 1, 4 ст. 170 Конституції Республіки Вірменія, КС Республіки Вірменія уповноважений приймати постанови і давати висновки.

Натомість, КС Республіки Вірменія уповноважений приймати постанови з питань, передбачених статтею 168 Конституції Республіки Вірменія, виключно за винятком питання, що передбачено пунктом 7, а також з питання, що передбачено пунктом 7 статті 168 Конституції, уповноважений виносити висновок [53].

При цьому, ч. 1 ст. 61 Конституційного закону Республіки Вірменія «Про Конституційний Суд» послідовно дублює відповідні положення частини 4 ст. 170 Конституції Республіки Вірменія. Натомість ч. 2 ст. 61 Конституційного закону Республіки Вірменія «Про Конституційний Суд» також додатково встановлюється, що КС Республіки Вірменія приймає процедурні рішення безпосередньо з питань підготовки справ до судового розгляду та судового розгляду справ, а також з інших питань, що пов'язані з організацією діяльності КС Республіки Вірменія.

Одночасно встановлюється, що особливості порядку ухвалення процедурних рішень встановлюються Регламентом КС Республіки Вірменія [54].

Таким чином, у ході аналізу вищевказаних норм законодавства означених країн-членів Конференції ЄКС, видається логічним прийти до висновку про те, що, незважаючи навіть на різні іменування актів вказаних конституційних судів, основні акти конституційних судів вказаних країн частково можна звести за аналогією до українських: рішення КСУ та висновку КСУ, проте з певним урахуванням окремих особливостей законодавства країн-членів Конференції ЄКС.

Прикладом може слугувати наступне. Схожим за змістом до українського «рішення КСУ», з урахуванням особливостей законодавства країн-членів Конференції ЄКС саме у контексті повноважень, слід віднести: 1) рішення КС Азербайджанської Республіки, 2) рішення КС Республіки Албанія, 3) постанову КС Республіки Вірменія та 4) постанову КС Республіки Молдова.

Проте слід зазначити, що є недоцільним пошук абсолютного еквіваленту українського «висновку КСУ» посеред законодавства країн-членів Конференції ЄКС, оскільки у кожної із вказаних країн методи врегулювання розподілу повноважень та напряду правового регулювання кожного акту відмінні від Українського підходу. Прикладом може слугувати питання, яке вирішуються за допомогою надання «висновку КСУ», що за аналогією вирішуються завдяки винесенню: 1) рішення КС Азербайджанської Республіки, 2) рішення КС Республіки Албанія, 3) постанови КС Республіки Вірменія, 4) постановами та висновками КС Республіки Молдова.

Отже, слід зробити логічний наступний висновок: українські «рішення КСУ» та «висновки КСУ» не можуть вважатися абсолютними еквівалентами відповідних рішень, постанов та висновків конституційних судів Азербайджанської Республіки, Республіки Албанії, Республіки Вірменія та Республіки Молдова саме через різне розуміння певних

інструментів та розподілення функціоналу, спричинене різним контекстом розвитку конституційного судочинства.

1.3. Сутність рішення Конституційного Суду України

Визначившись із методологічною основою дослідження, окресливши основні ознаки рішень КСУ, виходячи з поєднання їх легального та доктринального розуміння, проаналізувавши місце рішення КСУ у системі актів Суду, є логічним перейти безпосередньо до встановлення сутності рішень КСУ та визначення ключових моментів правової природи рішень КСУ.

Як зазначалося вище, рішення Суду є головним інструментом конституційного контролю, який забезпечує верховенство Основного Закону. Натомість, дослідження сутності та правової природи рішень КСУ підтверджує їх значну юридичну силу та обов'язок їх виконання. А тому, у процесі встановлення обсягу можливостей Суду впливати на фундаментальні суспільні відносини, неможливо не звернути увагу на аналіз сутності самого рішення КСУ, як найдієвішого інструменту конституційного контролю. Представляється, що такий аналіз є необхідним для розвитку вітчизняного праворозуміння такого правового явища, як виконання рішень КСУ.

Як зазначено у дослідженні, законодавцем закріплено за Судом низку виключних компетенцій, що є відображеними в Основному Законі та Законі № 2136-VIII. Означені компетенції спрямовані зокрема на здійснення конституційного судочинства. Окрім того, з метою реалізації вказаних компетенцій законодавцем передбачені конкретизовані процесуальні форми, що забезпечують здійснення КСУ власних повноважень [55, с. 62].

Так, на виконання повноважень Суду, що передбачені ст.ст. 150, 151, 151-1 Основного Закону та ст. 7 Закону № 2136-VIII, КСУ має право постановляти відповідні акти КСУ. При цьому, кожен з таких актів є належною процесуальною формою реалізації компетенцій КСУ [1].

У доктринальних джерелах присвячено чимало уваги правовій природі рішень КСУ. До того ж, слід зазначити, що означені позиції змінювались відповідно до політично-правових процесів, зокрема, при створенні в Україні інституту конституційної скарги, за результатами розгляду справ за якими Сенат чи Велика палата, у разі відмови Сенату в розгляді справи, виносять рішення КСУ.

На думку І. М. Шевчука, дослідження правової природи інтерпретаційних актів КСУ «вимагає аналізу нормативного (або ненормативного) характеру, юридичної сили, обов'язковості у зв'язку із сферою їх дії, форми актів, статусу та компетенції Конституційного Суду України як державного органу – суб'єкту прийняття досліджуваних правових актів, а також правових форм його діяльності, результати яких відбиваються в цих актах». При цьому, вчений вказує, що «поняття правової природи актів охоплює нормативність, юридичну силу, сферу дії, форму, в якій виражений акт» [56].

В. Непийвода та І. Непийвода у порівнянні із діяльністю Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) визначають у рішеннях КСУ за результатами розгляду справ за конституційними поданнями ознаки судового прецеденту, що є фактичним, «неформальним» джерелом права України [57, с. 367].

Як зазначать науковці, оскільки ті норми правових актів, що стали предметом розгляду КСУ, не можна розуміти інакше, як їх розтлумачив КСУ у своїх рішеннях, та які є обов'язковими не лише для усіх судів держави, а й для всіх інших суб'єктів, - впливає органічна єдність норм Основного Закону та норм інших відповідних правових актів, що стали предметом такого тлумачення, із правовими позиціями Суду, які складають зміст його рішень. Таким чином, на думку вищезначених вчених, означене безпосередньо вказує на те, що такі рішення можуть вважатися джерелом права України.

Згідно із думкою Н. Орловської, необхідно розглядати як джерело права навіть ті рішення Суду, якими визнано неконституційними певні нормативно-правові акти або окремі їх положення [58, с. 42].

При цьому, М. Козюбра, ураховуючи загальну згоду із вищезначеною позицією, вказує на те, що «згадані рішення є джерелом права до моменту внесення відповідних змін у нормативно-правовий акт або прийняття нового акта [59, с. 163]. А тому, означене відповідає загальній концепції правової системи України та не спричиняє виокремлення судового прецеденту як нового легального джерела права в Україні [57, с. 367]».

Також є слушною думка І. Петрів про те, що оскільки КСУ є «єдиним органом конституційного контролю, його рішення ґрунтуються, в першу чергу, на Конституції, то, відповідно, навіть ті позиції, що не виходять безпосередньо з Основного закону, а є результатом тлумачення принципів верховенства права чи інших, несуть в собі юридичні характеристики на рівні норм конституції. Здійснюючи свою діяльність, КСУ приймає рішення та висновки, які безпосередньо впливають на правозастосування та опосередковано вносять корективи в діяльність нормотворчого органу. Таким чином, кінцевий вплив такого рішення відображається на діяльності кожного з органів державної влади, а відтак впорядковуються відносини в механізмах державного управління» [60, с. 148].

Як вказує І. Сквірський, «якщо, виходити з факту розподілу влади, діяльність конституційного суду не може бути визнана законодавчою, проте вона не є і правотворчою, адже не підпорядкована принципам правотворчості, не ґрунтується на усвідомленні і врахуванні виникаючих у сфері суспільних відносин потреб правового опосередкування, не входить до схеми видів правотворчості, а отже не може завершуватись ні готовим законопроектом, ні, тим паче, законом» [31, с. 21].

В результаті аналізу, І. Сквірський приходить до висновку, що не можна погодитись із вказаними позиціями, адже нормативна природа рішень КСУ, станом на сьогодні, є беззаперечною. При цьому, на думку вченого,

юридичні характеристики рішень КСУ також «свідчать про високий ступінь імперативності викладених у них положень, що безумовно зближує їх із нормативними настановами. Вчені, також принципово не визнають наявність у Конституційного Суду будь-яких правотворчих можливостей на тій підставі, що він є органом судової влади» [31, с. 21].

Натомість сам КСУ розтлумачив ознаку нормативності у власному Рішенні від 27 грудня 2001 року № 20-рп/2001. Відповідно до означеного рішення КСУ, ознаками нормативності правових актів є невизначеність дії в часі та неодноразовість їх застосування. Зазначені укази стосуються не індивідуально визначених суб'єктів, а охоплюють їх широке коло і розраховані на неодноразовість застосування [61].

При цьому, у ході дослідження у сфері правової природи інтерпретаційних актів КСУ І. М. Шевчук погоджується із думкою С. В. Шевчука про те, що «нормативний зміст мають рішення КСУ щодо конституційності законів та інших правових актів, щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України та висновки щодо конституційності законопроектів про внесення змін до Конституції України». Окрім іншого, автором зазначається, що «нормативність актів КСУ ґрунтується на правових позиціях. Їх специфіка полягає в тому, що вони мають "м'який" характер на відміну від чітко визначених "жорстких" правових норм, та в цілому нагадують *ratio decidendi* судового рішення в країнах англо-саксонського права, з урахуванням того, що в Конституційного Суду України вже склалася практика посилання на свої раніше прийняті правові позиції» [56, с. 64; 62].

Слушною є також проаналізована І. М. Шевчуком позиція вчених-юристів В.Я. Тація та Ю.М. Тодики. Так, за їх думкою, «юридична сила інтерпретаційних актів не може прирівнюватися до сили нормативно-правових актів, які є предметом тлумачення. Юридична сила інтерпретаційного акта діє до того часу, поки діє сам акт, норми якого стали предметом тлумачення. Прийняли новий закон, змінили його норми, що були

предметом тлумачення, і, відповідно, втрачаються значення, юридична сила і дія інтерпретаційного акта. Таким чином, парламент України може долати правову позицію КСУ за нормами, які були предметом тлумачення [56, с. 64; 63, с. 62].

Ураховуючи хід дослідження, слід вказати на необхідність цілісного вивчення та аналізу легальних положень, що розкривають поняття та зміст рішення КСУ із дослідженням його місця серед інших актів КСУ, а також самої сутності та правової природи рішення Суду. Така необхідність зумовлена тим, що виключно із розумінням сутності конкретного правового явища, з'являється можливість його впорядкування і вдосконалення, а також порівняння його доктринального розуміння із тим, що є легально закріпленим. Саме тому, виникає необхідність комплексного встановлення поняття рішення Суду, його сутності, а також відмежування таких актів від інших актів КСУ [55, с. 63].

У ході дослідження зроблено висновок про те, що у контексті розуміння сутності рішень Суду, «категорія «сутність» є філософською та широкою, що охоплює всі сфери соціального буття, оскільки нерозривно пов'язана із інтелектуальною діяльністю саме людини, яка сприймає світ через свій розум. Сприйняття світу, зокрема, відбувається через аналіз оточуючого, пошук системності та закономірностей, які у свідомості людини нерозривно пов'язані із пошуком призначення та мети існування таких систем» [55, с. 63].

Видається логічним, що виключно через нерозривне з'єднання безпосередньо глибинної структури і внутрішньої будови конкретної системи, наприклад, певні об'єкти, явища, відносини тощо, та постійному процесу пошуку цілі її існування та приналежності людиною, - може розкритися необхідне поняття «сутності».

Автором зауважується, що «розкриття сутності певного юридичного поняття, процесу або відносин повинно базуватися на ознаках загальних правових категорій «сутності права» та «функцій права»» [55, с. 63].

Відповідно до словнику української мови, під «сутністю» розуміють: «найголовніше, основне, істотне в кому-, чому-небудь; суть, зміст. У філософії - головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв'язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення» [55, с. 63; 63].

Як зазначено у дослідженні Л. Заморської, сутність досліджуваного права, а також його призначення у суспільстві неодмінно має бути пов'язане з його функціями. Так, Л. Заморською вказано, що «саме правові функції відображають легітимність діючої влади, загальносоціальну спрямованість діяльності держави, оскільки право покликане забезпечувати інтереси всіх членів суспільства й кожного з них зокрема. Отже, право повинно бути найбільш ефективним соціальним регулятором, визначати можливу й обов'язкову поведінку в цьому суспільстві» [55, с. 63; 65, с. 3].

Доречним також можна вважати встановлення нею якісних характеристик функцій права. Так, заслуговує на увагу позиція стосовно зумовленості функцій права саме їх сутністю і призначенням у суспільстві, однак автором також зазначено, що «функція не є лише проявом іманентних якостей сутності, її не можна розглядати тільки як їх «проекцію». Не можна механічно зв'язувати функції й сутність права; функція права має певний ступінь незалежності» [55, с. 63; 65, с. 4].

Окрім іншого О. Миронець влучно зазначено, що найбільш популярним є підхід щодо розуміння функціями права як «основних напрямків впливу права на суспільні відносини» [55, с. 63; 66, с. 70]. Також є логічним погодитись із думкою вказаного науковця з приводу того, що «у функціях права відображається його активна роль, оскільки саме напрями правового впливу виражають роль права у суспільному житті та регулюванні відносин у суспільстві, а метою такого впливу є впорядкування суспільних відносин. Сутність права визначає саме напрями впливу, у яких набувають свого розкриття його соціальне призначення і природа» [55, с. 63; 66, с. 70].

Натомість, О. Сидоренко розглянуто питання сутності права з точки зору двох напрямків: «регулятивно-компромісної, яка забезпечує порядок, соціальне примирення, соціальну стабільність, і ціннісно-нормативної, яка забезпечує свободу, справедливість та рівність» [55, с. 63; 67, с. 8].

На думку О. Церковної, «практичне застосування КСУ у своїй діяльності положень міжнародних правових актів і практики ЄСПЛ, а також безпосередньо правова сутність рішень КСУ сприяють імплементації принципів міжнародного права та сучасних європейських правових стандартів у правову систему України. КСУ, розглядаючи конкретні справи, сприяє відповідності національного законодавства нормам міжнародного права у питаннях щодо гарантії права на свободу й особисту недоторканність» [55, с. 63; 68, с. 36].

Як слушно вказано С. Прилипко, «у загальній теорії права під категорією «функції права» розуміють основні напрямки їх впливу на суспільні відносини з метою упорядкування останніх. Сутність і соціальне значення права знаходить свій прояв саме у функціях. Вони відбивають основні напрямки впливу права на суспільні відносини й поведінку людей, дозволяють надати узагальнюючу характеристику дії юридичних норм, що зумовлено його соціальним призначенням» [55, с. 63; 69, с. 1].

До того ж, у розумінні В. Прокопенко, терміном «функція» називають такі поняття, як: «обслуговування» та «діяльність». Таким чином, «якщо під методом правового регулювання розуміти спосіб впливу на суспільні відносини, то функції права виступатимуть як основні напрямки такого впливу, що відображають його призначення» [55, с. 63; 70, с. 23].

У своєму дослідженні Д. Кобильник ґрунтовно проаналізував поняття «функцій права», опираючись на дослідження вчених-юристів. Так, відповідно до висновків Д. Кобильника, при визначенні поняття «функції права» використовується методологічний підхід, за якого воно характеризується як явище, що внутрішньо властиве праву та обумовлене призначенням права в суспільстві, яке являє собою основний напрям впливу

саме на об'єктивну дійсність, а також виражає відповідний зв'язок права із іншими окремими феноменами соціального буття» [23, с. 105]. Як зазначає Д. Кобильник, для означення сутності розглядуваного поняття звертається увага на: призначенні права; напрями впливу; взаємозв'язок з іншими явищами соціальної дійсності.

На думку вченого, функції права безпосередньо пов'язані із дією права, з практичною реалізацією його властивостей офіційно-владного регулятора відносин між людьми, його роллю та місцем у структурі правової системи суспільства. У підсумку він резюмує, що функції права – це найбільш суттєві напрями та сторони його впливу на суспільні відносини, в яких розкриваються загальнолюдська й класова природа, а також соціальне призначення права [23, с. 105]. Схоже твердять й інші науковці, коли вказують, що сутність і соціальне значення права виявляється в його функціях, які відображають головні спрямування впливу дії права як такого саме на суспільні відносини, а також на поведінку людей, що дозволяє мати узагальнюючу характеристику дії юридичних норм [23, с. 105]. Тож, окрім акценту на тому, що функції відбивають соціальне призначення і напрями впливу права, в наведених думках справедливо підкреслюється динамічна властивість функції, адже саме через неї відбувається безпосередня дія права.

Водночас низка правників зосереджує увагу лише на якійсь одній властивості, що розкриває сутність функцій права. Так, поняття «функція права» у своїй єдності виражає соціальне призначення правового регулювання, оскільки відображає в сукупності предмет, завдання і метод регулювання, а функції права – це суворо цілеспрямований вплив на суспільні відносини [23, с. 106]. Також автор зазначає, що функції права – це визначені сутністю права, його соціальним призначенням у країні основні напрями юридичного впливу на суспільні відносини права як нормативного регулятора цих відносин [23, с. 106; 71, с. 154].

Окрім згаданого Д. Кобильник зазначає, що «характеризуючи будь-яку систему, важливо мати на увазі діалектичне співвідношення між стабільністю

системи та діалектичним розвитком як її, так і елементів, що її утворюють, адже виходячи з цього, зміна суспільних відносин, об'єктивних умов функціонування системи передбачають корегування ознак, характеристик системного явища в цілому [23, с. 130; 72, с. 86]. У цьому контексті методологічно значимим є твердження А. Коваленка, що система функцій права – складне, ієрархічне утворення. Її (систему функцій) не потрібно розглядати як назавжди дане і незмінне. Загальне правило, у цьому разі, таке: як тільки певна сфера суспільного життя стає істотно значущою, врегульовується нормами відповідних галузей права, доцільно ставити питання про наявність певної її функції. Однак, взаємозв'язок різних функцій не дає підстав для приєднання однієї самостійної функції до складу іншої. З огляду на це система функцій права є динамічним утворенням, схильним до змін у зв'язку зі змінами у правовому регулюванні» [23, с. 131; 73].

Виходячи з контексту аналізу правової природи рішень КСУ, варто зауважити, що І. М. Шевчук погоджується із думкою В.П. Тихого, який вважає, що «рішення КСУ про нормативне тлумачення є інтерпретаційними актами. Такі акти мають нормативний зміст, оскільки містить норми роз'яснення, але не є нормативно-правовим актом». Означена думка аргументується тим фактом, що «головною функцією рішень КСУ є встановлення нових норм права або відміна чи зміна раніше діючих. Такої функції, такої якості рішення конституційного Суду України про нормативне тлумачення не мають» [56, с. 63; 74, с. 67].

Таким чином, виходячи з розуміння сутності права та функцій права, задля повного глибинного розуміння сутності рішень КСУ, слід дослідити наступні аспекти поняття «рішення КСУ»: 1) яку саме функцію відіграють рішення Суду, 2) на що саме спрямований правовий вплив таких рішень; 3) яке призначення мають рішення КСУ.

Відповівши на вищезазначені питання, можна розкрити сутність рішень КСУ, яка виявляється у поєднанні їх призначення із напрямом їхнього впливу.

Найефективнішим змістовним джерелом пізнання сутності рішень КСУ виступає закон. Оскільки у різних правових системах, системах права та навіть галузях, різне розуміння однакових термінів, то розпочати встановлення змісту сутності рішень Суду необхідно саме з аналізу таких законодавчих актів, які регулюють діяльність КСУ. Так, необхідним напрямком може бути, зокрема, встановлення основного поняття «рішення КСУ», а також розкриття його основних ознак.

Відповідь на вищезазначені питання у синтезі розкриває сутність рішень КСУ, яка виявляється у поєднанні їх призначення із напрямом їхнього впливу.

Відповідно до Закону № 2136-VIII, КСУ за допомогою рішення Суду як засобу правового впливу, КСУ реалізує наступні три основні функції:

- 1) ухвалення від імені України рішення саме за результатами відповідного розгляду конкретного конституційного провадження щодо визнання акта або його окремих положень неконституційним;
- 2) ухвалення від імені України рішення за результатами розгляду конституційного провадження щодо офіційного тлумачення Конституції України;
- 3) ухвалення від імені України рішення за результатами розгляду конституційного провадження за конституційними скаргами [1].

Так, рішення КСУ є фіналізованим результатом інтелектуальної безпосередньої діяльності суддів КСУ, у ході розгляду справ за конституційними поданнями та конституційними скаргами, який ухвалюється від імені України у передбачений Законом спосіб.

А тому, виходячи з вузького розуміння рішення Суду, таке рішення містить функцію «легітимізації та санкціонування спільної думки суддів КСУ, що надає їй обов'язковий, остаточний та неоскаржуваний характер» [55, с. 65].

Однак, якщо розглядати рішення Суду у більш широкому розумінні, а саме через призму призначення та спрямування впливу рішень КСУ, які

спрямовані саме на регулювання, впорядкування, та безпосередню охорону відповідних суспільних відносин, то доцільно зазначити, що рішення Суду мають можливість впливати на основні найважливіші суспільні відносини, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням верховенства Основного Закону.

Так, вищезначене доводиться тим, що конституційні провадження у контексті розгляду конституційних подань та конституційних скарг завжди мають безпосереднє відношення саме до перевірки, а також оцінки певних правових актів на відповідність Основному Законові. Окрім того, такі конституційні провадження мають відношення до тлумачення норм самого Основного Закону.

З вищевказаного слід зробити наступний логічний висновок: «ухвалення рішення КСУ є складовою частиною конституційного контролю, оскільки останній переважно розкривається саме через процес перевірки та оцінки правових актів на відповідність Конституції України, а також через тлумачення самих норм Конституції України» [55, с. 64].

Як влучно вказує К. Б. Айріян, «сутність конституційного контролю реалізується вирішенням двох завдань: 1) визначення конституційності правових актів органів державної влади – відповідності юридичних актів і дій органів держави чинній конституції; 2) позбавлення юридичної сили неконституційного акта, визнання акта недійсним» [55, с. 64; 3, с. 73].

Слід окремо вказати, що й зводити всю сутність конституційного контролю лише до реалізації двох вищезначених завдань, також є своєрідним спрощенням і звуженням його призначення. При цьому, вищезгадані аспекти дійсно частково можуть розкривати й сутність конституційного контролю у контексті даного дослідження.

Таким чином, частково можна прийняти твердження К. Б. Айріян, що призводить до надання висновку про розуміння сутності рішення Суду саме у широкому сприйнятті, яке поглинається виключно сутністю конституційного контролю. А тому, вони співвідносяться як частина та ціле.

Окрім іншого, означене твердження підтверджується також і тим, що ухвалення рішення Суду за результатами конституційних проваджень може являти собою частину конституційного контролю саме у широкому розумінні, а також є його етапом. А тому видається логічним співвідношення їх сутностей як частини та цілого.

А тому, завдання позбавлення юридичної сили неконституційного акта, визнання акта недійсним також розкриває сутність рішення КСУ у широкому його розумінні.

Отже, підсумовуючи вищесказане, відповівши на поставлені питання щодо функцій як на пряму правового впливу та призначення рішення КСУ, можна синтезувати зміст сутності рішення КСУ за допомогою двох його глибинних розумінь: широкого та вузького.

Висновки до розділу 1

1. У вузькому розумінні сутність рішення КСУ полягає у вираженні процесуальної форми результату інтелектуальної діяльності суддів КСУ, що легітимізує та санкціонує їх спільну думку, за яку проголосувала встановлена законом кількість суддів КСУ, перетворюючи її на обов'язковий, остаточний та неоскаржуваний правовий акт.

2. У широкому розумінні сутність рішення КСУ поглинається сутністю конституційного контролю і розкривається через призначення рішення вирішувати найважливіші суспільні питання, пов'язані із забезпеченням верховенства Конституції України, шляхом перевірки та оцінки правових актів на відповідність Конституції України, а також через тлумачення самих норм Конституції України.

3. Термін «рішення Конституційного Суду України» може означати всю сукупність актів КСУ, окрім тих, що виносяться у формі висновків, а також окремий вид актів КСУ.

4. Рішення КСУ необхідно визначити як акт Суду, який є якісним результатом конституційного провадження, що ухвалюється Сенатом за результатами розгляду справ за конституційними скаргами, а також Великою палатою за результатами розгляду справ за конституційними поданнями щодо конституційності законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції України, а також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами у разі відмови Сенату в розгляді справи за конституційною скаргою на розсуд Великої палати.

5. До ознак рішення Суду, які відрізняють його від інших актів КСУ через призму їх правової природи, необхідно віднести наступні: 1) ухвалюється виключно Великою палатою та Сенатом Суду у передбачений законом спосіб саме від імені України; 2) являють собою фіналізований результат інтелектуальної безпосередньої діяльності суддів КСУ та якісний результат конституційного провадження; 3) мають складну та змішану правову природу, що органічно поєднує прецедентний (преюдиціальний) і нормативно-правовий характер; 4) мають обов'язковий характер, є остаточними і не підлягають оскарженню; 5) їх ухвалення є складовою частиною конституційного контролю.

6. Основною функцією рішення Суду у вузькому його розумінні є легітимізація та санкціонування спільної думки суддів КСУ, закріплення результату конституційного провадження.

7. Основною функцією рішення Суду у широкому його розумінні є вплив на регулювання, впорядкування, охорону основних найважливіших суспільних відносин, що безпосередньо пов'язані із забезпеченням верховенства Основного Закону.

8. В якості методологічної основи дослідження виконання актів органів конституційного контролю поєднання герменевтичного підходу із використанням формально-логічного методу аналізу окремих правових норм,

біхевіористичного методу у поєднанні із діалектичним щодо аналізу актів органів конституційного контролю, компаративістського методу при порівнянні виконання рішень КСУ з виконанням актів органів конституційної юрисдикції інших країн.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

2.1. Безпосереднє виконання рішень Конституційного Суду України

З метою дослідження проблем теорії та практики у сфері виконання рішень КСУ є доцільним розпочати аналіз порядку виконання рішень Суду у контексті послідовного встановлення дій з безпосереднього виконання рішень КСУ та дослідження практики інших країн.

Порівняння порядку виконання рішень КСУ та порядку виконання рішень органів конституційної юстиції зарубіжних країн надасть змогу встановити існуючі проблеми та потреби українського правового поля.

Відповідно до абзацу 2 ч. 1 ст. 3 Закону № 2136-VIII саме цим Законом установлюється порядок організації і діяльності КСУ, порядок конституційного провадження, а також процедура розгляду справ та виконання рішень і висновків [1].

Однак у Законі № 2136-VIII процедурі виконання рішень КСУ відведено лише статтю 95 Закону № 2136-VIII, яка встановлює порядок усунення описок у тексті акта КСУ і роз'яснення порядку виконання актів КСУ та Главу 14 Закону № 2136-VIII, яка складається з двох статей, що встановлюють порядок виконання рішень і висновків КСУ та відповідальність за їх невиконання.

Необхідно зазначити, що легального поняття порядку виконання рішень КСУ законодавцем не закріплено, а тому, користуючись дедуктивним методом та методом аналогії, із метою логічно вивести окреме положення із загальних положень, доцільно проаналізувати інші галузі права на предмет наявності відповідних понять.

Як зазначає В. Петров, законодавство України «не містить визначення категорії «порядок виконання рішення» і не розкриває її зміст. Відсутність

легального визначення цього поняття та норм, які б містили перелік даних, що зазначаються у судових рішеннях щодо встановлення чи зміни способу і порядку виконання рішення суду може створювати помилкове використання судами повноваження на винесення таких рішень і заважати повному й осмисленому користуванню своїми правами сторонами виконавчого провадження і державним виконавцем/прокурором. Усе це не сприяє якнайшвидшому виконанню рішення суду, а, навпаки, створює можливість для уникнення (або принаймні відтягування) виконання рішень» [75, с. 19].

Додатково В. Петров вказує, що, КСУ у власному Рішенні №11-рп/2012 у справі «Шаповалов проти України» від 25 квітня 2012 року зазначається наступне: «невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом. Зміни способу та порядку виконання рішення є однією з процесуальних гарантій захисту та відновлення захищених судом прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Зі змісту та призначення інституту зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови вбачається, що він є ефективним процесуальним заходом, який спрямований на гарантування виконання судового рішення» [75, с. 19; 76].

А тому, вказаним автором робиться висновок про те, що КСУ вбачає за необхідне вважати зміну способу та порядку виконання рішення суду окремим процесуальним інститутом. Водночас це не виключає розмежування категорій способу та порядку виконання рішення суду, оскільки у науці права поняття способу та порядку не є тотожними [75, с. 20].

У конституційному провадженні не існує аналогічного цивільному, господарському та адміністративному процесам етапу виконавчого провадження, відповідних державних виконавців та інших інститутів, що пов'язані із виконанням рішень, оскільки КСУ не входить до системи судоустрою, закріпленого Основним Законом та Законом України «Про судоустрій та статус суддів».

Однак сам принцип необхідності виконання обов'язкових рішень та використання майже ідентичної метамови та термінів – дають підстави для

можливості аналогізувати поняття «порядку виконання рішень КСУ» та «порядку виконання рішень судів».

Виходячи з вищенаведеного, можна погодитись із думкою вченого та звести вказаний умовивід до наступного: відсутність легального визначення поняття «порядку виконання рішень КСУ» може створювати випадки помилкового розуміння характеру порядку виконання рішень КСУ і заважати повному та осмисленому виконанню своїх обов'язків сторонами конституційного провадження і відповідними органами та особами, які задіяні у процесі виконання рішень КСУ.

Означене може потенційно заважати виконанню рішень КСУ, сприяти неправильному їх виконанню або відтягуванню їх виконання.

Слід вказати, що у тлумачному словнику української мови вказано, що спосіб – це «певна дія, прийом або систему прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось; те, що служить знаряддям, засобом у якій-небудь справі» [75, с. 20; 77, с. 578].

Відповідно до академічного тлумачного словника української мови, «порядок – це стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил і т. ін.; упорядкованість; певна послідовність, черговість чого-небудь; спосіб виконання, метод здійснення чого-небудь. При цьому, під виконанням розуміється здійснення чого-небудь, реалізація завдання, наказу, задуму» [64].

Так, ураховуючи вищенаведене, під порядком виконання рішень КСУ слід розуміти законодавчо закріплену систематизовану послідовність способів реалізації загальнообов'язкових приписів рішень КСУ.

Встановивши основне поняття даного дисертаційного дослідження, слід звернути увагу також на те, що питання характеру актів КСУ, зокрема рішень КСУ залишається дискусійним. Так, означена особливість прямо відображається на порядку виконання рішень КСУ, оскільки система способів виконання рішень прямо залежить від ступеню їх обов'язковості, юридичної сили, остаточності тощо.

Статтею 151² Конституції України прямо вказано на те, що рішення та висновки, ухвалені КСУ, як зазначалось вище, є обов'язковими і остаточними, а також не можуть бути оскаржені.

Однак, як слушно зауважив В. Скомороха, незважаючи на роз'яснення, надані Рішенням КСУ від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 [78] у справі про порядок виконання рішень КСУ, стан справ із виконанням рішень залишився незадовільним. Ця проблема є актуальною в обох аспектах: у теоретичному, та в практичному. Її актуальність зумовлена, по-перше, спеціальною природою цих актів. За наслідками і механізмом реалізації вони схожі з іншими нормативно-правовими актами, якими відміняються ті чи інші норми права. Тому забезпечення виконання рішень КСУ має бути подібним до виконання законів України, указів Президента України і гарантуватися передусім главою держави. Другою обставиною є відсутність системних наукових досліджень практики, механізму виконання рішень Суду. І третьою, головною, є відсутність відповідальності за невиконання чи неналежне виконання рішень Суду з боку осіб із особливим статусом, передбаченим законодавством, яким й адресовано такі акти Суду [79, с. 6; 80, с. 119].

Можна погодитись із наявністю актуальних проблем виконання рішень КСУ, зазначених В. Скоморохою, що дає підстави говорити про необхідність їх вирішення шляхом легального закріплення чіткого порядку виконання рішень КСУ із передбаченим настанням відповідальності за недодержання чи неналежне виконання приписів рішень КСУ.

Як слушно зауважили Д. Белов та К. Мишанич, з метою формулювання ефективного механізму контролю за ефективністю виконання рішень Суду, доцільно включити до Закону виконання рішень КСУ у якості окремої стадії конституційного судочинства, із детальним та повним регламентуванням механізму їхнього виконання [79, с. 7; 81, с. 73].

Погоджуючись із пропозицією детальної та повної регламентації механізму виконання рішень КСУ, необхідність чого була аргументована

вище, слід зауважити, що Закон вже передбачає окремий розділ, присвячений виконанню рішень та висновків Суду. Однак, на думку автора, існуючий обсяг закріплення порядку виконання рішень КСУ є неповним, що може створювати випадки помилкового розуміння характеру порядку виконання рішень КСУ і заважати повному та осмисленому виконанню своїх обов'язків сторонами конституційного провадження і відповідними органами та особами, які задіяні у процесі виконання рішень Суду.

Як приклад неповноти розкриття змісту порядку виконання рішень Суду можна зазначити наступне.

Згідно зі ст. 97 Закону № 2136-VIII, Суд у власному рішенні чи висновку має право встановити порядок і строки їх виконання, із зобов'язанням відповідних державних органів забезпечити контроль за виконанням такого рішення КСУ чи додержанням висновку КСУ.

При цьому, КСУ може вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання означених рішень чи додержання висновків.

Виходячи з аналізу вищезгаданих норм, останні є декларативними, які лише встановлюють загальне правило та не конкретизують його.

На думку автора, відсутність законодавчо закріплених критеріїв встановлення відповідного порядку та строків виконання рішень Суду має можливість спричинити загострення політичних відносин та призвести до кризи конституціоналізму, що демонструвала ситуація, пов'язана із винесенням відповідного рішення КСУ від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 [82].

Передбачення у рішенні КСУ від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 чіткого порядку виконання із відстроченням втрати чинності певних положень законодавства запобігло б наростанню політичних протистоянь та відсутністю необхідності навіть обговорювання публічно Президентом України та урядом намірів прийняття об'єктивно антиконституційних рішень стосовно КСУ, що підривають основні засади українського конституціоналізму.

Як слушно зазначає А. Назарко, на практиці ж в Україні наразі прослідковується ситуація, яка наявно демонструє недосконалість наявного порядку виконання та дотримання рішень Суду. Прикладом може слугувати рішення КСУ від 27.10.2020 року № 13-р/2020 по справі № 1-24/2020(393/20), яким визнано неконституційними деякі норми у відповідних нормативно-правових актах, що стосуються корупції, декларування [82]. Так, А. Назарко зазначається, що «незважаючи на те, що зазначене рішення викликає шквал обурення та спроб його нівелювати, таке рішення має виконуватися, оскільки закони, інші акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, втрачають чинність із дня ухвалення Судом відповідного рішення, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення» [83, с. 35].

Таким чином, вбачається об'єктивна необхідність легального закріплення певних критеріїв, за якими КСУ повинен вирішувати, чи встановлювати порядок і строки виконання рішень та чи покладати обов'язок на конкретні державні органи, з метою забезпечення контролю за виконанням рішень.

Слід зазначити, що закріплення вказаних критеріїв буде ефективним лише у тому випадкові, коли по кожній справі Суд буде мати обов'язок вказувати на врахування ним згаданих критеріїв у мотивувальній частині рішення КСУ, яке виноситься за результатами розгляду конкретної справи.

Означене питання потребує подальшого дослідження з аналізу норм Конституції України, Закону № 2136-VIII та практики КСУ із чітким обґрунтуванням доцільності кожного критерія.

Повертаючись до питання встановлення змісту та структури порядку виконання рішень КСУ слід вказати, що проаналізувавши Закону № 2136-VIII та Регламент КСУ (далі - Регламент), можна прийти до висновку про існування наступних етапів (складових елементів) порядку виконання рішень КСУ.

1. Оприлюднення, опублікування та розсилка рішень КСУ.

2. Усунення описок у тексті рішень КСУ і роз'яснення порядку виконання рішень КСУ.
3. Моніторинг стану виконання рішень КСУ.
4. Вирішення питань, пов'язаних з невиконанням рішень КСУ.
5. Узагальнення практики виконання рішень КСУ.

Слід зазначити, що етап усунення описок у тексті рішень КСУ і роз'яснення порядку виконання рішень Суду, а також етап вирішення питань, пов'язаних з невиконанням рішень КСУ є факультативними, оскільки при винесенні певного рішення Суду може не виникнути необхідності виправляти описки чи роз'яснити порядок виконання, а також вказане певне рішення може бути одразу належним чином виконане.

Проте етапи оприлюднення, опублікування та розсилки рішень КСУ, моніторингу стану їх виконання та узагальнення практики їх виконання є обов'язковими.

Доречно відмітити, що відсутність закріпленого етапу надсилання на виконання рішення КСУ до певних органів однозначно вказує на відмінність його природи від індивідуально-правового акту.

Однак, у той самий час, відповідно до ч. 2 ст. 97 Закону, КСУ має право вимагати від відповідних органів, зобов'язаних виконувати певне рішення КСУ, письмове підтвердження виконання такого рішення, що вказує на наявність ознак квазі-нормативного акту.

Як зазначають І. Полховська та В. Пахомова, доволі частими є випадки визнання неконституційним саме такого виду акту як закон. У цьому разі суб'єктом виконання є безпосередньо парламент України. Але ВРУ подекуди, за думкою І. Полховської та В. Пахомова, «роками не врегульовує утворену прогалину в законодавстві й на практиці виникають патові ситуації – попередня норма визнана неконституційною, нову не прийнято» [84, с. 214].

При цьому, «ігнорування приписів КСУ вищими органами державної влади є частиною більш загальної проблеми, що знаходиться під кутом зору

конституційно-правової відповідальності. У конституційному судочинстві відсутній спеціальний орган, який би здійснював контроль за виконанням актів КСУ, на кшталт виконавчої служби» [84, с. 215].

Як зазначають вчені, приміром може слугувати Конституція Австрії, яка покладає тягар виконання рішень Конституційного Суду саме на Федерального Президента. При цьому, означене виконання здійснюється уповноваженими особами за його вказівкою, а також на його розсуд органами Федерації чи земель (у тому числі федеральною армією) [84, с. 215].

Варто зауважити, що 06.01.2021 року народними депутатами України до ВРУ подано законопроект «Проект Закону про процедуру розгляду справ і виконання рішень КСУ» № 4533-1 (далі - Законопроект № 4533-1).

Відповідно до тексту Законопроекту № 4533-1, статтею 68 пропонувалося врегулювати порядок виконання рішень та висновків Суду.

Згідно з частинами 2, 3 ст. 68 проекту, Суд у своєму рішенні, висновку не може встановлювати порядок і строки їх виконання, а також зобов'язувати державні органи забезпечити відповідний контроль за виконанням рішення КСУ чи додержанням висновку КСУ [85].

Так, після постановлення відповідного рішення чи надання висновку Суду, усі органи державної влади і місцевого самоврядування здобувають обов'язок невідкладно або у зазначений у рішенні, висновку Суду строк привести свої нормативно-правові акти у відповідність до рішення, висновку Суду [85].

За логікою депутатів, КСУ не мав би права встановлювати порядок і строки виконання рішення та висновку Суду, оскільки усі органи державної влади і місцевого самоврядування повинні були б самі виконувати рішення та висновки Суду, приводячи свої нормативно-правові акти у відповідність до рішення, висновку КСУ.

Запропонована позиція, на думку автора, хоча й має корисне спрямування, проте руйнує механізм виконання рішень КСУ із створенням чисельних прогалин у контексті контролю за виконанням рішень Суду.

При цьому, у ч.ч. 2, 3 ст. 68 проекту присутня логічна помилка, оскільки фрази «Суд у своєму рішенні, висновку не може встановлювати порядок і строки їх виконання» та «усі органи ... у зазначений у рішенні, висновку Суду строк привести свої нормативно-правові акти» є взаємовиключними [85].

Вірогідно, саме через це, 28.01.2021 року було надано висновок Комітету з питань правової політики про відхилення Законопроекту № 4533-1.

Відповідно до інформації з сайту КСУ, останній з 2000 року має статус повноправного члену «Конференції європейських конституційних судів» (далі - Конференція ЄКС) і бере активну участь у роботі її конгресів [86; 87, с. 148].

Ще одним повноправним членом Конференції ЄКС, законодавство якого має спільні риси з українським у сфері здійснення конституційного судочинства, є Республіка Молдова.

Окрім того, Україна та Республіка Молдова є двома з чотирьох засновників «Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів», початком діяльності якої стало підписання очільниками конституційних судів України, Грузії, Литви та Молдови у жовтні 2015 року у м. Вільнюс Декларації [2, с. 169; 88], з метою «сприяння захисту прав людини та основних свобод, гарантування демократичних принципів та цінностей, забезпечення і реалізації принципів верховенства права, сприяння незалежності конституційних судів у здійсненні конституційного правосуддя, співпраці та обміну досвідом серед країн-членів» [2, с. 169; 89; 90].

Виходячи з вищенаведеного, видається актуальним та необхідним проаналізувати законодавчі акти України та Республіки Молдова, з метою їх

порівняння та пошуку спільних та розбіжних норм, що регулюють порядок виконання рішень конституційних судів України та Республіки Молдова.

На офіційному сайті Конституційного суду Республіки Молдова (далі – КС Республіки Молдова) зазначені конкретні законодавчі акти, які складають правову основу діяльності КС Республіки Молдова. Серед таких актів згадані: Декларація про Незалежність Республіки Молдова 27.08.1991, Конституція Республіки Молдова 29.07.1994, Закон про Конституційний суд № 317-ХІІІ від 13.12.94, Кодекс конституційної юрисдикції № 502-ХІІІ від 16.06.95, Ухвала Конституційного суду № АG-3 від 03.06.2014 про затвердження Положення про порядок розгляду звернень, поданих до Конституційного суду та Ухвала Конституційного суду № АG-5 від 03.06.2014 про нагороди Конституційного суду [2, с. 170].

Натомість на офіційному сайті КСУ у розділі правових документів зазначені: Конституція України, Закон № 2136-VIII, Регламент КСУ, Положення про Секретаріат КСУ, Інструкція з діловодства у КСУ, Правила внутрішнього трудового розпорядку в КСУ, Правила внутрішнього службового розпорядку в Суді, Комунікаційна стратегія КСУ на 2019-2021 роки, а також згадані 1995 рік - Конституційний Договір 1995 року, Конституція України 1978 року, Конституція України 1978 року (що діяла до 1996 року зі змінами), Конституція Української РСР 1937 року, Конституція Української РСР 1929 року, IV Універсал Української Центральної Ради 1918 року, I, II та III Універсали Української Центральної Ради 1917 року, Перша Конституція України 1710 року.

Однак до тих актів, якими на сьогодні регулюється питання виконання рішень КСУ, можна віднести лише перших п'ять: Конституція України, Закон № 2136-VIII, Регламент КСУ, Положення про Секретаріат КСУ, Інструкція з діловодства у КСУ [2, с. 170].

Так, безпосередньо регулюють відносини у сфері виконання рішень КС Республіки Молдова лише Конституція Республіки Молдова від 29.07.1994, Закон про Конституційний суд Республіки Молдова № 317-

XIII від 13.12.94, а також Кодекс конституційної юрисдикції Республіки Молдова № 502-XIII від 16.06.95 року.

На офіційному веб-сайті Конституційного Суду Азербайджанської Республіки (далі – КС Азербайджанської Республіки) [91], відповідно до проведеного автором аналізу, вказано такі законодавчі акти, які є правовою основою діяльності КС Азербайджанської Республіки. Так, серед вказаних актів основними визнаються: 1) Конституція Азербайджанської Республіки від 12.11.1995, 2) Конституція Нахчіванської Автономної Республіки та 3) Закон Азербайджанської Республіки «Про Конституційний Суд» № 561-ПQ від 23.12.2003 [87, с 148].

Продовжуючи аналіз у сфері виконання рішень конституційних судів країн-членів Конференції ЄКС слід додатково зазначити, що посеред головних законодавчих нормативних актів, які регулюють діяльність Конституційного Суду Республіки Албанія (далі – КС Республіки Албанія) [92] на офіційному веб-сайті вказано наступні: 1) Конституцію Республіки Албанія № 8417 від 21.10.1998 та 2) Закон Республіки Албанія «Про організацію та функціонування Конституційного Суду Республіки Албанія» № 8577 від 10.02.2000.

Окрім вказаного, до складу основних законодавчих нормативних актів, які регулюють діяльність іншої країни-члена Конференції ЄКС - Конституційного Суду Республіки Вірменія (далі – КС Республіки Вірменія) [93] можна віднести: 1) Конституцію Республіки Вірменія, 2) Конституційний закон Республіки Вірменія «Про Конституційний Суд» ЗР-42-Ն від 17.01.2018, а також 3) Регламент КС Республіки Вірменія від 9 липня 2018 року, прийнятий рішенням ПРКС-1-Н [87, с 148].

Частиною 2 ст. 140 Конституції Республіки Молдова встановлюється правило, відповідно до якого рішення КС Республіки Молдова є остаточними і не підлягають оскарженню [94]. Конституцією України встановлюється аналогічний імператив, однак із наступними відмінностями. Так, відповідно

до ст. 151-2 Конституції України, рішення КСУ та висновки КСУ, ухвалені Судом, є не тільки, остаточними і не можуть бути оскаржені, а ще й прописано правило щодо їх обов'язковості.

По-перше, у Конституції Республіки Молдова використовується словосполучення «рішення Конституційного суду», яке охоплює всі акти КС Республіки Молдова [94], що підтверджується змістом ч. 5 ст. 26 Закону № 317-ХІІІ Республіки Молдова [49]. Натомість, як вказано у ході даного дисертаційного дослідження, «Конституцією України встановлюються вищезгадане правило лише до рішень та висновків КСУ, не розповсюджуючи дію норми на інші акти КСУ, такі як ухвали, постанови, забезпечувальні накази та окремі думки. Як зазначає сам КСУ в абз. 8 п. 2.3 Рішення КСУ від 02.12.2019 у справі № 11-р/2019, стаття 151-2 Конституції України не встановлює, що обов'язковими, остаточними і такими, що не можуть бути оскаржені, є лише рішення КСУ, ухвалені з питань, пов'язаних зі здійсненням конституційного провадження. За змістом вказаної та інших статей розділу ХІІ «Конституційний Суд України» Конституції України такими є усі рішення КСУ, ухвалені ним з питань, які належать до його виключних конституційних повноважень» [2, с. 171; 95].

При цьому, Т. Богданевич, зауважує на тому, що є вкрай важливим дотримуватися вищезгаданого принципу обов'язковості виконання рішень КСУ та дотримання висновків КСУ, одночасно погоджуючись із думкою В. Кампо, який «слухно наголошує на особливому значенні правових позицій КСУ - обов'язкових для всіх суб'єктів права актів (мотивувальної і резолютивної частини), що базуються на інтерпретації приписів Конституції України та застосуванні її норм і принципів, у яких на основі тлумачення та застосування судом засад верховенства права містяться елементи трансформації (модернізації) чинної конституційної системи» [2, с. 171; 96, с. 78; 41, с. 112].

Слід відмітити, що законодавець Республіки Молдова закріплює вимогу остаточності та неоскаржуваності у ч. 2 ст. 140 Конституції

Республіки Молдова [94] та ч. 5 ст. 26 Закону № 317-XIII Республіки Молдова [49] – для всіх актів КС Республіки Молдова, а статтею 71 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова лише для постанов та висновків КС Республіки Молдова, що звужує норму Конституції Республіки Молдова у даному нормативному акті [50].

По-друге, Конституцією Республіки Молдова, на відміну від українського законодавця, встановлено лише вимоги остаточності та неоскаржуваності. Однак Конституцією України встановлюється додаткове правило обов'язковості, яке аналогічно розкривається у Республіці Молдова не на рівні Конституції, а лише Законом № 317-XIII Республіки Молдова у ч. 1 ст. 28 [49] та додатково згадується у п. «к» ст. 68 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова щодо постанов та висновків КС Республіки Молдова [2, с. 171; 50].

Статтею 28, 28-1, 28-2 Закону № 317-XIII Республіки Молдова встановлено вимоги обов'язковості актів КС Республіки Молдова та наслідки визнання неконституційними нормативних актів або їх частин.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 28 Закону № 317-XIII Республіки Молдова, акти КС Республіки Молдова є офіційними документами, обов'язковими для виконання на всій території країни всіма органами публічної влади і всіма юридичними та фізичними особами [49]. Додатково до цієї норми, статтею 71 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова встановлено, що постанова і висновок КС Республіки Молдова є остаточними і оскарженню не підлягають [50].

Таким чином, варто відмітити різні підходи українського та молдовського законодавця до розуміння та розміщення норм-принципів. Так, наприклад, молдовський законодавець розподіляє норми-принципи, що закріплюють обов'язковість, остаточність та неоскаржуваність актів КС Республіки Молдова з-поміж основними трьома нормативними актами, що регулюють діяльність КС Республіки Молдова, подекуди дублюючи зміст норм Конституції Республіки Молдова або звужуючи для потреб

регулювання конкретних суспільних відносин. Натомість український законодавець підносить Конституцію України у ранг акту найвищої юридичної дії, зводячи до нього основні норми-принципи. Так, норма щодо обов'язковості, остаточності та неоскаржуваності рішень та висновків КСУ чітко закріплена у ст. 151-2 Конституції України та не дублюється у Законі № 2136-VIII. Однак згадування принципу остаточності і неоскаржуваності рішень та висновків КСУ має місце у ч. 5 ст. 88 Закону 2136-VIII, однак лише у контексті правил ухвалення рішення і надання висновку КСУ та їх підписання, а тому дана норма не може розцінюватися як дублювання ст. 151-2 Конституції України [2, с. 172].

Із метою порівняння аналогічних норм, пов'язаних з порядком виконання актів конституційних судів Республіки Молдова та України, слід зазначити, що українським законодавцем у Законі 2136-VIII означеному питанню присвячено лише дві статті, розміщені у Главі 14 вказаного закону.

Так, в силу ст. 97 Закону № 2136-VIII, Суд у рішенні КСУ, висновку КСУ може встановити відповідний порядок і строки їх виконання із покладенням обов'язку на відповідні державні органи забезпечити обов'язковий контроль за виконанням таких рішень Суду та додержанням висновків Суду. При цьому, КСУ має право вимагати від відповідних уповноважених органів письмове підтвердження виконання вказаних рішень Суду чи додержання висновку Суду [1].

Як зазначає автор у даному дисертаційному дослідженні, «видається, що українським законодавцем покладено весь тягар визначення порядку виконання рішень та висновків КСУ на самих суддів КСУ, які повинні у кожному рішенні чи висновку зазначати порядок і строки його виконання, що, з одного боку, надає гнучкість застосування певного порядку виконання у кожному окремому випадкові, а з іншого боку, передбачає витрату додаткового часу при прийнятті рішення чи наданні висновку КСУ, а також створює легальну можливість зловживання зазначеними повноваженнями» [2, с. 172].

Додатково слід вказати, що відсутність чіткої регламентації порядку виконання рішень та висновків КСУ призводить до додаткової фактичної селекції рішень КСУ на ті, що прийнято за конституційним поданням народних депутатів України чи Верховного Суду або інших суб'єктів, передбачених статтею 52 Закону № 2136-VIII, тобто особами, що мають певний значний політичний статус та впливовість, та на ті, що прийнято за конституційними скаргами пересічних фізичних та юридичних осіб.

Так, на підтвердження вищесказаного можна привести аналітику КСУ щодо стану виконання актів КСУ у Щорічній інформаційній доповіді КСУ за 2020 рік [97].

У пункті 2.4 означеної Щорічної інформаційної доповіді КСУ у розділі щодо стану виконання рішень КСУ, ухвалених у 2020 році у справах за конституційними поданнями – видно, що по кожному рішенню, за єдиним виключенням, у Верховній Раді України вже зареєстровано відповідні проєкти на виконання даних рішень, чи взагалі вже ухвалено Закон України із відповідними змінами.

Натомість у розділі щодо стану виконання рішень КСУ, ухвалених у 2020 році у справах за конституційними скаргами по кожному без виключення рішенні вказано, що станом на 31 грудня 2020 року Верховною Радою України не було прийнято будь-яких актів у зв'язку з ухваленням Рішення [97].

У Щорічній інформаційній доповіді КСУ за 2021 рік ситуація з виконанням винесених рішень змінилась. Так, у розділі щодо стану реалізації рішень КСУ, ухвалених у 2021 році у справах за конституційними поданнями вказано, що по жодному з перелічених рішень КСУ, в яких вказано на порядок виконання, станом на 31 грудня 2021 року ВРУ не було ухвалено будь-яких актів у зв'язку з ухваленням рішення [98].

Натомість у розділі щодо стану виконання рішень КСУ, ухвалених у 2021 році у справах за конституційними скаргами зазначено, що по рішенню КСУ від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021, 29 червня 2021 року ВРУ було

ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», що стосується питання підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб за № 1584–ІХ [Закон № 1584], яким внесено зміни, зокрема, до статті 54 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–ХІІ (далі – Закон № 796). Тобто ВРУ змінила нормативне регулювання, встановлене положеннями статті 54 Закону № 796, та привела їх у відповідність до вказаного рішення [98].

По Рішенню КСУ від 21 липня 2021 року № 3-р(П)/2021 ВРУ також 14 вересня 2021 року зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо адміністративної відповідальності громадян за порушення митних правил» (реєстр. № 6051) [Проєкт], яким передбачено внесення змін. Однак станом на 31 грудня 2021 року Верховною Радою України не було ухвалено будь-яких актів у зв'язку з ухваленням Рішення.

По Рішенню від 20 жовтня 2021 року № 7-р(П)/2021 У 2021 році Верховна Рада України ухвалила закони України, які змінили чи залишили без змін нормативне регулювання, встановлене положеннями законів України, що їх визнано такими, які не відповідають Основному Закону, зокрема згідно з рішеннями КСУ від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, від 25 квітня 2019 року № 1-р(П)/2019, від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, від 11 березня 2020 року 4-р/2020, від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020 [98].

У Щорічній інформаційній доповіді КСУ за 2022 рік вказується, що КСУ ухвалено вього 13 рішень: 3 – у справах за конституційними поданнями, 10 – у справах за конституційними скаргами. Висновків надано не було [99].

Так, КСУ зазначає, що є 3 рішеннях КСУ за конституційними поданнями (від 30 червня 2022 року № 1-р/2022, від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022, від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022) та в 1 рішенні КСУ за

конституційною скаргою (від 22 червня 2022 року № 6-р(II)/2022) визнано такими, що відповідають Конституції України, положення законів України без будь-яких рекомендацій щодо виконання вказаних рішень. Водночас у мотивувальній частині Рішення від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 КСУ висловив конституційне застереження Верховній Раді України стосовно практики підготовки й ухвалення законів про внесення змін до Конституції України [99].

Окрім того, станом на 31 грудня 2022 року 3 рішення, ухвалені КСУ у справах за конституційними скаргами (від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022, від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022, від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022), виконано у спосіб ухвалення Верховною Радою України відповідних законів України [99].

Додатково зазначається, що 1 рішення (від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022) не містило приписів щодо відтермінування втрати чинності законодавчим положенням, що визнане неконституційним, ще у 2 рішеннях було зазначено, що законодавчі положення, визнані неконституційними, втрачають чинність через три (від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022) або шість місяців (від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022) із дня ухвалення відповідного рішення [99].

Як вказано у Щорічній доповіді за 2022 рік, загалом не виконано 6 рішень, ухвалених Судом у справах за конституційними скаргами, зокрема:

1) одне рішення (від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022) не містить приписів щодо відтермінування втрати чинності законодавчим положенням, що визнане неконституційним (пункт 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України), а отже, воно втратило чинність з дня ухвалення КСУ цього рішення [99];

2) у трьох рішеннях (від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022, від 12 жовтня 2022 року № 8-р(I)/2022, від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022) зазначено, що законодавчі положення, визнані неконституційними,

втрачають чинність через шість місяців з дня ухвалення відповідного рішення [99];

3) у двох рішеннях (від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022, від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022) зазначено, що законодавчі положення, визнані неконституційними, втрачають чинність через три місяці з дня припинення чи скасування в Україні воєнного стану, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами [99].

По всіх інших рішеннях КСУ станом на 31 грудня 2021 року ВРУ не було ухвалено будь-яких актів у зв'язку з ухваленням рішення КСУ.

У своєму дослідженні В. Городовенко вказує на необхідність удосконалення механізмів правового регулювання виконання рішень конституційних судів у справах за конституційними скаргами у тому напрямі, який забезпечить для цих судів реальну можливість впливати на таке виконання, надавати повноцінний захист порушених прав і свобод [89, с. 10].

Означена думка є слушною, і у контексті даного дослідження у подальших підрозділах дана проблема виконання рішень КСУ буде досліджено детальніше, зокрема у контексті рішень у справах за конституційними скаргами, оскільки останні є частиною системи рішень КСУ.

Проте, як вказано у даному дослідженні, порівнювати ефективність діяльності КСУ та КС Республіки Молдова у контексті виконання рішень по результатах звернення не органів влади, а саме юридичних та фізичних осіб, які мають підстави вважати, що застосований в остаточному судовому рішенні по її справі закон або його окремі положення суперечать конституції держави, - є не доречним, ураховуючи, що у Республіці Молдова відсутній інститут індивідуальної конституційної скарги.

Як зазначає Н. Москалець, посилаючись на думку А. Тенасе, «на відміну від українського законодавства, законодавство Республіки Молдова

не передбачає індивідуальне звернення громадян до КС Республіки Молдова. Проте запроваджено інститут «виняткового випадку неконституційності». Згідно з пунктом «g» частини першої статті 135 Конституції Молдови КС Республіки Молдова вирішує виняткові випадки неконституційності правових актів, представлені Вищою судовою палатою. Сторони можуть заперечувати конституційність тільки тих законів чи положень інших нормативних актів, що застосовуються при вирішенні їх судового спору, тобто завжди як виняток» [2, с. 172-173; 101, с. 62; 102, с. 152].

Слід вказати, що КС Республіки Молдова у Доповіді про здійснення конституційної юрисдикції у 2020 році (далі – Доповідь КС Республіки Молдова за 2020 рік) підходить до звітування про виконання актів КС Республіки Молдова іншим чином, ніж КСУ у 2020 році. Так, ступінь виконання постанов, що визнають неконституційними положення деяких нормативних актів КС Республіки Молдова вказує саме у цифрах, не перелічуючи згаданих актів конкретно. Однак варто відмітити, що вказаний суд проводив аналіз виконання лише постанов та подань (еквіваленти використовуваного – «представление», англійською – «address») КС Республіки Молдова), а аналіз виконання висновків КС Республіки Молдова останнім не проводився [2, с. 173; 103].

Так, КС Республіки Молдова, здійснюючи контроль за процесом внесення змін до законодавчих актів, положення яких були визнані неконституційними постановами КС Республіки Молдова, регулярно запитує від Парламенту та Уряду інформацію про ступінь виконання прийнятих актів.

Відповідно до п. 1 Розділу III Доповіді КС Республіки Молдова за 2020 рік, залишилися невиконаними у 2017 р. – 4 постанови; у 2018 р. – 5 постанов; у 2019 р. – 4 постанови, у 2020 р. (з тих, що підлягають виконанню) – 4 постанови [2, с. 173; 103].

Згідно з п. 2 Розділу III Доповіді КС Республіки Молдова за 2020 рік, подання – це акт, за допомогою якого КС Республіки Молдова, не

привласнюючи собі повноваження законодавчого органу, виконує властиву йому роль «пасивного законодавця» відповідно до положень ч. 1 ст. 79 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова, виявляючи у законодавстві прогалини чи недоліки та звертаючи увагу на необхідність внесення змін до законодавчих норм, що піддані конституційному контролю.

За період 2011-2020 років залишилася невиконана низка подань КС Республіки Молдова: у 2011 р. – одне подання; у 2014 р. – два подання; у 2015 р. – одне подання; у 2016 р. – одне подання; у 2017 р. – чотири подання; у 2018 р. – чотири подання; у 2019 р. – одне подання; у 2020 р. (з тих, що підлягають виконанню) – два подання [2, с. 173; 103].

Окрім вищевказаного, повертаючись до порівняння порядку виконання актів конституційних судів Республіки Молдова та України, варто зауважити, що частинами 2, 3 ст. 28 Закону № 317-XIII Республіки Молдова вказано на те, що певні нормативні акти (їх частини), які визнані у передбаченому законом порядку неконституційними, втрачають чинність, а також не застосовуються саме з дня прийняття відповідної постанови КС Республіки Молдова. При цьому, юридичні наслідки такого нормативного акта (його частини), які визнані неконституційними, також усуваються відповідно до чинного законодавства [49].

При цьому, статтею 28-1 Закону № 317-XIII Республіки Молдова регламентується також обов'язок органів публічної влади виконувати акти КС Республіки Молдова. Так, відповідно до означеної статті, «уряд Республіки Молдова не більше ніж у тримісячний строк з дня опублікування постанови Конституційного суду представляє парламенту Республіки Молдова проект закону про внесення змін і доповнень до нормативного акта або його частини, що визнані неконституційними, або про визнання їх такими, що втратили силу. Відповідний проект закону повинен розглядатися Парламентом в першочерговому порядку» [2, с. 173; 49].

При цьому, «Президент Республіки Молдова або Уряд в двомісячний термін з дня опублікування постанови Конституційного суду вносить зміни і доповнення в акт або його частину, що визнані неконституційними, або визнає їх такими, що втратили силу, а в разі потреби видає або приймає новий акт. Акти, видані на виконання нормативних актів або їх частин, визнаних неконституційними, втрачають чинність і визнаються такими, що втратили силу» [2, с. 173; 49].

Додатково регламентується питання надання зауваження (у розумінні констатації) КС Республіки Молдова з питань, пов'язаних із потенційною наявністю прогалин чи певних упущень у законодавстві, а також пов'язаних із фактом відсутності реалізації окремих конституційних положень. У випадку надання таких зауважень відповідна інстанція зобов'язана не більше ніж у тримісячний термін проінформувати КС Республіки Молдова про результати розгляду такого подання [49].

Таким чином, молдовським законодавцем, на відміну від українського, закріплено більш точний та регламентований порядок виконання актів КС Республіки Молдова, ніж виконання актів КСУ. Оскільки в Україні надається повноваження визначення строку та порядку виконання рішення безпосередньо КСУ, а у Республіці Молдова на рівні закону покладається обов'язок на конкретні державні органи Республіки Молдова у чітко встановлений строк вчинити чітко регламентовані дії.

Окрім того, слід відмітити різні підходи українського та молдовського законодавця до розміщення норм, що регулюють виконання відповідних актів конституційних судів. Так, молдовський законодавець норму щодо наслідків невиконання актів КС Республіки Молдова розміщує у главі Закону № 317-ХІІІ Республіки Молдова, присвяченій здійсненню юрисдикції суду. Натомість український законодавець аналогічну норму розміщує в окремій главі. Присвяченій виключно виконанню рішень та висновків КСУ. Проте у Регламенті КСУ та Кодексі конституційної юрисдикції Республіки Молдова

виділено окремі спеціальні глави, присвячені виключно порядку виконання актів конституційних судів [2, с. 174].

Слід додатково зазначити, що Главою 10 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова додатково встановлено порядок виконання постанов та висновків КС Республіки Молдова.

Відповідно до статті 74 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова регламентується весь процес направлення постанов КС Республіки Молдова і висновків КС Республіки Молдова. Так, відповідно до вказаного порядку, вказані акти спрямовуються: «сторонам та органам публічної влади і посадовим особам, акти яких були розглянуті КС Республіки Молдова. Постанови та висновки КС Республіки Молдова спрямовуються також: а) Президенту Республіки Молдова; б) Парламенту; в) Уряду; г) Вищій судовій палаті; ф) Генеральному прокурору; г) міністру юстиції» [2, с. 175; 50].

Слід окремо зазначити про різний підхід до реалізації конституційного контролю в Україні та Республіці Молдова. Так, український законодавець у ч. 1 ст. 97 Закону 2136-VIII покладає на КСУ повноваження самому визначати відповідні державні органи, на які покладається обов'язок здійснення конституційного контролю за виконанням рішення, додержанням висновку [1]. Натомість, молдовським законодавцем закріплюється інший підхід, відповідно до якого статтею 76 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова встановлюється, що Секретаріатом під керівництвом судді-доповідача у відповідності з Регламентом Секретаріату КС Республіки Молдова здійснюється відповідний контроль за виконанням постанов КС Республіки Молдова і висновків КС Республіки Молдова [50].

С. Богдановою проведено детальний аналіз порядку виконання рішень Конституційного суду Латвійської Республіки у його взаємодії з парламентом Латвійської Республіки.

Так, як зазначає С. Богданова, «у даному аспекті виділяється діяльність Конституційного Суду Латвійської Республіки. Автором зазначено, що із

часу створення даного органу ним було винесено понад двісті двадцять постанов, з яких жодне рішення не було проігнороване державними інституціями [104, с. 151; 105, с. 216]. Враховуючи такий рівень ефективності, варто проаналізувати норми законодавства, які врегульовують функціонування Конституційного Суду в Латвійській Республіці. Так, в Законі про конституційний суд Латвійської Республіки від 05.06.1996 року [106] питанню виконання рішення Конституційного Суду Латвійської Республіки присвячено статтю 32. Цією статтею встановлено, що рішення Конституційного Суду є остаточним, і воно вступає в силу з моменту його проголошення. У даному аспекті звернемо увагу на те, що в українському законодавстві, на відміну від латвійського, відсутня вказівка на момент вступу в законну силу рішення чи висновку КСУ. У частині 2 статті 32 латвійського закону визначено, що рішення Конституційного суду, а також укладена в ньому інтерпретація відповідної правової норми є обов'язковими для всіх державних органів і органів самоврядування, включаючи суди, і посадових осіб, а також для фізичних і юридичних осіб. Схожа норма наявна і в українському законодавстві, зокрема у статті 151-2 Конституції України, де встановлено, що рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені. Тобто, у даному контексті правове регулювання в Україні та в Латвійській Республіці здійснюється однаково» [104, с. 151].

У даному випадкові, на переконання вченої, «у частинах 3 та 4 статті 32 Закону про конституційний суд Латвійської Республіки від 05.06.1996 року визначена принципова різниця у правовому регулюванні в Україні та Латвійській Республіці» [104, с. 151-152; 106].

При цьому, як влучно зауважує С. Д. Богданова, «якщо в Україні після прийняття відповідного рішення КСУ, воно має бути виконане ВРУ (а ВРУ, як свідчить практика прийняття відповідних рішень, може його або прийняти, або не прийняти), то в Латвійській Республіці орган законодавчої влади не бере участь у цьому процесі. Більше того, якщо Конституційний суд

Латвійської Республіки визнав невідповідним Конституції будь-якої підписаний або укладений Латвією міжнародний договір, то в такому випадку згідно із частиною 4 статті 32 Закону про конституційний суд Латвійської Республіки від 05.06.1996 року [106] Кабінет міністрів зобов'язаний негайно подбати про внесення змін до цього договору, про денонсування цього договору, призупинення його дії або скасування приєднання до нього. Тобто, навіть у такому випадку парламент Латвійської Республіки не бере участі у виконанні рішення Конституційного суду, а суб'єктом даного процесу є Кабінет міністрів Латвійської Республіки» [104, с. 152; 106].

З вищенаведеного вчена робить висновок, що «вирішення проблеми виконання рішень КСУ Верховною Радою України на основі досвіду Латвійської Республіки може бути здійснене шляхом виключення взаємодії даних органів у цьому процесі. Не зважаючи на всю спірність такого рішення, варто враховувати, що в Україні ВУР дійсно не виконує усі рішення КСУ, тому цілком логічно усунути залежність їх виконання від результатів» [104, с. 152].

Можна частково погодитися із вищевказаною думкою, оскільки у ході дослідження встановлено, що в Україні Верховна Рада дійсно не виконує усі рішення КСУ, зокрема ті, що винесені на підставі конституційної скарги. А тому, у подальшому дослідженні слід враховувати необхідність розмежування компетентностей КСУ та Верховної Ради України. Такий шлях вдосконалення законодавства України перекликається з принципом розділення влади.

При цьому С. Богданова зазначає, що «використання означеного досвіду є доцільним, проте доволі спірним, передусім через те, що дуже часто відповідну норму чи акт варто не просто виключити у зв'язку із її неконституційністю, а одразу врегулювати ті чи інші суспільні відносини за допомогою законодавства, яке відповідає змісту Конституції України. Враховуючи, що КСУ не наділений правом законодавчої ініціативи, можливі

випадки виникнення законодавчих прогалин внаслідок діяльності КСУ, а отже дане питання також потребуватиме вирішення» [104, с. 153].

Окрім того, С. Богдановою зроблено висновок про те, що чітко визначеного механізму виконання рішення КСУ законодавством на сьогодні не визначено [104, с. 160].

Порівнюючи законодавство країн-членів Конференції ЄКС щодо «порядку виконання рішень» вказаних конституційних судів, можна зробити наступні висновки.

Відповідно до частини IX ст. 130 Конституції Азербайджанської Республіки, КС Азербайджанської Республіки уповноважений приймати рішення з питань, які належать до його відання. При цьому рішення КС Азербайджанської Республіки мають характер обов'язковості по всій території Азербайджанської Республіки, а також підлягають опублікуванню [107].

В силу статті 66 Закону Азербайджанської Республіки «Про Конституційний Суд», мають обов'язкову силу на території Азербайджанської Республіки також рішення КС Азербайджанської Республіки.

При цьому, рішення КС Азербайджанської Республіки після набуття чинності мають характеристику беззастережного виконання, а посадові особи, що виконують такі рішення КС Азербайджанської Республіки, несуть передбачену законодавством Азербайджанської Республіки відповідальність [87, с. 150; 107].

Натомість, закони та інші акти (або їх окремі положення), міжурядові договори Азербайджанської Республіки втрачають чинність у строк, встановлений рішенням КС Азербайджанської Республіки, а певні міждержавні договори Азербайджанської Республіки - не набувають чинності.

Також вказаною статтею передбачено, що судові акти, що визнані не відповідними Конституції Азербайджанської Республіки та законам

Азербайджанської Республіки, не підлягають виконанню. Одночасно, відповідні судові справи, в порядку, встановленому процесуальним законодавством Азербайджанської Республіки, повинні бути переглянуті.

Оремо також слід зазначити, що при зміні у результаті референдуму норми Конституції Азербайджанської Республіки, яка безпосередньо стала підставою прийняття відповідного рішення КС Азербайджанської Республіки, означене рішення визнається КС Азербайджанської Республіки таким, що втратило силу частково або повністю [87, с. 150; 51].

У ході дослідження також проаналізовано порядок визначення часу набрання законної сили відповідними рішеннями КС Азербайджанської Республіки, та зроблено висновок про диференційований характер підходу означених часових меж. Так, відповідно до статті. 67 Закону Азербайджанської Республіки «Про Конституційний Суд», відповідні рішення КС Азербайджанської Республіки набирають чинності з часу:

- зазначеного у самому рішенні у випадку прийняття рішення з питань, передбачених пунктами 1-7 частини III, частинами V та VII статті 130 Конституції Азербайджанської Республіки;
- з дня опублікування, якщо це рішення про поділ повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою владою, а також тлумачення Конституції та законів Азербайджанської Республіки;
- з моменту оголошення, якщо це рішення з інших питань, які віднесені до повноважень Конституційного суду [87, с. 150; 51].

Відповідно до статті 132 Конституції Албанії, усі рішення КС Республіки Албанія є остаточними та обов'язковими для виконання. При цьому такі рішення набирають чинності з дня їх опублікування в «Офіційному віснику». КС Республіки Албанія має право вирішити, що його рішення, яким був перевірений акт, може набирати чинності також з іншої дати [108].

Одночасно, ч. 1 ст. 1 Закону «Про організацію та функціонування КС Республіки Албанія» встановлено, що вказаним Законом також

встановлюються правила конституційного розгляду, прийняття рішень і їх виконання [52].

Відповідно до частини 7 ст. 72 означеного закону, рішення КС Республіки Албанія має ознаки обов'язковості та остаточності, чим дублюється ч. 1 ст. 76 та частково ч. 1 ст. 81 вказаного Закону.

Згідно з частинами 2-6 ст. 76 Закону «Про організацію та функціонування КС Республіки Албанія», такі рішення КС Республіки Албанія, якими визнано закон або нормативний акт несумісними з Конституцією Республіки Албанія чи міжнародними договорами, набирають юридичної сили саме з дня набрання ними чинності, із застереженням, якщо інше не встановлено вказаним Законом, а КС Республіки Албанія, у свою чергу, самостійно визначає наслідки власного рішення [52].

Окрім того, КС Республіки Албанія має право ухвалити відповідне рішення з приводу того, що таке рішення щодо скасування акту може мати наслідки і у день, що є відмінним від дня набуття таким рішенням чинності. Тоді, в даному випадкові, Збори чи інший орган зобов'язані внести відповідні зміни у строк, що є встановленим самим рішенням КС Республіки Албанія, відповідно до його обґрунтування [52].

У той самий час, вказаним законом встановлено, що у разі, якщо під час розгляду відповідної справи КС Республіки Албанія встановить наявність певного правового вакууму, що має наслідком негативні наслідки щодо основних прав і свобод особи, тоді КС Республіки Албанія, зокрема але не виключно, має можливість визначити обов'язок законодавця Республіки Албанія протягом певного терміну нормалізувати правову базу.

Окремо зазначено, що рішення судів усіх інстанцій, що були скасовані КС Республіки Албанія, відповідно, не мають законної сили саме з моменту їх прийняття. При цьому, відповідна справа надсилається на розгляд до того суду, рішення якого було скасовано [52].

Слід також вказати, що додатково у ст. 78 вказаного Закону встановлено наступне правило. У разі, якщо ухвалюється рішення КС

Республіки Албанія щодо скасування відповідного закону чи нормативного акту, але одночасно відповідні відносини потребують певного правового регулювання, тоді для вжиття заходів, передбачених у цьому рішенні, про рішення КС Республіки Албанія повідомляється відповідним органам [87, с. 151; 52].

Натомість, у ст. 81 Закону «Про організацію та функціонування КС Республіки Албанія» встановлено регламентування визначення органу, що є відповідальним за виконання рішень КС Республіки Албанія. У даному контексті, відповідно до частин 2-3 ст. 81 означеного Закону, Рада Міністрів Республіки Албанія через відповідні органи державного управління забезпечує виконання рішень КС Республіки Албанія.

Натомість, залежно від типу рішення та у відповідних випадках, КС Республіки Албанія має право вказати у власному розпорядженні той орган, на який буде покладено конкретні обов'язки щодо виконання рішення КС Республіки Албанія, а також спосіб такого виконання, шляхом встановлення 1) конкретних строків, 2) відповідного порядку та 3) порядку виконання рішення. При цьому, невиконання чи певне перешкоджання виконанню вказаного рішення КС Республіки Албанія, відповідно до відповідних положень Кримінального кодексу Республіки Албанія, має наслідком певне покарання [87, с. 151; 52].

В силу частин. 3-5 ст. 61 Конституційного закону Республіки Вірменія «Про Конституційний Суд», постанови по суті, а також висновки КС Республіки Вірменія мають також характер остаточних і набирають чинності із дня їхнього опублікування на офіційному веб-сайті КС Республіки Вірменія.

У той час, прийняті КС Республіки Вірменія постанови також є обов'язковими для всіх державних органів та органів місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб, юридичних і фізичних осіб. Також, усі процедурні рішення КС Республіки Вірменія обов'язкові для учасників судочинства та інших їх адресатів [87, с. 151; 54].

Відповідно до статті 66 вказаного Конституційного Закону, Уряд Республіки Вірменія вивчає та, якщо це є необхідним, має право ініціювати на підставі постанови КС Республіки Вірменія подальшу розробку, а також подання відповідних правових актів до іншого державного органу - Національних Зборів, не пізніше ніж у тримісячний строк після опублікування постанови КС Республіки Вірменія.

Окрім переліченого, у разі, якщо даною постановою КС Республіки Вірменія певний нормативно-правовий акт було визнано таким, що суперечить Конституції (повністю або частково) і, крім цього, встановлено пізніший термін втрати юридичної сили такого нормативно-правового акту (або його частини), Уряд Республіки Вірменія повинен забезпечити виконання постанови КС Республіки Вірменія, шляхом подання, до закінчення цього терміну, відповідного проєкту чи пакету проєктів відповідного закону.

В силу статті 67 Конституційного закону Республіки Вірменія «Про Конституційний Суд», означений КС Республіки Вірменія протягом сорока п'яти днів після закінчення кожного року повинен оприлюднити на офіційному веб-сайті КС Республіки Вірменія конкретне повідомлення щодо стану виконання власних постанов [87, с. 151; 54].

Згідно з положеннями частин 11, 12, 14, 15 ст. 68 Конституційного закону Республіки Вірменія «Про Конституційний Суд», якщо правовий акт, що оскаржується, визнано таким, що повністю чи частково суперечить Конституції Республіки Вірменія та є недійсним, тоді такий акт втрачає юридичну силу саме з моменту набуття чинності постанови КС Республіки Вірменія. Однак встановлено низку винятків, які встановлені частинами 13 та 15 означеної статті [87, с. 151; 54].

У даному випадкові, відповідні положення інших нормативно-правових актів, які забезпечили виконання нормативно-правового акту, що визнаний недійсним, також втрачають свою правову силу одночасно із втратою чинності нормативно-правового акту, який оспорується.

При цьому, у випадку, що передбачений частиною 13 вказаної статті, виконані протягом трьох років, що передують набранню чинності постановою КС Республіки Вірменія, адміністративні чи судові акти, які ґрунтуються на тому нормативно-правовому акті, що визнано невідповідним Конституції Республіки Вірменія та недійсним, а також на інших нормативно-правових актах, які забезпечили виконання даного нормативно-правового акту, на підставі заяви сторони, в установленому законом порядку, підлягають перегляду органом, що прийняв адміністративний чи судовий акт.

Так, «у разі прийняття постанови щодо визнання оскаржуваного положення закону, який встановлює кримінальну або адміністративну відповідальність, таким, що суперечить Конституції Республіки Вірменія та є недійсним, тоді такий акт втрачає юридичну силу з моменту набуття ним чинності. При цьому, судові акти, що прийняті у зв'язку із застосуванням вказаного положення у період, що передує набранню чинності постанови КС Республіки Вірменія, а також інші адміністративні акти, які були прийняті на підставі звернення сторони, також підлягають перегляду в установленому законом порядку» [87, с. 151; 52].

Таким чином, підсумовуючи вищевказане, видається, що «українським законодавцем аналогічно з законодавцями Азербайджанської Республіки та Республіки Албанія покладено весь тягар визначення порядку виконання рішень та висновків КСУ на самих суддів КСУ, які повинні у кожному рішенні чи висновку зазначати порядок і строки його виконання, що, з одного боку, надає гнучкість застосування певного порядку виконання у кожному окремому випадкові, а з іншого боку, передбачає витрату додаткового часу при прийнятті рішення чи наданні висновку КСУ, а також створює легальну можливість зловживання зазначеними повноваженнями» [87, с. 152].

Окрім того, слід додатково зазначити, що ч.ч. 2, 3 ст. 28 Закону Республіки Молдова № 317-XIII передбачено, що «нормативні акти або їх частини, які визнані неконституційними, втрачають чинність і не

застосовуються з дня прийняття відповідної постанови КС Республіки Молдова. Юридичні наслідки нормативного акту або його частини, визнаних неконституційними, усуваються згідно з чинним законодавством» [2, с. 173; 49].

Також, варто зауважити, що ст. 28-1 Закону Республіки Молдова № 317-XIII встановлено обов'язок органів публічної влади виконувати акти КС Республіки Молдова. Так, відповідно до норм означеного Закону, уряд Республіки Молдова не більше ніж у тримісячний строк із дня опублікування відповідної постанови КС Республіки Молдова повинен представити парламенту Республіки Молдова відповідний проект закону щодо внесення змін і доповнень до нормативно-правового акту (або його частини), які визнано неконституційними, чи щодо визнання їх такими, що втратили юридичну силу. Так, відповідний законопроект потребує першочергового розгляду Парламентом.

Натомість, Президент Республіки Молдова чи Уряд Республіки Молдова у двомісячний термін із дня опублікування відповідної постанови КС Республіки Молдова повинні внести необхідні зміни і доповнення у вказаний нормативно-правовий акт (або його частину), які визнано неконституційними, чи визнати їх такими, що втратили юридичну силу. Однак, якщо існує така потреба, тоді необхідно видати або прийняти новий нормативний акт [2, с. 173; 49].

Додаткового аналізу потребує такий акт КС Республіки Молдова як «зауваження» («констатації») КС Республіки Молдова, що видаються з приводу зазначених в уявленні КС Республіки Молдова певних прогалин чи упущень у законодавстві Республіки Молдова, які пов'язані із відсутністю реалізації певних конституційних положень. Щодо таких зауважень, не більше ніж у тримісячний термін, відповідна інстанція повинна проінформувати КС Республіки Молдова про результати розгляду [2, с. 174; 49].

Слід додатково зазначити, що Главою 10 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова додатково встановлено порядок виконання постанов та висновків КС Республіки Молдова.

Відповідно до статті 74 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова регламентується весь процес направлення постанов КС Республіки Молдова і висновків КС Республіки Молдова. Так, відповідно до вказаного порядку, вказані акти спрямовуються: «сторонам та органам публічної влади і посадовим особам, акти яких були розглянуті КС Республіки Молдова. Постанови та висновки КС Республіки Молдова спрямовуються також: а) Президенту Республіки Молдова; б) Парламенту; в) Уряду; г) Вищій судовій палаті; д) Генеральному прокурору; е) міністру юстиції» [2, с. 175; 50].

Одночасно, згідно зі ст. 75 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова, постанови КС Республіки Молдова та висновки КС Республіки Молдова виконуються у терміни, встановлені самим КС Республіки Молдова. А збитки, заподіяні фізичним і юридичним особам застосуванням такого нормативного акта, який визнано неконституційним, відшкодовується їм відповідно до закону [2, с. 175; 50].

Підсумовуючи та порівнюючи, додатково слід вказати, що законодавцями таких країн, як Республіка Албанія, Республіка Вірменія та Республіка Молдова, на відміну від українського, детальніше розписаний порядок виконання актів конституційних судів.

При цьому, КС Республіки Албанія та КС Республіки Вірменія мають такі самі повноваження, однак за виключенням того факту, що законом цих країн визначено конкретний відповідальний за виконання рішень даних конституційних судів орган.

Хоча КС Республіки Албанія має право вказати у розпорядженні конкретний орган, на який буде покладено певні обов'язки щодо виконання рішення КС Республіки Албанія, а також спосіб такого виконання і встановлення певних строків, відповідний порядок та порядок виконання

рішення КС Республіки Албанія, залежно від типу рішення та у відповідних випадках [87, с. 151].

Слід також зазначити, що, у той самий час, законодавцем Республіки Вірменія більш широко врегульовано певні наслідки визнання недійсними нормативних актів.

Стосовно порядку та строків виконання рішень конституційних судів перелічених країн-членів ЄКС варто наголосити на тому, що «порядок та строки виконання рішень та висновків КСУ можуть встановлюватися у кожному конкретному рішенні та висновку, що забезпечує гнучкість конституційного судочинства. Аналогічні можливості мають конституційні суди Азербайджанської Республіки, Республіки Албанії та Республіки Вірменія, але з більш врегульованими рамками визначення строків та органів, відповідальних за виконання актів конституційних судів.

При цьому, у таких країнах-членах ЄКС, як: Республіка Албанія, Республіка Вірменія та Республіка Молдова визначений конкретний суб'єкт на законодавчому рівні, який несе відповідальність за здійснення певного конституційного контролю за виконанням актів конституційних судів вказаних країн, що відрізняє таке правове регулювання від України, де означений суб'єкт визначається виключно КСУ у кожному конкретному випадкові.

Таким чином, підсумовуючи усе вищевикладене, варто зробити консолідований висновок про те, що у конституційному законодавстві України відсутній чітко закріплений порядок виконання рішень КСУ, що має негативний вплив на праворозуміння феномену «виконання рішень КСУ» та на реалізацію на практиці загальнообов'язкових приписів рішень КСУ.

2.2. Забезпечення належного виконання рішень Конституційного Суду України

Забезпечення належного виконання рішень КСУ поряд з безпосереднім виконанням рішень є ключовим елементом порядку виконання рішень КСУ, оскільки забезпечує дієвий ефективний механізм впровадження приписів рішень КСУ у правовій сфері.

Як зазначено у попередніх підрозділах, КСУ є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Основного закону та виконує функцію охорони найважливіших сфер буття та суспільних відносин. Як зазначає Р. Мартинюк, «КСУ має за мету забезпечення єдино правильного розуміння й водночас застосування Конституції та законів України, що є однією з найважливіших ознак правової держави: права органу конституційної юрисдикції у встановлених законом формах здійснювати контроль за відповідністю Конституції України чинному законодавству, а також гарантувати верховенство Конституції України як Основного Закону держави на всій території України» [109, с. 34; 110, с. 146].

Однак, як показує практика функціонування КСУ, на думку І. Полховської та В. Пахомової, «суттєвою перепорою у виконанні означеного завдання є проблема виконання його актів Існують випадки затягування, невиконання та неналежного виконання рішень КСУ, що безпосередньо пов'язано з певними прогалинами та недосконалостями законодавства щодо контролю за виконанням рішень та додержанням висновків КСУ» [109, с. 34; 84, с. 213].

Слід додатково зауважити, що законодавцем покладена на КСУ правомочність впливати на процес виконання його власних рішень, а також на додержання висновків саме завдяки певним механізмам контролю. А тому, для подальшого дослідження є доцільним встановити поняття контролю.

Дії з забезпечення належного виконання рішень КСУ включають, передусім, контроль за виконанням рішень КСУ

В. Гаращук, досліджуючи етимологію означеного слова «контроль», посилається на Словник іноземних слів, відповідно до якого «контроль» являє собою перевірку або певне спостереження саме з метою перевірки [111].

Як слушно зазначає С. Кушнір, «слово «контроль» слід тлумачити як перевірку, а також спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, виявлення протиправної поведінки з боку кого-небудь, запобігання їй і припинення протиправної поведінки з боку кого-небудь» [109, с. 35; 112, с. 56]. Натомість О. Андрійко вказує, що «це визначення найбільш повно відповідає юридичному змісту контролю як форми реалізації повноважень державних структур, що виявляється в конкретній контрольній діяльності» [109, с. 35; 113, с. 6].

Так, за переконанням О. Шморгун, «під час здійснення контролю суб'єкт контролю здійснює перевірку і облік того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання та реалізує свої функції. Контроль використовується для перевірки відповідальності діяльності учасників суспільних відносин встановленим приписам, у рамках і межах яких вони мають діяти і є одним із найважливіших елементів державного управління та основним засобом забезпечення законності й дисципліни в ньому» [109, с. 35; 114, с. 146].

Як зауважують Н. Нижник, О. Машков та С. Мосов, «контроль, як одна з важливих функцій державної влади та управління, дозволяє не лише виявляти, але й попереджувати помилки і недоліки в роботі учасників управління, віднаходити нові резерви та можливості» [109, с. 35; 115, с. 25]. При цьому, на переконання М. Студенікіної, «контроль полягає у спостереженні за відповідністю діяльності підконтрольного об'єкта приписам, отриманим від об'єкта, тобто органів або посадових осіб» [109, с. 35].

Таким чином, аналізуючи аспекти «контролю за виконанням рішень та додержанням висновків КСУ», слід додатково зауважити, що саме поняття

«контроль» може використовуватися у двох розуміннях: 1) як конституційний контроль загалом та 2) як контроль безпосередньо за виконанням рішення КСУ, додержанням висновку КСУ, що закріплено у ч. 1 статті 97 Закону № 2136-VIII [1].

Натомість, у доктринальних джерелах надаються також інші визначення поняття «конституційного контролю». Так, наприклад, на думку М. Нудель конституційний контроль (або нагляд) являє собою перевірку законів на відповідність їх конституції [109, с. 35]. При цьому А. Бланкенагель надає інше визначення «конституційного контролю» - у якості діяльності з обмеження влади та вирішення певних конфліктів [109, с. 35; 116, с. 104].

В. Шаповал трактує конституційний контроль як діяльність, спрямовану на вирішення питань конституційності правових актів, що виконується суддями загальної чи конституційної юрисдикції, або, так званих, несудових органів, [109, с. 35; 117, с. 137].

Як зазначає М. Савенко, «навіть з наведених визначень конституційного контролю, яким притаманне авторське бачення його характерних ознак, можна виокремити два підходи до його розуміння. У широкому розумінні конституційний контроль - це діяльність компетентних органів державної влади з перевірки, виявлення, визначення та усунення невідповідності нормативних актів Конституції України. У вузькому - це діяльність судових і квазісудових органів із вирішення питань конституційності нормативних та інших актів» [109, с. 35; 118, с. 181]. Так, за переконанням дослідника, «судовий конституційний контроль можна визначити як діяльність компетентних судових та (або) спеціалізованих судових органів щодо перевірки, оцінки, визначення відповідності законів, інших нормативно-правових актів Конституції і вирішення питання про їх застосування або щодо їх конституційності, яка здійснюється у формі судочинства і спрямована на забезпечення правової охорони Конституції,

встановлених нею основ конституційного ладу, прав і свобод людини і громадянина, конституційної законності» [109, с. 35; 118, с. 181].

Як слушно зазначає С. Пілюк, «одними з основних функцій органів конституційної юстиції у більшості країн у теперішній час є забезпечення верховенства і прямої дії конституції, її неухильного виконання усіма суб'єктами права на всій території держави, а також контроль за дотриманням дії принципу поділу влади, підтримання їхнього балансу і попередження можливості узурпації державної влади якимось державним органом» [109, с. 35; 119, с. 551].

При цьому, на думку А. Крусян, конституційний контроль, який здійснюється КСУ в процесі формування конституційного законодавства, має особливе значення. Зокрема, науковець вказує, що контрольна діяльність КСУ впливає на покращення ефективності безпосередньо правової основи діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування [109, с. 35; 120, с. 69].

Окрім іншого, у досліджених працях науковців зазначено, що «конституційний контроль є засобом і можливістю забезпечення стабільності суспільства шляхом послідовного і безперервного характеру його розвитку за допомогою перевірки, виявлення, констатації та усунення невідповідностей нормативних актів Конституції, в ході якої органи конституційного контролю уповноважені скасовувати виявлені невідповідності» [109, с. 35].

До того ж, слушною є думка «розглядати конституційний контроль не лише як діяльність з перевірки на відповідність конституції правових норм, а й як систему заходів, спрямованих на реальне встановлення, підтримання, зміцнення і відновлення конституційного порядку. Конституційний контроль дослідник визначає як діяльність уповноважених органів державної влади (посадових осіб) щодо встановлення, підтримання, зміцнення і відновлення конституційного порядку, яка полягає у перевірці на відповідність конституції правових актів або дій спеціальних суб'єктів державної влади (органів держави і посадових осіб зі спеціальним конституційно правовим

статусом), а за необхідності – в припиненні конституційних порушень і притягненні винних до конституційної відповідальності» [109, с. 35].

При цьому, за переконанням О. Буханевича та А. Івановської, «наведене визначення є одночасно широким і вузьким, оскільки воно, з одного боку, охоплює такі важливі складові змісту конституційного контролю як перевірка конституційності як актів, так і дій органів державної влади та їх посадових осіб, а з іншого – звужує коло об'єктів конституційного контролю, залишаючи за його межами перевірку конституційності актів і дій осіб, що не відносяться до «органів держави і посадових осіб зі спеціальним конституційно-правовим статусом», наприклад, органів місцевого самоврядування, членів і (або) прихильників політичної партії тощо, що має місце в окремих країнах» [109, с. 35; 121, с. 13].

Проаналізувавши думки науковців стосовно поняття конституційного контролю можна виокремити наступні два основних підходи у вузькому та широкому розуміннях.

По-перше, у вузькому розумінні «конституційний контроль» являє собою діяльність з перевірки, виявлення, визначення та усунення невідповідності нормативних актів Основному Закону, що здійснюється певними компетентними органами державної влади;

По-друге, у широкому розумінні «конституційний контроль» являє собою діяльність, пов'язану із вирішенням питань, що виникають у зв'язку з перевіркою конституційності нормативних та інших актів, що здійснюється КСУ, а також судовими органами та іншими органами і посадовими особами.

Як слушно зазначає Л. Чубар, «виконання рішень КСУ, по суті, завершує процедуру конституційного контролю. А питання виконання рішень і висновків КСУ не належить безпосередньо до конституційного судочинства, а є компетенцією тих державних органів, органів місцевого самоврядування та посадових осіб, яким адресовано відповідне рішення чи висновок» [109, с. 36; 122, с. 55]. Означене закріплено у частини 1 статті 97

Закону № 2136-VIII, та являє собою право КСУ на зобов'язання відповідних державних органів забезпечити контроль за виконанням рішення КСУ та додержанням висновку КСУ.

З метою вірного розуміння означеного феномену, слід зазначити наступне. По-перше, в означеній правовій нормі використовується поняття «контроль» без будь-якого відсилання до поняття «конституційний контроль» як категорії. По-друге, «контроль» повинен розумітися як складова частина «конституційного контролю», проте лише у широкому розумінні означеного поняття. Це пояснюється тим, що під «конституційним контролем» у даному сенсі розуміються також такі дії, які пов'язані із конкретним процесом перевірки конституційності нормативно-правових та інших актів, що охоплюється правомочністю КСУ на зобов'язання відповідних державних органів забезпечити відповідний контроль за виконанням рішення, додержанням висновку КСУ [109, с. 36].

Отже, можна прийти до висновку, що поняття «контролю за виконанням рішення КСУ та додержанням висновку КСУ» варто розуміти у наступному контексті: «дії, що вчиняються КСУ та відповідними державними органами, означеними у рішенні або висновку КСУ, з метою перевірки діяльності відповідних органів та посадових осіб, на яких покладені певні обов'язки з виконання рішень та додержання висновків КСУ» [109, с. 36].

До того ж, Суд має право покласти обов'язок на відповідні державні органи, що полягає у забезпеченні певного контролю за виконанням рішення КСУ та висновку КСУ. Окрім того, Суд також уповноважений вимагати від вказаних органів письмове підтвердження, що доказує виконання рішення КСУ чи додержання висновку КСУ, а також має право здійснювати моніторинг стану виконання рішень КСУ і додержання висновків КСУ та вирішувати такі питання, які пов'язані із невиконанням рішень КСУ та недодержанням висновків КСУ, що і передбачено главою 7 Регламенту КСУ [123].

У ході проведеного аналізу статей 97, 98 Закону № 2136-VIII та глави 7 Регламенту КСУ автором стверджується наступне. Суд здійснює власний контроль за виконанням рішень КСУ та додержанням висновків КСУ через наступні дії: 1) Суд встановлює певний порядок і строки виконання рішень КСУ та додержання висновків КСУ; 2) Суд покладає обов'язок на відповідні державні органи, що полягає у забезпеченні контролю за виконанням рішень КСУ та додержанням висновків КСУ; 3) Суд має право вимагати від відповідних органів письмове підтвердження, що доказує виконання рішення КСУ чи додержання висновку КСУ; 4) Суд збирає відповідну інформацію щодо стану виконання рішень КСУ та додержання висновків КСУ; 5) Суд узагальнює практику виконання актів КСУ; 6) Суд, у разі наявності інформації про невиконання рішень КСУ чи недодержання висновків КСУ, має право вирішувати питання щодо вжиття певних заходів з притягнення конкретних посадових осіб до кримінальної відповідальності за умисне невиконання ними рішення КСУ або умисне недодержання ними висновку КСУ. Окрім того, Суд уповноважений включати відповідну інформацію до власної щорічної інформаційної доповіді; 7) Суд здійснює підготовку і оприлюднення власної щорічної інформаційної доповіді КСУ [1].

Слід також додатково зазначити, що вчинення дій, зазначених у п.п. 1-3 є саме правом КСУ, а тому дані правомочності носять диспозитивний характер. Так, законодавцем не передбачено жодних критеріїв, за якими КСУ зобов'язаний вирішувати, чи потрібно встановлювати певний порядок і строки виконання рішень КСУ та висновків КСУ, та чи покладати обов'язок на відповідні державні органи щодо забезпечення такого контролю за їх виконанням.

Видається, що відсутність законодавчо закріплених критеріїв встановлення порядку і строків виконання рішень КСУ може призвести до загострення політичних відносин та кризи конституціоналізму, що продемонструвала ситуація, пов'язана із винесенням рішення КСУ від

27 жовтня 2020 року № 13-р/2020. Закріплення вказаних критеріїв буде ефективним лише у тому випадку, коли у кожній справі КСУ буде зобов'язаний у мотивувальній частині рішення, що виноситься за результатами розгляду справи, вказувати на врахування ним згаданих критеріїв [82; 109, с. 36].

У той самий момент, Суд звертає увагу, що «встановлення порядку та строків виконання рішення, додержання висновку – це право КСУ, а не його обов'язок; КСУ використовує його, керуючись мотивами доцільності встановлення конкретного режиму виконання його акту» [124].

А тому, у даному аспекті необхідно наголосити, що у Рішенні КСУ від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 вказано наступне: «системне тлумачення нормативних положень у контексті Конституції України свідчить, що рішення КСУ незалежно від того, визначено в них порядок і строки їх виконання чи ні, є обов'язковими до виконання на всій території України. Органи державної влади, органи Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, посадові та службові особи, громадяни та їх об'єднання, іноземці, особи без громадянства повинні утримуватись від застосування чи використання правових актів або їх положень, визнаних неконституційними. Рішення КСУ мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади» [78].

Так, згідно зі змістом Закону № 2136-VIII, Суд може визначити у рішенні КСУ чи висновку КСУ, у разі необхідності, додаткові заходи, що пов'язані із порядком їх виконання, при цьому звернувши безпосередньо увагу на терміновість чи певні обов'язки з його забезпечення.

КСУ зазначає, що «незалежно від того, чи визначено в рішенні, висновку КСУ, зокрема, порядок його виконання, відповідні державні органи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Проте додаткове визначення у рішеннях, висновках КСУ порядку їх виконання не скасовує і не підміняє

загальної обов'язковості їх виконання. Обов'язковість рішень та висновків, ухвалених КСУ, закріплено і у статті 151-2 Конституції України, а також у статті 2 Закону № 2136-VIII» [109, с. 36].

Варто також вказати наступне. При наявному зобов'язанні Суду інших відповідних державних органів забезпечити контроль за виконанням рішення КСУ чи додержанням висновку КСУ, сама основна компетенція Суду з контролю за виконанням такого рішення КСУ та додержанням висновку КСУ не знімається та жодним чином не перекладається повністю на інші відповідні державні органи.

Вказана думка може бути доведена наступними аргументами:

Перший аргумент полягає у тому, що саме поняття «конституційного контролю» по своїй природі допускає одночасну паралельну не пов'язану діяльність не тільки самого Суду, але й інших певних органів з тих питань, які можуть виникнути у зв'язку з перевіркою конституційності відповідних правових актів;

Другий аргумент розкривається через тлумачення думки законодавця, який у ч. 2 статті 97 Закону № 2136-VIII та пункті 2 параграфу 78 Регламенту КСУ встановив, що Суд має право вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення КСУ чи додержання висновку КСУ. А тому, у ході аналізу означених положень можна дійти до наступного висновку: означена можливість Суду відноситься як до тих випадків, коли Судом передбачено у самому рішенні КСУ чи висновку КСУ певне покладення обов'язків щодо забезпечення контролю за їх виконанням на відповідні органи, так і у тих випадках, коли покладення такого обов'язку відсутнє.

Третім аргументом слугує розуміння п. 3 параграфу 78 Регламенту КСУ, яким передбачено, що «якщо надана органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами інформація за письмовим запитом КСУ свідчить про невиконання рішень, недодержання висновків, а також якщо за результатами моніторингу стану виконання

рішень, додержання висновків КСУ наявна інформація про невиконання рішень, недодержання висновків, КСУ на засіданні вирішує питання про вжиття заходів щодо притягнення посадових осіб до кримінальної відповідальності за умисне невиконання ними рішення КСУ або умисне недодержання ними його висновку. При цьому це відноситься як до випадків, коли КСУ передбачило у рішенні чи висновку покладення обов'язку по забезпеченню контролю за їх виконанням на відповідні органи, так і у випадках відсутності покладення такого контролю» [109, с. 37].

Отже, підсумовуючи та синтезуючи вищевикладені аргументи, можна прийти до висновку, що при покладенні відповідного обов'язку на державні органи щодо забезпечення контролю за виконанням рішення КСУ чи додержанням висновку КСУ, компетенція самого Суду відносно контролю за виконанням таких рішень та додержанням таких висновків - не знімається та ніяк не перекладається повністю на інші відповідні державні органи, що виражає характер відповідальності КСУ за належне виконання його рішень і додержання висновків, а отже Суд у будь-якому разі є компетентним активно впливати на реалізацію вказаних актів.

Окрім вищевказаного, у параграфі 77 Регламенту КСУ також закріплено, що Суд здійснює моніторинг стану виконання рішень КСУ та додержання висновків КСУ. При цьому, збирання відповідної інформації про стан виконання рішень КСУ та додержання висновків КСУ, як і узагальнення практики виконання вказаних актів за результатами конституційного провадження покладається на такий орган КСУ як Секретаріат КСУ.

Так, як слушно зауважує О. Поляк, «найдієвішим управлінським інструментом у розвинених країнах світу вважається моніторинг, що підтверджується надзвичайним розширенням меж його використання. Ця категорія визначається як процес постійного накопичення інформації з усіх визначених аспектів, мета якого визначити хід виконання та остаточне завершення запланованих дій, а також сприяти досягненню бажаної мети. Моніторинг виявляє проблеми, що постають у процесі реалізації завдань, дає

змогу вносити вчасні корективи до того, як вони стануть занадто серйозними чи некерованими» [109, с. 37; 125].

У ході проведення моніторингу, із метою отримання певної інформації чи відповіді на запитання, або роз'яснення про дії та заходи, що спрямовані на виконання рішень КСУ та додержання висновків КСУ, Суд через Секретаріат має право звернутися із відповідним письмовим запитом до конкретних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Відповідне повноваження Суду передбачено ч. 2 статті 97 Закону № 2136-VIII а саме у «Порядку виконання рішень та висновків Суду», а також у п. 2 параграфу 78 Регламенту КСУ «Вирішення питань, пов'язаних з невиконанням рішень та недодержанням висновків КСУ», навіть ураховуючи, що законодавець прямо не пов'язує його із процесом моніторингу.

За результатами проведеного аналізу висунуто пропозицію закріпити дане повноваження КСУ та розширити регламентацію у параграфі 77 Регламенту КСУ «Моніторинг стану виконання рішень та додержання висновків Суду», бо саме ця інформація надасть КСУ можливість зробити висновок про стан виконання рішень і додержання висновків та стане підґрунтям до порушення питання про притягнення до відповідальності за невиконання рішень та недодержання висновків КСУ. Крім того, таке звернення має на меті отримання інформації, відповіді на запитання або роз'яснення про дії (заходи), які спрямовані на виконання рішень та додержання висновків КСУ, що співпадає з метою моніторингу в цілому – визначення ходу виконання та остаточного завершення запланованих дій» [109, с. 37]

У той самий час, як зазначає Суд у Щорічній інформаційній доповіді за 2019 рік, такий орган як Секретаріат КСУ не уповноважений у сфері організаційних чи правових компетентностей щодо здійснення певної оперативної діяльності, яка спрямована на певне з'ясування стану реалізації актів Суду. Секретаріат КСУ має лише узагальнювати ту інформацію, яка

отримана ним з різних джерел, у тому числі від компетентних державних органів, чи від правозахисних організацій, чи від аналітичних центрів тощо. Також Секретаріат КСУ зобов'язаний вчасно інформувати Суд про досліджений стан виконання актів КСУ [124].

Також слід наголосити, що як зауважує І. Полховська, В. Пахомова, «у конституційному судочинстві відсутній спеціальний орган, який би здійснював контроль за виконанням актів КСУ, на кшталт виконавчої служби» [84, с. 215]. А тому, на переконання Л. Чубар, постає конкретне питання щодо доцільності існування будь-якого окремого органу або легального визначення кола уповноважених органів чи осіб (у порівнянні з іншими країнами світу). Так, як вказує науковець, «за Конституцією Австрії виконання рішень Конституційного Суду покладається або на звичайні суди, або на Федерального Президента, який призначає конкретним виконавцем орган Федерації чи земель, у тому числі федеральну армію» [84, с. 215]. При цьому, як зазначається, «у Греції виконання рішень Конституційного Суду забезпечується лише діями судів загальної юрисдикції, в Албанії такий орган може бути визначений тільки у рішенні Конституційного Суду по конкретній справі, в Японії, Литві, Молдові на компетентні органи покладено обов'язок вжити невідкладні заходи щодо прийняття закону» [122, с. 55]. Таким чином, науковцями доведено, що у більшості країн самим органом конституційної юрисдикції безпосередньо здійснюється контроль за виконанням власних рішень [109, с. 37].

Продовжуючи аналіз, на думку Д. Бєлова та К. Мишанича, «доречними є пропозиції науковців, які зазначають, що перевірка (контроль) виконання рішень щодо неконституційності нормативно-правового акту повністю або в окремій частині може здійснюватись шляхом послідовного спостереження за ходом законотворчої роботи щодо усунення прогалин, які викликані рішенням суду; щодо тих рішень, у яких визначено порядок їх виконання, варто перевіряти наявність відповідного реагування на офіційному сайті ВРУ, інших вищих органів державної влади або наділення КСУ правом

законодавчої ініціативи лише в частині правових норм, які були предметом його розгляду» [109, с. 37; 81, с. 72].

Також, на переконання І. Ласько, «найменш затратним та найбільш ефективним способом регулювання прогалин може бути надання КСУ повноваження заповнювати прогалини. КСУ, розглядаючи питання конституційності нормативно-правових актів (або окремих положень) та приймаючи рішення про їх неконституційність, повинен звернути увагу на те, чи не має прогалини в цьому випадку, через яку конституційні права не можуть бути реалізованими» [109, с. 37; 126, с. 3].

Вивчати питання контролю за виконанням рішень КСУ і висновків КСУ, необхідно, зокрема, через призму настання відповідальності за порушення правил у даній сфері. Так, слід вказати, що означений контроль має можливість також здійснюватися шляхом вжиття певних заходів відносно притягнення посадових осіб до адміністративної та кримінальної відповідальності, про що детальніше у підрозділі 2.3.

В силу п. 5 ч. 3 статті 42 та статті 43 Закону № 2136-VIII, Суд на власному офіційному веб-сайті повинен оприлюднювати щорічну інформаційну доповідь, підготовка якої здійснюється відповідно Регламенту КСУ. Так, відповідно до п. 1 параграфу 31 Регламенту КСУ, «щорічна інформаційна доповідь КСУ є аналітичним документом, що має містити відомості за попередній рік, зокрема, щодо інформації про те, які державні органи КСУ зобов'язав забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку; а також чи всі акти, ухвалені КСУ у цей період, було виконано. Тобто у щорічній інформаційній доповіді КСУ відображає стан контролю за виконанням рішень і додержанням висновків КСУ» [109, с. 37; 1; 123].

Відповідно, у Щорічній інформаційній доповіді за 2018 рік Судом вказується, що за конституційними зверненнями у 2018 році Судом ані у рішеннях КСУ, ані у висновках КСУ не зобов'язано жодний державний орган забезпечити контроль за їх виконанням.

При цьому, Суд зазначає, що у 2018 році останній «набагато активніше використовував можливості щодо визначення порядку виконання його рішень, ніж у попередні роки. Це стосується, зокрема, випадків, коли КСУ, визнаючи таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), певне положення закону, до якого було внесено зміни, спеціально зазначав про необхідність застосування його у первинній редакції (Рішення від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018); коли КСУ з метою відновлення рівня соціального захисту певних груп населення, який було знижено в результаті здійснених Верховною Радою України законодавчих змін, спеціально вказував на потребу передбачати необхідні кошти у Державному бюджеті України та вносити відповідні зміни до законів України (Рішення від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018); коли КСУ, визнаючи положення закону таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), відтермінував момент втрати ним чинності з метою надання можливості для уникнення прогалини в законодавчому регулюванні (Рішення від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018)» [127].

У наступному 2019 році Суд тільки у двох власних рішеннях надавав певні вказівки щодо практичної реалізації вказаних рішень. Проте відсутність означених вказівок в інших випадках не повинна мати наслідком відсутність обов'язку його реалізації. Так, Судом зазначено, що «у будь-якому випадку визнання неконституційним означає втрату нормативним актом чинності (повністю або в конкретній частині); це зумовлює виникнення законодавчих прогалин, порушує цілісність, системність правового регулювання в конкретній сфері суспільного життя; відтак можуть опинитися під загрозою порушення й конституційні права і свободи людини і громадянина. Тому практично усі рішення чи висновки КСУ (крім тих, якими норми чинних нормативно-правових актів або законопроектів щодо внесення змін до Конституції України визнаються такими, що відповідають Конституції) підлягають дослідженню в частині їх практичної реалізації» [124].

Таким чином, виходячи з вищенаведеної практики Суду, положень законодавства та аналізу порядку виконання рішень КСУ у попередньому підрозділі, можна прийти до висновку про існування трьох основних етапів контролю за виконанням рішень та додержанням висновків КСУ, що фактично встановлені законодавцем у Законі про КСУ та Регламенті.

Виходячи з системного аналізу Закону про КСУ та Регламенту, можна прийти до висновку про існування трьох основних етапів контролю за виконанням рішень та додержанням висновків КСУ:

попередній етап – передбачена у Законі № 2136-VIII можливість встановити порядок і строки виконання рішень та додержання висновків КСУ, а також право Суду на покладення обов'язку на відповідні державні органи щодо забезпечення контролю за виконанням рішення КСУ та додержанням висновку КСУ;

етап моніторингу – етап, передбачений Регламентом КСУ, що полягає у збиранні відповідної інформації щодо стану виконання рішень КСУ та додержання висновків КСУ, із одночасним узагальненням практики виконання вказаних актів Суду за результатами певного конституційного провадження. Також у даній етап включено дії КСУ щодо вимоги від відповідних органів отримати письмове підтвердження виконання рішення КСУ чи додержання висновку КСУ;

заключний етап - етап вирішення питань, що пов'язані із невиконанням рішень КСУ та недодержанням висновків КСУ. Даний етап включає право КСУ, передбачене Регламентом КСУ, вирішувати відповідні питання щодо вжиття заходів притягнення винних посадових осіб до кримінальної відповідальності.

При цьому, із метою підвищення ефективності виконання рішень КСУ, як зазначено у попередньому підрозділі, автор погоджується з думкою Д. Белова та К. Мишанича, стосовно доцільності включення до Закону № 2136-VIII у вигляді окремої стадії правового (конституційного

судочинства) – безпосереднє виконання рішень КСУ із необхідністю повної регламентації відповідного механізму їх виконання [81, с. 73].

Саме тому, видається необхідним визначити ефективний порядок контролю відносно ефективності виконання рішень КСУ у якості окремої стадії конституційного контролю та конституційного судочинства, про що мова піде у наступних підрозділах.

Аналізуючи досвід Румунії, С. Богданова вказує: «на сьогодні в Україні має місце фактично аналогічна ситуація із Румунією, оскільки рішення КСУ у процесі її взаємодії із ВРУ, виконуються виключно за умови наявності на те волі народних депутатів України. Тобто, за умови відсутності голосів за прийняття того чи іншого рішення, рішення чи висновок КСУ не можуть бути реалізованими. Але при цьому, в Україні встановлено відповідальність за невиконання рішень та недодержання висновків КСУ» [104, с. 158].

Так, на переконання вченої, одним із способів вирішення проблеми невиконання ВРУ рішень КСУ в умовах, коли їх виконання є обов'язковим, є надання ВРУ можливості приймати рішення всупереч рішенню чи висновку КСУ за умови надання для цього конституційної більшості голосів». З метою вирішення даної проблеми, С. Богданова пропонує внести відповідні зміни до статті 151² Конституції України.

Вченою пропонується змінити редакцію вказаної статті із включенням наступних положень: «при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів у разі визнання їх неконституційності, закон направляється на повторний розгляд. Якщо закон приймається в колишній редакції не менш як двома третинами від конституційного складу ВРУ, то заперечення щодо неконституційності відхиляється, а прийняття стає обов'язковим» [104, с. 158].

С. Богданова зазначає, що «досвід Румунії може бути корисним при наданні ВРУ повноважень оскаржувати рішення КСУ. Як свідчить сучасна практика, навіть встановлення кримінальної відповідальності за невиконання рішень чи висновків КСУ не мало впливу на їх виконання. Як і раніше, ВРУ

приймаються рішення виключно на розсуд народних депутатів України. За таких умов вважаємо доцільним надати можливість народним депутатам України самостійно приймати рішення щодо виконання рішень чи висновків КСУ, проте виключно за умови, коли це продиктовано принциповою позицією народних депутатів України не голосувати за рішення, яке зашкодить інтересам українського народу» [104, с. 158].

А. Івановська, аналізуючи законодавство зарубіжних країн про конституційний контроль, приходять до висновку, що «положення про обов'язковість підсумкових актів органів конституційного контролю закріплюються як на конституційному рівні, так і у спеціальному законодавстві. Однак лише в окремих країнах встановлюються конкретні норми щодо порядку та строків їх виконання» [16, с. 325].

Так, аналізуючи вказані доктринальні положення, можна прийти до висновку про доцільність подальшої дискусії з наділення ВРУ компетентності подолання рішень КСУ, у разі виникнення нових суспільних відносин чи докорінної зміни старих, або зловживання правом з боку КСУ. Однак це питання є багатограним та складним, що потребує ґрунтовного дослідження. А тому, на переконання автора, внесення змін до Конституції із вказаним текстом є необґрунтованим на даному етапі вивчення даної проблеми.

Окрім вищевказаної ідеї, існують інші версії подолання зазначеної проблеми. Наприклад, В. Ковальчук вказує, що «вирішити дану проблему могло би прийняття Закону України «Про забезпечення виконання рішень КСУ», у якому було б чітко визначено юридичні підстави відповідальності та процедурні питання відсторонення від посади вищих посадових осіб (дисциплінарне переслідування за порушення конституційного порядку)» [104, с. 162; 128, с. 141].

Як слушно зауважує Г. Христова, «нормотворці не завжди своєчасно реагують на рішення конституційних судів, тому в країнах, що не мають важливих традицій конституційного контролю, доцільно розглянути

можливість запровадження механізму імплементації рішень Конституційного Суду щодо законодавчих прогалин безпосередньо в Конституції або в законах про конституційні суди [129, с. 141; 130, с. 61–63]. Загалом конституційний контроль стосовно законодавчих прогалин варто розглядати як важливу функцію конституційного правосуддя, адже визнання позитивного зобов'язання виправити законодавче положення посилює захист прав людини» [129, с. 141].

Проте, С. Богданова не погоджується із вищезазначеними тезами, оскільки «на сьогодні питання притягнення винної у невиконанні рішень та недодержанні висновків КСУ особи до відповідальності урегульовується ст. 382 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III (далі – Кримінальний Кодекс України) «Невиконання судового рішення» [131]. Проблема застосування даної норми полягає у неможливості притягнути депутата до відповідальності за результати голосування, а також в індивідуальному характері покарань, згідно із Конституції України».

На думку вченої, є доречним використання досвіду таких країн, як Австрія, Болгарія, Греція, Грузія, Чехія, Франція, при чому у два різних способи:

- перший спосіб, на думку С. Богданової, повинен включати в себе зняття передбачених заборон щодо притягнення народного депутата до відповідальності за результати його голосування;

- другим способом вчена назвала надання Суду відповідного повноваження щодо вирішення питання про позбавлення народного депутата депутатського мандата, а також притягнення його до відповідальності за ст. 382 КК України - «Невиконання судового рішення» [104, с. 162; 131].

Ми не погоджуємось із шляхами, запропонованими С. Богдановою, оскільки постає питання стабільності законодавчої гілки влади. У разі реалізації вказаних пропозицій можлива ситуація зловживання з боку КСУ, оскільки він одним рішенням може фактично розпустити парламент, що є перегином системи стримувань та противаг.

Як вказує А. Івановська, «законодавство окремих зарубіжних держав на найвищому рівні встановлює можливість або навіть обов'язковість примусового виконання рішень органів конституційного контролю. Це здійснює істотний і позитивний вплив на підтримання належного рівня конституційної законності в країні. Так, наприклад, конституційно закріплена можливість примусового виконання рішень для Конституційного Суду Австрії. Відповідно до ст. 146 Конституції Австрії примусове виконання рішень Конституційного Суду відповідно здійснюється звичайними судами. Виконання остаточного висновку Конституційного Суду покладається на Федерального Президента і повинно здійснюватися відповідно до його вказівок федеральними або державними органами, в тому числі Федеральною армією. Заява про виконання таких висновків повинна бути подана до Федерального президента Конституційним Судом [16, с. 326; 132].

Результатом даної стадії може бути прийняття акта, що засвідчує фактичне виконання рішення органу конституційного контролю, хоча це не є обов'язковою умовою. Однак у сучасних демократичних країн світу, в яких функціонує інститут конституційного контролю, як правило, відсутня практика прийняття актів органу» [16, с. 326].

На думку С. Богданової, «більш практичними шляхом для вирішення проблеми виконання рішень та висновків КСУ є визначення відповідального за їх реалізацію суб'єкта, на що вже вказувалось у контексті досвіду Австрійської Республіки. В науковій літературі існує два підходи щодо того, у якій формі має здійснювати свою діяльність такий суб'єкт. В рамках дослідження зарубіжного досвіду ми звертали увагу на те, що в Австрії такі функції здійснює Федеральний Президент. І. Полховська та В. Пахомова схиляються до того, що у конституційному судочинстві варто створити спеціальний орган, який би здійснював контроль за виконанням актів КСУ, на кшталт виконавчої служби» [104, с. 177; 105, с. 215]. «Більш коректним є підхід, за якого обов'язки контролю будуть покладені на вже існуючого

суб'єкта, який у питанні виконання рішень та висновків буде підзвітним Конституційному Суду України. Наприклад, Д. Белов та К. Мишанич роблять припущення, що для вирішення проблеми виконання рішень та висновків КСУ варто було б налагодити зв'язок із відповідним комітетом Верховної Ради України, а також встановити зв'язок із відповідальним працівником цього комітету» [104, с. 177; 81, с. 72].

Автор погоджується із означеною думкою Д. Белова, С. Богданової та К. Мишанич, а також з думкою про те, що «не доцільно зводити функції «відповідальної» особи до її відповідальності перед законом за невиконання Верховною Радою України рішення КСУ або недодержання нею висновку КСУ. Функції такої особи повинні мати координувальний та контролюючий характер. Враховуючи, що Верховна Рада України є органом, який приймає рішення колегіально більшістю голосів, призначення відповідальної особи спросить процес притягнення до відповідальності згідно частини 4 статті 382 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III, адже у такому разі відповідальність нестиме особа, обов'язком якої є забезпечення виконання рішень та висновків КСУ» [104, с. 177; 131].

При цьому, альтернативним шляхом вирішення означених проблем, може стати наділення Суду відповідним правом законодавчої ініціативи (лише у частині правових норм, що були предметом розгляду самим Судом). Так, на можливість впровадження означеного шляху вирішення досліджуваної проблеми вказують наступні вчені-юристи: Д. Белов, К. Мишанич, та І. Ласько [104, с. 178; 126, с. 3; 81, с. 73].

На думку С. Богданової, «наділення КСУ правом законодавчої ініціативи означає, що у разі визнання неконституційними окремих положень нормативно-правових актів, прийнятих ВРУ, сам КСУ самостійно заповнює відповідні законодавчі прогалини, що утворились. Серед негативних аспектів такого напрямку вирішення проблеми є додаткове навантаження КСУ, а також відмова від одного із аспектів взаємодії КСУ та ВРУ. Із іншої сторони, надання КСУ повноважень заповнювати законодавчі прогалини є значно

ефективнішим способом, оскільки КСУ, розглядаючи питання конституційності нормативно-правових актів, або їх окремих положень, може одразу приймати рішення, яким чином те чи інше питання має бути врегульованим. Очевидно, що із нинішніми повноваженнями ефективність діяльності КСУ не є максимальною» [104, с. 178].

У механізмі виконання рішень та додержання висновків КСУ існує ще одна фундаментальна проблема можливості зловживання повноваженнями самим КСУ. Закони ВРУ та, навіть Конституція є змінними відповідно до спеціального порядку. Натомість рішення та висновки КСУ є остаточною, що створює певну загрозу правовій системі України.

Єдиним шляхом подолання даної проблеми вбачається внесення змін до Конституції в контексті остаточної рішень КСУ та можливості їх подолання.

Серед науковців точаться дискусії стосовно можливості перегляду рішень та висновків КСУ. Так, основними двома альтернативними шляхами є: 1) надання можливості ВРУ приймати рішення всупереч рішенням та висновкам КСУ, у разі вираження думки ВРУ кваліфікованою більшістю голосів; 2) надання можливості КСУ переглядати власні рішення.

Як зазначено у ході дослідження, на переконання С. Богданової, «одним із способів вирішення проблеми невиконання ВРУ рішень КСУ в умовах, коли їх виконання є обов'язковим, є надання ВРУ можливості приймати рішення всупереч рішенням чи висновку КСУ за умови надання для цього конституційної більшості голосів». З метою вирішення даної проблеми, відповідно авторка пропонує внести відповідні зміни до статті 151² Конституції України [104, с. 178] із включенням наступних положень: «при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів у разі визнання їх неконституційності, закон направляється на повторний розгляд. Якщо закон приймається в колишній редакції не менш як двома третинами від конституційного складу ВРУ, то заперечення щодо неконституційності відхиляється, а прийняття стає обов'язковим».

С. Богданова зазначає також, що «досвід Румунії може бути корисним при наданні ВРУ повноважень оскаржувати рішення КСУ. Як свідчить сучасна практика, навіть встановлення кримінальної відповідальності за невиконання рішень чи висновків КСУ не мало впливу на їх виконання. Як і раніше, ВРУ приймаються рішення виключно на розсуд народних депутатів України. За таких умов вважаємо доцільним надати можливість народним депутатам України самостійно приймати рішення щодо виконання рішень чи висновків КСУ, проте виключно за умови, коли це продиктовано принциповою позицією народних депутатів України не голосувати за рішення, яке зашкодить інтересам українського народу» [104, с. 178].

Натомість Т. Поліщук зауважує на тому, що «офіційне визнання за правовими позиціями КСУ характеру джерела права, і водночас, визнання можливості їх перегляду самим органом конституційної юрисдикції стало б суттєвим елементом розвитку вітчизняної правової системи. Заперечення можливості перегляду органом конституційного контролю власних правових позицій, що мають офіційний статус джерела права, неминуче породжує серйозну небезпеку зробити діяльність конституційного суду «вже не формою застосування конституції, а боротьбою за зміст права так, як його розуміють судді» [133, с. 69; 134; с. 107]. Окрім того, Т. Поліщук додає: «є очевидним, що можливість заперечення презумпції істинності правової позиції КСУ покладає на Суд досить складне завдання по перманентній оцінці вже існуючих правових позицій, їх співвіднесення із сучасним станом розвитку правової доктрини держави, правової системи країни тощо. Так, зміна КСУ своєї правової позиції не повинна означати відміни попередньо прийнятого рішення Суду. А отже, відповідне рішення КСУ зберігатиме свою юридичну силу, однак вже не може надалі розглядатися у якості «прецеденту» при вирішенні аналогічних питань у майбутньому. Матеріалізованим закріпленням викладених вище новел могла б стати поява в розділі XII Конституції України положень орієнтовно такого змісту: «Правові позиції Конституційного Суду України, виражені в його актах,

разом із Конституцією України утворюють нормативну основу національної системи права й визначають офіційну правову доктрину держави. Вони є безпосередньо діючим правом й обов'язкові для всіх органів влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Правові позиції Конституційного Суду України не можуть суперечити Конституції України. Конституційний Суд України володіє виключним правом перегляду власних правових позицій у зв'язку зі зміною конституційних норм чи розвитком правової доктрини, якою керується Конституційний Суд України» [133, с. 69].

Як слушно зазначає І. М. Жаровська, «в основі доктрини конституціоналізму визначеним є припущення, що влада має потенціал для зловживання і порушення прав громадян, тому вона ставить перед собою завдання обмежити владу шляхом чіткого визначення компетенцій та обов'язків різних гілок влади, а також встановлення механізмів контролю за їх виконанням. Також ця доктрина намагається впровадити інструменти та механізми, що запобігають недотриманню закону, в тому числі норм, встановлених у конституції, що може бути здійснено шляхом судового контролю, публічного обговорення, а також інших правових інструментів.» [135, с. 718].

Окрім зазначеного, І. М. Жаровська погоджується із думкою Е. М. Герасімової про те, що «незважаючи на той факт, що демократія як форма організації суспільного буття не позбавлена численних недоліків, вона володіє надійними процедурно-інструментальними можливостями для усунення своїх помилок і недоліків, забезпечуючи тим самим комунікативні передумови існування свободи в суспільстві» [136, с. 58; 137, с. 5].

Відповідно, автором робиться висновок, що неможливість зміни чи скасування рішень та висновків КСУ є перегином у системі стримувань та противаг, оскільки КСУ наділяється повноваженням суттєво впливати на правову систему України.

Логічним видається надання можливості ВРУ як єдиному законодавчому органу України, що напряду представляє волю народу України, скасовувати рішення та висновки КСУ, які визнані такими, що прийняті чи надані із зловживанням впливу. Однак кваліфікованої більшості голосів народних депутатів України замало для такого відповідального питання.

Враховуючи викладене, пропонується внести відповідні зміни і доповнення до статей 151² та 151³ Конституції України та запровадити наступну процедуру скасування рішення чи висновків КСУ:

1. ВРУ у межах своїх повноважень створює тимчасову спеціальну комісію, яка розслідує факт зловживання впливом КСУ при прийнятті рішення чи наданні висновку;

2. якщо тимчасова спеціальна комісія надасть висновок про факт зловживання впливом КСУ при прийнятті рішення чи наданні висновку, на голосування до ВРУ виноситься питання про скасування рішення чи висновку КСУ;

3. рішення про скасування рішення чи висновку КСУ приймається ВРУ не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи тимчасовою спеціальною комісією і отримання висновку щодо факту зловживання впливом КСУ при прийнятті рішення чи наданні висновку.

Окрім вищезазначеного, слід додати, що у процесі контролю за виконанням рішень КСУ приймає участь така посадова особа, як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений)

Так, наприклад, відповідно до Щорічної доповіді Уповноваженого за 2021 рік, на контролі Уповноваженого перебувало питання виконання рішення КСУ від 7 квітня 2021 року № 1-р(П)/2021. Означеним рішенням визнано неконституційними положення Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів

України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII у сфері установаження мінімального розміру пенсій для тих осіб, хто отримав інвалідність внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також пенсій у зв'язку з втратою годувальника також внаслідок Чорнобильської катастрофи, за рішенням Кабінету Міністрів України [138, с. 230].

Верховною Радою України у визначений рішенням КСУ тримісячний строк прийнято необхідні зміни до законодавства та визначено мінімальні розміри пенсій у вищезгаданих випадках.

Так, внесеними змінами також враховано рекомендації Уповноваженого щодо визначення рівних умов обчислення пенсій.

У зв'язку із внесеними змінами до цього Закону Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 09.12.2021 № 1307 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1210 та від 26 вересня 2012 року № 886», в якій враховано рекомендації Уповноваженого щодо необхідності внесення змін до Порядку обчислення пенсій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, в частині застосування при обрахунку пенсії зазначеній категорії постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи єдиного показника середньої заробітної плати (доходу), з якої сплачено страхові внески.

Залишилося неврегульованим питання поновлення пільг громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на виконання рішення КСУ від 17 липня 2018 року № 6-р/2018 [138, с. 230].

Отже, підсумовуючи ідеї вищевказаних вчених, можна звести проблему конституційно-правового регулювання взаємодії ВРУ та КСУ до питання вирішення наступних моментів:

1. визначення особи, відповідальної за виконання рішень та висновків КСУ;
2. наділення КСУ права законодавчої ініціативи (в частині правових норм, які були предметом розгляду Суду).

Таким чином, можна погодитись з тим, що «проблема виконання рішень КСУ Верховною Радою України може бути вирішена в один із двох проаналізованих способів. Перший із них полягає у законодавчому визначенні особи, на яку будуть покладені повноваження щодо контролю за виконанням рішень КСУ. У такому випадку, особа, наділена компетенцією здійснювати контроль за виконання рішень та висновків КСУ, нестиме відповідальність за кінцевий результат виконання, але при цьому буде володіти повноваженнями здійснювати вплив на виконання рішень та висновків КСУ» [104, с. 183].

Натомість, за переконанням автора, другим шляхом може стати надання КСУ права відповідної законодавчої ініціативи. Означений шлях С. Богдановою вважається «більш ефективним для реалізації на практиці. У разі його запровадження, КСУ отримає повноваження вносити пропозицію до ВРУ щодо внесення таких змін до законів та інших актів, які будуть відповідати положенням Основного Закону. Завдяки такому способу вирішення проблеми, КСУ отримає можливість безпосередньо забезпечувати відповідність Конституції України законів України та інших актів, а також здійснювати контроль за виконанням своїх рішень та висновків» [104, с. 183].

Погоджуючись у цілому з запропонованими шляхами вирішення даної проблеми, слід детальніше розглянути кожен з них.

Дискусійним є питання наділення конкретної відокремленої особи чи органу, на яку необхідно покласти обов'язок контролю за виконанням рішень КСУ. Так, наприклад, С. Богданова зазначає, що «в Республіці Австрія виконання рішень Конституційного Суду Республіки Австрія відносно майнових вимог, які заявляються до Федерації, земель, районів, громад та їх об'єднань, здійснюється звичайними судами. Натомість, виконання інших рішень Конституційного Суду Республіки Австрія покладається на Федерального Президента. Виконання здійснюється уповноваженими за його вказівкою і на його розсуд органами Федерації чи земель, у тому числі

федеральною армією. Тобто, досвід Республіки Австрія свідчить про те, що повноваженнями на виконання рішень КСУ варто наділити конкретну особу, яка і нести відповідальність за це. Але разом із тим, в Республіці Австрія такий обов'язок покладено на Федерального Президента Республіки Австрії, що вже ускладнює використання даного досвіду в Україні, адже Федеральний Президент Республіки Австрії у більшій мірі наділений церемоніальними функціями із огляду на те, що Австрія має федеративний устрій. Президент України володіє значно ширшим колом повноважень, а тому наділення його статусом суб'єкта конституційного контролю в парламентсько-президентській республіці може бути спірним рішенням. Проте, у цілому, надання функцій контролю іншим суб'єктам могло би бути доречним» [104, с. 155; 81, с. 73].

Як слушно вказує С. Різник, у плані ефективності контролю за виконанням рішень Суду та реалізації його відповідних повноважень не все залежить від самого Суду. Він не має відповідних важелів впливу на конкретні державні органи у випадках, коли його рішення не виконуються або виконуються неналежно, адже конкретних заходів відповідальності у цих випадках та умов їх застосування чинне законодавство не визначає [139, с. 366].

При цьому, у своєму дослідженні С. Богданова вказує, що «до функцій постійного представника ВРУ у КСУ віднесено подання у разі необхідності Голові ВРУ пропозиції щодо заходів для забезпечення виконання актів КСУ. Ця функція означає, що під час взаємодії ВРУ та КСУ представник ВРУ може також впливати на ефективність виконання рішень КСУ» [104, с. 138].

Аналізуючи вищенаведене, варто зауважити, що згідно з пунктом 1 Положення «Про постійного представника Верховної Ради України у КСУ» від 16 жовтня 2019 року № 194-IX (далі – Положення про постійного представника ВРУ у КСУ), постійний представник ВРУ у КСУ (далі - Постійний представник) є такою уповноваженою особою, яка 1) бере участь у веденні справи у конституційному провадженні, 2) наділена правом

вчинення від імені Верховної Ради України, яку представляє, всіх процесуальних дій, окрім повної або часткової відмови від заявленої позиції, викладеної у поясненні чи висновку, поданому Головою ВРУ до КСУ, а також зміни чи уточнення предмета розгляду, передачі своїх повноважень іншій особі, відповідно до вимог, передбачених Законом № 2136-VIII, [140; 141, с. 121].

Натомість, п. 8 Положення про постійного представника ВРУ у КСУ встановлений перелік виконуваних Постійним представником функцій. Так, згідно з означеним пунктом, Постійний представник виконує наступні функції:

- 1) за дорученням Голови ВРУ готує матеріали, відповідно до конституційних подань, конституційних звернень та конституційних скарг, щодо яких відкрито конституційне провадження, чи у зв'язку з офіційним тлумаченням положень Основного Закону, відносно яких внесено певне конституційне подання чи конституційне звернення до Суду, або необхідність у якому виникла під час розгляду Сенатом КСУ чи Великою палатою КСУ питання щодо відповідності Основному Закону інших законів України або їх окремих положень за конституційними скаргами; готує проекти відповідних висновків, пояснень, які на запит КСУ повинні бути подані, у зв'язку з розглядом справ за конституційним поданням, конституційним зверненням чи конституційною скаргою; готує пропозиції щодо необхідності уточнень і змін таких підстав, за якими до Суду від імені ВРУ направлялися певні пояснення, заперечення та висновки відносно прийнятих ВРУ правових актів, конституційність яких безпосередньо підлягає перевірці.

Окрім того, у процесі підготовки матеріалів, що подаються на розгляд Голови ВРУ, Постійний представник враховує також рішення, висновки та роз'яснення комітетів ВРУ щодо тих актів, які є предметом розгляду в КСУ [140];

2) бере участь у підготовці матеріалів щодо додержання відповідної конституційної процедури розслідування щодо усунення Президента України з поста в порядку імпичменту, згідно зі ст.ст. 111 та 151 Основного Закону, коли суб'єктом права на конституційне подання щодо висновку Суду є ВРУ [140];

3) надає консультативну допомогу народним депутатам України відносно конституційних подань і конституційних звернень, які ними вносяться до КСУ [140];

4) відповідно до запитів Суду до ВРУ готує і подає відповідні документи і матеріали чи їх копії, на які посилаються суб'єкти права на конституційне подання, конституційне звернення або конституційну скаргу [140];

5) порушує питання перед Керівником Апарату ВРУ відносно залучення необхідних науковців і фахівців для проведення юридичної експертизи чинних правових актів, які перевіряються КСУ на предмет їх конституційності або у разі здійснення офіційного тлумачення Основного Закону Судом [140];

6) бере безпосередню участь у засіданнях колегій, засіданнях та пленарних засіданнях сенатів, Великої палати Суду [140];

7) доповідає на засіданнях колегій, засіданнях та пленарних засіданнях сенатів, Великої палати Суду щодо необхідних уточнень до поданих документів і матеріалів, які досліджуються у конституційному провадженні [140];

8) у разі необхідності подає Голові ВРУ пропозиції щодо заходів для забезпечення виконання актів Суду [140].

Варто зауважити, що серед вищезазначених функцій превалюють функції представницького, посередницького, комунікаційного та церемоніального характеру, при цьому жодна з дій Постійного представника не має обов'язкового характеру ані для ВРУ, ані для КСУ.

Переважна частина функцій пов'язана з діяльністю спрямування «від ВРУ до КСУ»: 1) функції, що здійснюються за дорученням Голови Верховної Ради України; 2) функції з підготовки та подання проектів, пропозицій, матеріалів зі сторони ВРУ; 3) функції, пов'язані із супроводом конституційних подань і конституційних звернень від ВРУ.

І лише одна функція, передбачена пп. 8 п. 8 Положення про постійного представника ВРУ у КСУ, передбачає спрямування «від КСУ до ВРУ», що потенційно виявляє ознаки норми, спрямованої на фактичне здійснення конституційного контролю [141, с. 123].

Так, означеним підпунктом передбачено можливість подання Постійним представником Голові ВРУ пропозиції щодо заходів для забезпечення виконання актів КСУ. Однак у згаданому положенні не має жодної вказівки на результати реагування на такі пропозиції Постійного представника, з чого можна зробити висновок про фактичну безрезультатність означеної функції [140].

Вищезазначені висновки зокрема підтверджуються п. 9 Положення про постійного представника ВРУ у КСУ, яким встановлено основні права Постійного представника:

- 1) безпосередньо представляти ВРУ у КСУ у випадках, передбачених Законом № 2136-VIII;
- 2) подавати Голові ВРУ проекти відповідних висновків, пояснень, заперечень відносно розгляду справ, провадження по яких відкрито у Суді;
- 3) у порядку та в строки, визначені Законом № 2136-VIII, брати участь у розгляді вищезазначених справ на засіданнях колегій, засіданнях та пленарних засіданнях сенатів, Великої палати Суду;
- 4) за дорученням Голови ВРУ доповідати також на засіданнях колегій, засіданнях та пленарних засіданнях сенатів, Великої палати Суду щодо змін та уточнень по висновках до конкретних справ у конституційному провадженні;

5) з метою проведення наукових та спеціалізованих експертиз щодо правових актів, які є предметом розгляду у Суді, вносити пропозиції Керівнику Апарату ВРУ щодо створення експертних і робочих груп, у тому числі на договірній основі;

6) не пізніше як через 10 днів з моменту звернення вистребувати необхідні для підготовки справи за конституційним поданням, конституційним зверненням або конституційною скаргою до Суду матеріали та інформацію від підрозділів Апарату ВРУ і письмові пояснення;

7) безпосередньо здійснювати зв'язки, в установленому законом порядку, з органами правосуддя, Уповноваженим ВРУ з прав людини, Генеральним прокурором, Міністерством юстиції України та іншими центральними органами виконавчої влади, а також їх посадовими особами відносно справ, які перебувають у провадженні Суду [140].

З метою підвищення ефективності конституційного контролю та посилення імперативності рішень КСУ видається необхідним змінити характер посередницького органу між КСУ та ВРУ у сторону обов'язковості ґрунтовного реагування на його акти.

На думку автора, є доречним замінити вид комунікації ВРУ та КСУ у контексті виконання рішень КСУ. Так, на даний момент пп. 8 п. 8 Положення про постійного представника ВРУ у КСУ передбачено подання Голові ВРУ пропозиції відносно заходів для забезпечення виконання актів КСУ лише у разі необхідності. При цьому, як зазначено вище, у згаданому положенні не має жодної вказівки на результати реагування на такі пропозиції Постійного представника [141, с. 124].

Логіка даної норми повністю відповідає чинній статті 97 Закону № 2136-VIII, оскільки встановлення порядку і строків виконання рішень КСУ є правом КСУ, а не його обов'язком, що досі залишається дискусійним питанням.

При цьому, ураховуючи відповідність ст. 97 Закону № 2136-VIII у пп. 8 п. 8 Положення про постійного представника ВРУ у КСУ створюється негативне підґрунтя для потенційного невиконання рішень КСУ.

Дане формулювання та функціонал Постійного представника заважає ефективному конституційному контролю та виконанню рішень КСУ, оскільки створює шлях законного не реагування єдиного релевантного посереднього органу між КСУ та ВРУ на рішення КСУ.

Виходячи з вищенаведеного, пропонується викласти пп. 8 п. 8 Положення про постійного представника ВРУ у КСУ наступним чином:

«8) Подає висновок Голові Верховної Ради України по кожному рішенню та висновку Конституційного Суду України з питань порядку їх виконання.

У разі відсутності встановленого у рішенні чи висновку Конституційного Суду України порядку чи строків їх виконання подає Голові Верховної Ради України пропозиції щодо заходів для забезпечення виконання цих рішень чи висновків Конституційного Суду України.

Такі висновки та пропозиції обов'язково передаються на розгляд відповідного комітету Верховної Ради України».

Означена редакція дозволить ефективно здійснювати конституційний контроль по всіх рішеннях та висновках КСУ.

У разі внесення відповідних змін до законодавства України відпаде необхідність впровадження більш обтяжливої системи надання КСУ права законодавчої ініціативи. Оскільки вирішення проблеми таким шляхом спричинить необхідність внесення змін у Конституцію із розширенням переліку осіб, що мають законодавчу ініціативу.

Окрім того, це спричинить додаткове навантаження на КСУ, із необхідністю створення додаткових органів, що займаються підготовкою та веденням справ з законодавчої ініціативи.

Видається, що надання КСУ права законодавчої ініціативи у порівнянні з розширенням обов'язків Постійного представника – є порушенням

логічного принципу «Бритви Оккама», оскільки не треба робити більше припущень та дій, ніж мінімально потрібно для вирішення однієї проблеми.

2.3. Вирішення питань, пов'язаних з невиконанням рішень Конституційного Суду України

Як зазначено у попередньому підрозділі, ключовим елементом порядку виконання рішень КСУ є контроль за їх виконанням. Однак, як логічно впливає у ході даного дисертаційного дослідження, будь-які норми, що регламентують порядок виконання рішень КСУ та контроль за їх виконанням є мертвонародженими без ефективної системи відповідальності за невиконання вказаних приписів.

Як вже зазначалось, ми погоджуємось із думкою, що є необхідним розглядати таке поняття як конституційний контроль саме у прояві функції уповноважених інстанцій державної влади, її органів або посадових осіб, спрямовану на послідовне встановлення, підтримання, укріплення і відновлення конституційного порядку. Ця діяльність, зокрема, полягає в перевірці правових актів чи формалізованих дій спеціальних суб'єктів державної влади (окремих органів та посадових осіб) на відповідність Конституції та, у випадку необхідності, у припиненні конституційних порушень та притягненні деліквентів до конституційної відповідальності.

Як вказує А. Івановська, «світова практика притягнення до відповідальності членів органів конституційного контролю свідчить, що така процедура відбувається лише у найбільш важких випадках неправомірної поведінки. Рішення про усунення з посади приймаються або самим органом конституційного контролю, або незалежною структурою» [16, с 153; 142, с. 73].

На її думку, «виконання (тобто реалізація) рішень КСУ про визнання неконституційним нормативно-правового акта або окремих його положень не вимагає певної спеціальної процедури і повинно реалізуватись як правова норма. Якщо рішення не буде виконуватись суб'єктом, якому воно було адресовано, і це призведе до порушення прав чи інтересів інших суб'єктів права, чинності набирає механізм захисту порушених прав: юридична відповідальність способом і в порядку, які визначені законом. Однак у цьому випадку настання стану захисту не є механізмом примусового виконання рішень КСУ» [16, с. 403; 143, с. 64; 144, с. 462; 145, с. 331].

Окрім того, «визнаючи закони, інші правові акти або їх окремі положення неконституційними, Суд, покладаючи на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку, «пропонує» державним органам виконати рішення, тим самим визначає завдання нормативного органу зі врегулювання ситуації, що склалася. У тому разі, коли нормативний орган не приводить або не належно приводить нормативний акт у відповідність до рішення Суду, виникає ситуація, пов'язана з невиконанням або неналежним виконанням рішення Суду» [122, с. 56].

Проблемою юридичної відповідальності, зокрема у сфері конституційного права, займались велика кількість вчених, що внесли значний вклад у розвиток доктринального розуміння означеного явища.

Так, у своєму дослідженні А. Лещух зазначає, що «юридична відповідальність є матеріальним правоохоронним відношенням, що розвивається і завжди є інститутом матеріального права, що реалізовується у відповідній процесуальній формі» [146, с. 42].

Означений автор погоджується, що інститут юридичної відповідальності є основою відповідної галузі права і складовою усіх інших інститутів і присутній у кожному інституті й нормі галузі, становить інтегровану основу всієї системи галузі і правової системи (системи права) держави загалом» [146, с. 42].

На думку А. Лещух, термін «юридична відповідальність» широко побутує в українській науково-правовій доктрині, однак у контексті дослідження суттєво звужує наше поняття усієї широти категорії відповідальності, зокрема, в конституційному аспекті, «зводячи» її до розуміння виключно в розумінні безпосереднього застосування щодо деліквента галузево-правової санкції за конкретне правопорушення [146, с. 42].

Систематизуючи доктринальні здобутки, дослідник приходить до висновку, що «в українських реаліях одним із найголовніших чинників, що свідчатиме про наявність у нашій державі режиму конституційної законності, повинен стати інститут конституційної (а згодом, сподіваємося, і – конституційно-процесуальної) відповідальності поряд з іншими видами юридичної відповідальності» [146, с. 42]. Відповідно, «процесуальна відповідальність – це юридичний обов'язок суб'єктів процесуальних правовідносин діяти відповідно до приписів процесуальних норм або сумлінно використовувати надані права, не зловживати ними, що виражається в їх правомірній поведінці, а в разі процесуального правопорушення або зловживання правом обов'язок правопорушника – перетерпіти несприятливі наслідки, передбачені санкцією порушеної процесуальної норми, яка виражається в засудженні і правообмеженні особистого і (або) майнового характеру» [146, с. 44].

У разі цього єдиною підставою притягнення особи до відповідальності науковець І. Кресіна (як і попередній автор) називає конституційно-правовий делікт, що являє собою протиправне, винне діяння певного органу публічної влади чи посадової особи такого органу. При цьому таке діяння завдало шкоди чи створило певну небезпеку заподіяння такої шкоди суспільним відносинам у сфері здійснення публічної влади, і за яке українським законодавством передбачена конкретно визначена конституційно-правова відповідальність [146, с. 43; 147, с. 37].

Дослідник Н. Батанова вважає підставою настання конституційно-правової відповідальності також такі обставини, через які, відповідно до конституційно-правових норм, вона настає [146, с. 43; 148, с. 63].

В силу статті 151² Конституції України прямо вказано на те, що рішення КСУ є обов'язковими. Статтею 98 Закону № 2136-VIII встановлено, що за невиконання рішень КСУ та недодержання висновків КСУ - настає відповідальність, відповідно до закону [1].

Процес вирішення питань, пов'язаних з невиконанням рішень КСУ, регламентований Регламентом КСУ. Так, відповідно до параграфу 78 Регламенту, КСУ на засіданні вирішує питання, пов'язані з невиконанням рішень КСУ, за наслідками моніторингу стану виконання рішень КСУ [123].

Окрім вказаного, у Регламенті КСУ зазначається порядок реагування на факти виявлення невиконання актів КСУ.

Так, згідно з п. 4 параграфу 46 Регламенту КСУ, на Секретаріат покладається контроль за виконанням забезпечувального наказу. Про факт невиконання забезпечувального наказу Секретаріат негайно повідомляє Голову Суду, а у разі його відсутності - заступника Голови Суду або Суддю, який виконує обов'язки Голови Суду, та Суддю-доповідача у справі для винесення питання на обговорення на засіданні Суду та прийняття рішення щодо реагування відповідно до законодавства [123].

Відповідно до пп. 10 п. 1 параграфу 52 Регламенту КСУ, на засіданнях Великої палати вирішуються питання щодо: реагування Суду на випадки невиконання рішень, недодержання висновків Суду за наслідками відповідей на запити до посадових осіб певних органів державної влади та органів місцевого самоврядування [123].

В силу пп. 4 п. 2 параграфу 52 Регламенту КСУ, засідання Великої палати скликає Голова КСУ, а у разі його відсутності, - заступник Голови КСУ або Суддя, який виконує обов'язки Голови Суду: за ініціативою Голови Суду, заступника Голови Суду та інших суддів КСУ для вирішення питання

щодо реагування Суду на випадки невиконання рішень, недодержання висновків Суду - у тижневий строк з дня надходження ініціативи [123].

Пунктами 5 та 7 зазначеного параграфу передбачено, що Суддя-доповідач у справі викладає зміст звернення до Суду та пропозиції щодо вирішення питань, зазначених у пункті 1 цього параграфу (крім питань щодо задоволення чи незадоволення відводу (самовідводу) Судді та реагування Суду на випадки невиконання рішень, недодержання висновків Суду).

За наслідками розгляду питань, зазначених у пункті 1 цього параграфу (крім видання забезпечувального наказу та реагування Суду на випадки невиконання рішень, недодержання висновків Суду), Велика палата постановляє ухвалу в порядку, визначеному статтею 66 Закону, більшістю суддів КСУ, що беруть участь у засіданні [123].

Таким чином, порядок реагування на випадки невиконання рішень Суду у Регламенті КСУ відрізняється від розгляду інших питань, передбачених п. 1 параграфу 52 Регламенту.

Так, вирішення питань, пов'язаних з невиконанням рішень КСУ та недодержанням висновків КСУ, як зазначено вище, регламентований параграфом 78 Регламенту, відповідно до якого:

Суд на засіданні вирішує питання, пов'язані з невиконанням рішень та недодержанням висновків Суду, за наслідками моніторингу стану виконання рішень та додержання висновків Суду.

КСУ має право звернутися із відповідним письмовим запитом безпосередньо до: 1) органів державної влади, 2) органів місцевого самоврядування, 3) їх посадових осіб, - із метою отримання інформації, відповіді на запитання або роз'яснення про дії чи інші заходи, що були спрямовані на виконання рішень КСУ та додержання висновків КСУ. У запиті зазначається строк для надання відповіді [123].

У тому разі, якщо надана вищеозначеними органами інформація за письмовим запитом КСУ свідчатиме про: 1) невиконання рішень КСУ чи недодержання висновків КСУ, а також 2) якщо за результатами моніторингу

стану виконання рішень КСУ чи додержання висновків КСУ буде наявна певна інформація щодо невиконання рішень КСУ чи недодержання висновків КСУ, - Суд на засіданні вирішуватиме питання про вжиття заходів щодо притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за умисне невиконання ними рішення КСУ або умисне недодержання ними висновку КСУ. Одночасно Суд вирішуватиме питання про включення відповідної інформації до щорічної інформаційної доповіді КСУ[123].

Але законодавцем не визначений перелік таких заходів, які повинні вживатися у таких випадках. Вірогідно, мова йде саме щодо вирішення питання про звернення до відповідних компетентних органів відносно порушення кримінального провадження по визначених фактах.

Натомість, слід зазначити, що на офіційному вебсайті КСУ, мета, правові засади та порядок функціонування якого визначено положенням Про офіційний вебсайт КСУ від 21.07.2020 року, у розділі «Акти КСУ» відсутні постанови Суду про вжиття вищевказаних заходів за 2021, 2020, 2019, 2018, 2017 роки [149].

Як вказано вище, статтею 98 Закону передбачено, що за невиконання рішень КСУ та недодержання висновків КСУ передбачено настання відповідальності, відповідно до закону [1].

Означена стаття відсилає до наступних норм Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП України) та Кримінального кодексу України.

Так, стаття 188⁴⁹ КУпАП України розкриває зміст такого правопорушення, як невиконання законних вимог судді КСУ, Колегії суддів, Сенату, Великої палати КСУ, що вбачається у ненаданні інформації або наданні завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації на запит судді КСУ, Колегії суддів, Сенату, Великої палати КСУ, а також такі ж самі дії, що вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення [150].

При цьому положення частини 2 статті 97 Закону № 2136-VIII та параграфу 78 Регламенту КСУ залишаються без підкріплення настанням відповідальності для винних осіб після прийняття рішення, оскільки дії Суду після винесення рішення чи надання висновку КСУ не підпадають під дію цієї статті.

Частина 4 статті 382 КК України передбачено кримінальну відповідальність за умисне невиконання службовою особою рішення КСУ [131].

Слід зазначити, що закріплення у законі відповідальності за вищевказані правопорушення, відповідно до прикінцевих положень Закону, є наслідком проведення конституційної реформи, доктринальним підґрунтям якої є багаточисельні наукові праці вчених-юристів, які вказували на жорстку необхідність встановлення такої відповідальності.

Так, В. Ковальчук слушно вказувалося, що КСУ (станом на 2016 рік) «не володів реальним механізмом притягнення до відповідальності вищих посадових осіб держави, за винятком опосередкованої участі в процедурі імпичменту Президента України» [128, с. 141].

А. Селіванов [151] та Т. Цимбалістий [152] зазначали, що норма про настання відповідальності за невиконання рішень КСУ залишається декларативною саме через відсутність у законодавстві таких норм, які б передбачали у собі можливість притягнення винних в ігноруванні чи порушенні актів КСУ осіб - до відповідальності.

Після закріплення норм, що передбачають відповідальність за невиконання рішень КСУ з'явився реальний механізм притягнення до відповідальності за вказане правопорушення, що є логічним і обґрунтованим з огляду на особливу природу рішень КСУ [153, с. 213].

Варто окремо зазначити, що частиною 4 статті 382 КК України передбачено відповідальність виключно за умисне невиконання службовою особою рішення КСУ, що ускладнює доведення наміру свідомого

невиконання рішення КСУ. На думку автора, однаково суспільно небезпечним є невиконання рішення КСУ як умисне, так і не умисне.

Варто також зауважити, що означеною статтею передбачена відповідальність спеціального суб'єкта - тільки для службових осіб, що передбачає наявність в особи, яка зобов'язана виконувати рішення КСУ, певних спеціальних знань, навичок та кваліфікації. А тому, повинно презюмуватися, що така особа завжди повинна передбачати наслідки своїх дій [131].

Таким чином, з метою недопущення зловживань та ускладнень здійснення кримінальних проваджень за частиною 4 статті 382 КК України із метою захисту найважливіших суспільних відносин, що визначаються Конституцією України, щодо яких і виносяться рішення КСУ – слід виключити в даній частині слово «умисне».

Як зазначає С. Богданова, «встановлення строків виконання рішення КСУ ще не є гарантією реалізації його положень. Дану проблему вітчизняний законодавець спробував вирішити шляхом встановлення відповідальності за невиконання рішень чи висновків КСУ. Основний недолік такого шляху полягає у тому, що відповідальність за це порушення визначена досить розмито. Так, у статті 98 Закону № 2136-VIII [1] встановлено, що за невиконання рішень та недодержання висновків Суду настає відповідальність згідно із законом. У такому випадку залишається незрозумілим, хто є об'єктом застосування відповідальності, адже рішення у Верховній Раді України приймаються колегіально» [104, с. 155].

При цьому, науковцем зазначено, що «в частині 4 статті 382 КК України [131] передбачено, що умисне невиконання службовою особою рішення КСУ та умисне недодержання нею висновку КСУ карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Разом із тим, у юридичній літературі зазначається, що у більшості зарубіжних країн форми відповідальності за невиконання рішень

конституційних судів не називаються, проте зазначаються особи, на яких покладається виконання рішень конституційних судів» [104, с. 155].

Є також цікава позиція і пропозиція, з якою можна погодитися частково. Зокрема, щодо недоречності закріплення відповідальності умисне невиконання службовою особою рішення КСУ, законодавцем доповнено ч. 4 ст. 382 КК України, що є недоречним, оскільки вказана стаття відноситься до розділу XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», а тому, виходить, що об'єктом ч. 4 ст. 382 КК України є суспільні відносини у сфері правосуддя, що на думку авторів цієї позиції є хибним. Оскільки КСУ не відноситься до системи судоустрою, а в силу статті 124 Основного Закону, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, а КСУ є органом конституційної юрисдикції та не здійснює правосуддя у розумінні Основного Закону та Закону України «Про судоустрій та статус суддів». А тому, є доречним винести норми про притягнення до відповідальності за невиконання рішень КСУ в окремий розділ XVIII-1 «Кримінальні правопорушення проти верховенства Конституції України» [154].

Окрім вищезазначеного, на нашу думку, передбачення відповідальності тільки за невиконання рішення залишає поза правовою охороною випадки ухилення від виконання рішення КСУ чи неналежного виконання рішень КСУ, що може викликати негативні наслідки для реалізації приписів рішень КСУ. Так, можуть виникати випадки умовного виконання рішень КСУ без настання позитивних наслідків, що передбачались відповідним рішенням КСУ, наприклад, прийняттям заново закону, що був визнаний неконституційним із незначними змінами.

Відповідно необхідно внести відповідні зміни до статті 98 Закону № 2136-VIII, доповнивши її положеннями про притягнення до відповідальності за невиконання та неналежне виконання рішень КСУ. Натомість КК України слід доповнити окремою статтею про притягнення до відповідальності за неналежне виконання рішень КСУ [154] в окремому

розділі XVIII-I «Кримінальні правопорушення проти верховенства Конституції України».

Варто зауважити, що сам КСУ у Щорічних доповідях розкриває зміст власного проведеного конституційного контролю у звуженій формі. Так, у Щорічній інформаційній доповіді КСУ за 2021 рік КСУ вказує лише на проаналізований ним предмет конституційних проваджень та аналіз змісту конституційних скарг [98].

Таким чином, КСУ у щорічних доповідях не аналізуються інші етапи здійснення конституційного контролю, що є негативним фактором у процесі здійснення конституційного контролю, оскільки не проводиться аналіз притягнення до відповідальності осіб, винних у невиконанні рішень КСУ та дій КСУ на подолання вказаної проблеми.

Як зауважує А. Івановська, «застосування заходів юридичної відповідальності за порушення, невиконання рішень органів, які забезпечують правову охорону конституції є важливим показником формування ефективного механізму конституційного контролю. Однак складність встановлення спеціальної відповідальності за невиконання або неналежне виконання рішень органів конституційного контролю полягає в особливостях суб'єктів, яким адресуються ці рішення. Ними найчастіше є органи публічної влади, зміст і правовий режим діяльності яких, а також підстави, порядок і умови їх притягнення до відповідальності, досить специфічні. Для цих суб'єктів головним видом відповідальності може бути відповідальність політична» [16, с 405; 143, с. 66; 155, с. 168].

На думку О. Спінчевської, «з огляду на систематичне невиконання ВРУ рішень КСУ, до неї має застосовуватись конституційна відповідальність, проте її не передбачено Основним Законом України. Наразі фактично єдиним заходом впливу, який у даному аспекті вживається КСУ, є включення відповідної інформації до щорічних інформаційних доповідей, які оприлюднюються на його офіційному вебсайті [21, с. 218].

Заслуговує на увагу аналіз А. Назарко стосовно вдосконалення порядку реалізації рішень КСУ у контексті відповідальності за їх невиконання. Так, «одним із заходів, спрямованих забезпечення виконання рішень і висновків КСУ, є пропозиція про запровадження штрафів. Так, законопроектом «Про внесення змін до Закону України «Про КСУ» (щодо забезпечення виконання рішень і висновків КСУ)» (№ 5033) пропонувалося, що рішення і висновки Суду виконуються в терміни, які він сам установлює, але передбачалися також заходи адміністративної відповідальності у вигляді штрафу. Серед підстав накладення штрафу були неконституційні заяви, втручання в роботу та вияв неповаги до КСУ, а також за невиконання без поважних причин у встановлених порядку й строках вимог Суду, його постанов і висновків» [83, с. 36].

А. Назарко зауважує, що «попри досить велике прагнення авторів законопроекту до вдосконалення порядку реалізації рішень КСУ, цей законопроект (як за формальними підставами, так і за змістовними) не набув чинності. Адже, по перше, було ухвалено новий Закон № 2136-VIII, по-друге, рішеннями КСУ досить часто передбачено (поряд із визнанням неконституційності певних положень нормативноправових актів), наголошується на необхідності приведення у відповідність до рішення норм законодавства. Саме ця вимога потребує позитивної діяльності, насамперед органу законодавчої влади – Верховної Ради України, тоді стає незрозумілим, із кого має бути стягнуто 25 мінімальних заробітних плат (із кожного депутата, спікера, фракцій, комітетів і т. ін.). Тому цей шлях уявляється доволі хибним, навіть із позицій наявності кримінальної відповідальності ст. 382 КК України «Невиконання судового рішення», відповідно до якої умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набули законної сили, або перешкоджання їх виконанню карається штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років» [83, с. 36].

Якщо проаналізувати судову практику щодо притягнення до відповідальності за ч. 4 ст. 382 КК України, то по запиту у Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі – ЄДРСР): «Умисне невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання нею висновку Конституційного Суду України» – у кримінальній формі судочинства ЄДРСР видає всього 15 судових рішень, які не є релевантними до даного дисертаційного дослідження, оскільки у кожному з них мова йде про невнесення органом досудового розслідування відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) по ч. 4 ст. 382 КК України, яка охоплює також і відповідальність за невиконання рішень ЄСПЛ [156, с. 53; 188].

Вищезначений запит до ЄДРСР безпосередньо дублює ч. 4 ст. 382 КК України, а тому є релевантним, оскільки повинен охоплювати всі судові рішення із згадуванням ч. 4 ст. 382 КК України [131].

При цьому, тільки одне судове рішення безпосередньо стосується невиконання Рішення КСУ: а саме ухвала Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 11.12.2017 року у справі № 446/1989/17 (реєстраційний номер рішення: 70850115) [156, с. 53; 157].

Так, в означеному рішенні встановлено наступне: «08.11.2017 року ОСОБА_2 звернувся у Кам'янка-Бузьке відділення Радехівської місцевої прокуратури із заявою про вчинене кримінальне правопорушення, за змістом якої викладає наступні обставини події: «19.10.2017 у ВРУ прийнятий ЗУ № 6327 «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів». Умисне невиконання організованою групою (240 депутатів, які проголосували та особи, що брали участь в прийнятті закону в т.ч. прем'єр-міністр Гройсман) Рішення КСУ № 10-РП 2002 від 29.05.2002 р., офіційне тлумачення положення ч. 3 ст. 49 Конституції України, а саме у державних та комунальних закладах охорони здоров'я, зокрема, медична допомога надається безкоштовно, що становить склад злочину, передбачений

ч. 4 ст. 382 КК України. Крім того, прийняттям даного закону обмежено (фактично позбавлено) низки його прав гарантованих Конституцією України, що становить склад злочину, передбаченого згідно ч. 3 ст. 161 КК України; порушено ст. 1 Протоколу № 12 Конвенції захисту прав людини та її основоположних свобод - Дискримінація прав на наданих законом за ознакою соціального походження та матеріального становища» [156, с. 53; 157].

Продовжуючи аналіз судової практики, слід вказати наступний приклад: 08.11.2017 року ОСОБА_2 звернувся у Кам'янка-Бузьке відділення Радехівської місцевої прокуратури із заявою про вчинене кримінальне правопорушення скаргою про порушення Конвенційних прав (у порядку статті 13 Конвенції з захисту прав людини та її основоположних свобод), за змістом якої вимагає: внести до ЄРДР відомості власної заяви, а саме: 1) умисне невиконання Рішення КСУ й умисне недодержання викладених там висновків, кваліфікація за ч. 4 ст. 382 ККУ; 2) обмеження низки його прав, гарантованих Законами і Конституцією України, вчинених організованою групою осіб, кваліфікація за ч. 3 ст. 161 ККУ [156, с. 53; 157].

Однак судом у задоволенні скарги ОСОБА_2 на бездіяльність Кам'янка-Бузького відділу Радехівської місцевої прокуратури щодо невнесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідування – відмовлено [156, с. 54; 157]. Натомість, попередня спроба вищевказаного скаржника внести відомості до ЄРДР мала такий самий наслідок [158].

Однак, слід зазначити, що судами активно застосовується відсилання до Рішень КСУ як до джерела права із застосуванням приписів та аналізом мотивувальної частини означених рішень.

Показовим є рішення Чернівецького окружного адміністративного суду від 05.07.2021 у справі № 600/486/21-а (Реєстраційний номер рішення: 98081347). Так, відповідно до тексту означеного рішення, позивач в обґрунтування позову зазначає, що є непрацюючим пенсіонером та по 02

лютого 2021 року проживав у зоні посиленого радіоекологічного контролю, а з 02 лютого 2021 року проживає в зоні гарантованого добровільного відселення. Вказує, що у зв'язку з прийняттям рішення КСУ від 17.07.2018 № 6-р/2018 відповідач мав відновити нарахування та виплату підвищення до пенсії як непрацюючому пенсіонеру, який проживає на території радіоактивного забруднення, відповідно до статті 39 Закону № 796-ХІІ [159].

Проте підвищення у вказаному розмірі з 17.07.2018 року позивачу не нараховується і не виплачується.

При цьому судом вказано, що Рішенням КСУ від 17.07.2018 № 6-р/2018 визнано такими, що не відповідають Основному Закону, зокрема, пп. 7 п. 4 розділу І Закону № 76-VIII. Вирішено, що положення пп. 7 п. 4 розділу І Закону № 76-VIII, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення КСУ вказаного рішення КСУ [159].

Однак у рішенні КСУ встановлено певний порядок його виконання щодо застосування ст.ст. 53 і 60 Закону № 796-ХІІ у тих редакціях, що були чинні до внесення змін Законом № 76-VIII, однак застережень щодо порядку застосування статті 39 Закону № 796-ХІІ означене рішення не містить [159].

Окрім того, суд звертає додаткову увагу, що означена справа є типовою, (щодо зразкової справи № 240/4937/18), а тому, в силу частини 3 ст. 291 КАС України, «при ухваленні рішення у типовій справі, яка відповідає ознакам, викладеним у рішенні Верховного Суду за результатами розгляду зразкової справи, суд має враховувати правові висновки Верховного Суду, викладені у рішенні за результатами розгляду зразкової справи» [160].

Отже, за результатами розгляду вказаної зразкової справи № 240/4937/18 Велика Палата Верховного Суду у постанові від 18.03.2020 року дійшла висновку, що із 17.07.2018 року відновлено дію статті 39 Закону № 796-ХІІ у тій редакції, яка діяла до 01.01.2015 року в частині, що не змінена Законом № 987-VIII. Але в іншій частині ст. 39 Закону № 796-ХІІ діє у редакції Закону № 987-VIII від 04.02.2016 року [160].

Таким чином, з моменту ухвалення вказаного рішення КСУ від 17.07.2018 № 6-р/2018, на підставі статті 39 Закону № 796-ХІІ, було відновлено право позивача на отримання підвищення до пенсії як непрацюючому пенсіонеру, який проживає на території радіоактивного забруднення у зоні гарантованого добровільного відселення.

По запиту до ЄДРСР по критеріях: форма судочинства – «кримінальна», категорія справи: «Кримінальні справи (до 01.01.2019), Кримінальні справи (з 01.01.2019)» - «Злочини проти правосуддя» - «Невиконання судового рішення» усього ЄДРСР видає 7486 документи [156, с. 54].

Окремо слід зазначити, що якщо за аналогічними критеріями пошуку додати релевантний запит за контекстом «Конституційного Суду України» - ЄДРСР видає всього 31 судові рішення. При цьому, за аналогічними критеріями пошуку додати релевантний запит за контекстом «Конституційний Суд України» - ЄДРСР видає всього 4 судових рішення [156, с. 54].

Всі з них не є релевантними, що обумовлюється згадуванням у контексті судового рішення по іншим частинам статті 382 КК України про будь-які рішення КСУ без відсилання на їх невиконання.

Таким чином, із метою пошуку максимальної кількості релевантних судових рішень, керуючись методологією створення комплексних запитів на ЄДРСР [161], у ході дослідження створено комплексний запит при пошуку за контекстом у кримінальній формі судочинства: «(«невиконання рішення Конституційного Суду України» OR «невиконання рішення КСУ» OR «невиконання рішень Конституційного Суду України» OR «невиконання рішень КСУ») AND («ч.4 ст.382» OR («ч.4» AND «ст.382»))» [156, с. 54].

Так, вказаний запит повинен охопити всі судові рішення, що мають контекст «невиконання рішення Конституційного Суду України» або «невиконання рішення КСУ» або «невиконання рішень Конституційного

Суду України» або «невиконання рішень КСУ» у поєднанні зі згадуванням контексту «ч.4 ст.382» або «ч.4» у поєднанні з «ст.382».

Натомість, за вказаним запитом ЄДРСР видає всього 14 судових рішень, жодне з яких не дублює попередні запити. Окрім того, 12 із вказаних 14 судових рішень є релевантним до теми дисертаційного дослідження та відображує дії у кримінальних провадженнях та заявах про внесення відомостей у ЄРДР саме по ч. 4 ст. 382 КК України [156, с. 54].

Так, серед них чотири ухвали у кримінальному провадженні № 12020110090000174.

При цьому, інші ухвали про відмову у задоволенні скарги на бездіяльність уповноваженої особи щодо внесення до ЄРДР відомості про вчинення кримінального правопорушення та дві ухвали про задоволення скарги та зобов'язання уповноважених осіб внести до ЄРДР відомості про вчинення кримінального правопорушення.

Як встановлено означеним дослідженням, у кримінальному провадженні № 12020110090000174 ухвалами Богуславського районного суду Київської області від 31.08.2020, 22.01.2021, 26.11.2021, 27.05.2022 у справі № 358/994/20, (Реєстраційні номери рішень відповідно: 91264942 [162], 94330245 [163], 101398472 [164], 104498714 [165]) встановлено, що 27.04.2020 року до Богуславського ВП Миронівського ГУ НП в Київській області надійшла заява ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, жителя АДРЕСА_1 про те, що працівники відділу з питань перерахунку пенсій №5 Головного управління Пенсійного фонду України у Київській області відмовили йому у перерахунку пенсії за вислугою років, чим допустили невиконання рішення Конституційного суду України [156, с. 55].

У відповідних судових документах вказано, що 27 квітня 2020 року відомості за вказаним фактом внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12020110090000174, за ознаками за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною 4 ст. 382 КК України.

При цьому, у даному кримінальному провадженні проводилися відповідні слідчі дії, зокрема тимчасовий доступ до речей і документів. Останньою ухвалою скасовано постанову слідчого слідчого відділу Обухівського районного управління поліції ГУ Національної поліції в Київській області від 26 листопада 2021 року про закриття кримінального провадження, внесеного до ЄРДР за № 12020110090000174 від 27.04.2020, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 382 КК України [156, с. 55; 162, 163, 164, 165].

Вищевказане свідчить також про існування прямого кримінально провадження по ч. 4 ст. 382 КК України, в якому здійснюються відповідні слідчі дії та активно розвивається досудове розслідування.

Так, згідно з ухвалою Вищого антикорупційного суду від 18.02.2021 у справі № 991/945/21 (Реєстраційний номер рішення: 94995479), 27.01.2021 ОСОБА_1 надіслала до НАБУ заяву, в якій вказала про вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 175, ч. 3 ст. 191, ч. 4 ст. 382, ч. 2 ст. 364 КК України [156, с. 55; 166].

На її думку «у діях голови ліквідаційної комісії ВСУ ОСОБА_2 , що вчинялись за сприяння Голови Верховного Суду ОСОБА_3 , колишнього Голови ДСА ОСОБА_4 , т.в.о. Голови ДСА ОСОБА_5 , вбачаються ознаки вчинення кримінальних правопорушень, передбачених зокрема: ч. 4 ст. 382 КК України - у виді умисного невиконання Рішення КСУ № 2-р/2020 від 18.02.2020, яким визнано неконституційним процес ліквідації ВСУ. Посадові особи не вчинили жодних дій на виконання Рішення КСУ № 2-р/2020, наказ № 560/90-ОД від 07.06.2019 «Про деякі питання, пов'язані з ліквідацією судів» в частині створення ліквідаційної комісії Верховного Суду України не скасували, заходи до припинення діяльності цієї комісії не вжили» [156, с. 55; 166].

У результаті означену скаргу задоволено, зобов'язано уповноважених осіб Національного антикорупційного бюро України внести до ЄРДР

відомості про вчинення кримінального правопорушення за заявою ОСОБА_1 від 27.01.2021 [156, с. 56; 166].

Продовжуючи аналіз слід вказати, що ухвалою Залізничного районного суду м. Львова від 14.12.2017 у справі № 462/5617/17 (Реєстраційний номер рішення: 104549657) встановлено, що «14.11.2017 року ним до чергової частини Залізничного ВП ГУНП у Львівській області була подана письмова заява про кримінальне правопорушення скарга про порушення конвенційних прав, в якій він повідомив про злочини, які на його думку були скоєнні 19.10.2017 року народними депутатами Верховної Ради України, які за поданням прем'єр-міністра України, прийняли Закон України «Про державні гарантії медичного обслуговування населення», тобто вчинили невиконання рішення Конституційного Суду України організованою групою (ч. 4 ст. 382 КК України), а також вчинили інші злочини. Крім того, бездіяльність слідчого полягає в ігноруванні скарги про порушення ст. 1 Протоколу 12 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» [156, с. 56; 167].

Означену скаргу задоволено, зобов'язано службову особу Залізничного ВП ГУНП у Львівській області, уповноважену на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення, розглянути відповідно до вимог ст. 214 КПК України заяву про кримінальне правопорушення скаргу про порушення конвенційних прав ОСОБА_1 від 14 листопада 2017 року [156, с. 56; 167].

Ухвалою Вищого антикорупційного суду від 31.05.2022 року у справі № 591/712/22 (Реєстраційний номер рішення: 104549657) встановлено, що «до Зарічного районного суду м. Суми зі скаргою звернувся ОСОБА_1 на бездіяльність Сумської обласної прокуратури щодо невнесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР), яку підтримав та мотивував тим, що 26 січня 2022 року він звернувся до органів прокуратури з заявою про вчинений на його думку передбачений ч. 4 ст. 382 КК України злочин, слідчим ДБР, пов'язаний з невиконанням рішення КСУ від 24 квітня

2018 року № 3-р/2018, зумовлений дорученням на проведення слідчих дій Департаменту виконання покарань в кримінальному провадженні № 4202120000000192, відкритого за зверненням заявника. У задоволенні скарги на бездіяльність щодо невнесення відомостей до ЄРДР відмовлено» [156, с. 56; 168].

Також, ухвалою Вищого антикорупційного суду від 04.02.2022 року у справі № 591/447/22 (Реєстраційний номер рішення: 102956195) встановлено, що «до Зарічного районного суду м. Суми зі скаргою звернувся ОСОБА_1 на бездіяльність Сумської обласної прокуратури щодо невнесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР), яку він мотивував тим, що 19 січня 2022 року заявник звернувся до органів прокуратури з заявою про вчинений на його думку передбачений ч. 4 ст. 382 КК України злочин, службовою особою Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - Центр) та слідчим ДБР, пов'язаний з невиконанням рішення КСУ від 30.09.2009 року № 23-рп/2009, зумовлений припиненням доручення захисника в кримінальному провадженні № 42021202520000092, відкритого за зверненням заявника. У задоволенні скарги на бездіяльність щодо невнесення відомостей до ЄРДР відмовлено» [156, с. 56-57; 169].

Ухвалою Личківського районного суду м. Львова від 03.12.2021 у справі № 463/13321/21 (Реєстраційний номер рішення: 101589765) встановлено наступне: «до Генерального прокурора з заявою про вчинення кримінального правопорушення від 28.10.2021 року, яку в подальшому скеровано до розгляду Територіальному управлінню Державного бюро розслідування, розташованого у м. Львові, відповідно до якої просив внести відомості до ЄРДР за ст. 382 КК України відносно суддів Львівського апеляційного суду ОСОБА_2 , ОСОБА_3 , ОСОБА_4 , які зловживаючи посадовим становищем, всупереч інтересам служби при розгляді його апеляційної скарги шляхом умисного невиконання: Рішень Конституційного суду України № 6-зп від 25.11.1997 року, № 9-зп від 25.12.1997 року, № 15-

рп/2002 від 09.07.2002 року та ухвали Львівського апеляційного суду від 17.02.2021 року по справі № 454/3511/13-к, прийняли на думку скаржника незаконну постанову від 27.07.2021 року по справі № 454/3511/13-к в результаті чого незаконно позбавили його доступу до правосуддя та порушили його права гарантовані ст. 40, 55, 56 Конституції України. У задоволенні скарги на бездіяльність щодо невнесення відомостей до ЄРДР відмовлено» [156, с. 57; 170].

Натомість, ухвалою Галицького районного суду м. Львова від 14.11.2017 у справі № 461/7563/17 (Реєстраційний номер рішення: 70374886) встановлено, що 23 жовтня 2017 року ОСОБА_2 звернувся до прокурора Львівської області із заявою про кримінальне правопорушення в порядку статті 2, ч. 2 ст. 55, ч.ч. 1-4 ст. 214 КПК України, яка одночасно є скаргою про порушення Конвенційних прав в порядку ст. 13 Конвенції з захисту прав людини та її основоположних свобод. У даній заяві вимагав: внести в ЄРДР відомості цієї заяви, а саме: а) про умисне невиконання Рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання викладених у такому висновків з кваліфікацією за ч. 4 ст. 382 КК України; б) обмеження низки його прав, гарантованих Законами і Конституцією України, вчинених організованою групою осіб з кваліфікацією за ч. 3 ст. 161 КК України. Внести в ЄРДР відомості скарги про порушення ст. 1 Протоколу 12 Конвенції. Запобігти підготовлюваним злочинам, спрямованим на знищення правового поля і хаос. У задоволенні скарги на бездіяльність щодо невнесення відомостей до ЄРДР відмовлено [156, с. 57; 171].

Додатково слід вказати, що ухвалою Зарічного районного суду м. Суми від 22.11.2016 у справі № 591/6072/16-к (Реєстраційний номер рішення: 62856436) встановлено, що 07 листопада 2016 року ОСОБА_1 звернувся до прокуратури Сумської області із заявою № 337, в якій повідомив про явні на його думку ознаки кримінальних злочинів передбачених ст. 375 КК України (постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови) в поєднанні зі ст. 366 КК України (службове підроблення),

ст. 364 КК України (зловживання службовим становищем), та ст. 382 КК України умисне невиконання рішення Конституційного Суду України, вчинені, як він вважає судьями двох інстанцій при розгляді і ухваленні рішень у справі № 580/175/16 за його позовом до приватного нотаріуса Лебединського нотаріального округу ОСОБА_2 про визнання дій протиправними, зобов'язання вчинити дії та стягнення моральної шкоди. У задоволенні скарги на бездіяльність щодо невнесення відомостей до ЄРДР відмовлено [156, с. 58; 172].

Підсумовуючи вищевикладене, в результаті проведеного аналізу ЄДРСР щодо практики притягнення до відповідальності осіб за невиконання рішень КСУ, можна прийти до наступних висновків:

1. при поєднанні всіх комбінацій запитів у контекстному пошуку у ЄДРСР загалом можна отримати 12 релевантних судових рішень, які відображають реальний стан застосування юридичної відповідальності за невиконання рішень КСУ;

2. враховуючи контекст вищевказаних судових рішень, існує лише одне кримінальне провадження - № 12020110090000174, в якому здійснюється досудове розслідування за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 382 КК України, відкрите на підставі заяви особи про те, що працівники відділу з питань перерахунку пенсій № 5 Головного управління Пенсійного фонду України у Київській області відмовили йому у перерахунку пенсії за вислугою років, чим допустили невиконання рішення КСУ. Враховуючи факт скасування постанови слідчого про закриття кримінального провадження, останнє й досі є діючим;

3. враховуючи контекст вищевказаних судових рішень, в Україні склалася усталена практика відмови судьями у задоволенні скарги на бездіяльність слідчого з невнесення інформації про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР за заявою особи;

4. враховуючи факт відсутності будь-яких постанов КСУ щодо вжиття заходів про притягнення відповідних посадових осіб до кримінальної відповідальності за умисне невиконання ними рішення КСУ, чи умисне недодержання такими особами висновку КСУ, а також існування лише одного кримінального провадження, інформація про який наявна у ЄДРСР (що є маркером здійснення слідчих дій), - можна прийти до висновку про абсолютну відсутність практики притягнення осіб до відповідальності за умисне невиконання ними рішення КСУ або умисне недодержання ними висновку КСУ.

Для порівняння, в силу ст. 28-2 Закону № 317-ХІІІ Республіки Молдова, невиконання, неналежне виконання, перешкоджання виконанню актів КС Республіки Молдова також тягне за собою відповідальність, передбачену чинним законодавством Республіки Молдова [49].

Згідно зі ст. 75 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова, постанови КС Республіки Молдова та висновки КС Республіки Молдова виконуються у терміни, встановлені самим КС Республіки Молдова. А збитки, заподіяні фізичним і юридичним особам застосуванням такого нормативного акта, який визнано неконституційним, відшкодовується їм відповідно до закону.

Про виконання постанов і висновків КС Республіки Молдова сповіщається у встановлений ним термін, а посадові особи, які не виконали постанову і висновок в зазначений термін, несуть відповідальність, передбачену статтею 82 вказаного кодексу [50].

Відповідно до п. «с» ч. 1 ст. 82 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова, передбачаються заходи адміністративної відповідальності у вигляді штрафу у розмірі до двадцяти п'яти мінімальних заробітних плат за невиконання (без поважних причин) у встановленому порядку і у встановлений термін вимог суддів КС Республіки Молдова, а також постанов і висновків КС Республіки Молдова.

Згідно зі ст. 77 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова, постанови КС Республіки Молдова та висновки КС Республіки Молдова необхідно публікувати саме в «Офіційному моніторі Республіки Молдова» у встановлений десятиденний строк із дня прийняття такого рішення. Однак постанови та висновки можуть також публікуватися і в інших засобах масової інформації [50].

Проведений аналіз свідчить про те, що основними правовими актами, які потребують змін є: Закон № 2136-VIII, КК України, КУпАП України, Регламент КСУ та Положення про постійного представника ВРУ у КСУ.

Видавником усіх вищезазначених нормативних актів є ВРУ, окрім Регламенту КСУ, який ухвалюється на спеціальному пленарному засіданні КСУ Постановою КСУ.

При цьому, на нашу думку, вдосконалення правового регулювання порядку виконання рішень КСУ не потребує внесення змін до Конституції, оскільки такий шлях є надмірним і проблема не повинна вирішуватися більшою кількістю кроків, якщо її можна вирішити у більш короткий шлях.

Проте слід зазначити, що пропозиції вчених про внесення змін до Конституції можуть мати місце, якщо буде доведено, що досягнути кінцевої мети неможливо іншим шляхом, а також така мета є виправданою та не понесе негативних наслідків у правовому регулюванні суспільних відносин у сфері виконання рішень КСУ.

Висновки до розділу 2

1. Пропонується запровадження можливості скасування Верховною Радою України рішення чи висновків КСУ у випадку зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті ним рішення чи наданні висновку. Відповідне рішення ВРУ може прийняти не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи тимчасовою

спеціальною комісією і отримання висновку щодо факту зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті рішення чи наданні висновку.

2. Під «конституційним контролем» у широкому розумінні необхідно розуміти дії, які пов'язані із конкретним процесом перевірки конституційності нормативно-правових та інших актів, що охоплюється правомочністю КСУ на зобов'язання відповідних державних органів забезпечити відповідний контроль за виконанням рішення, додержанням висновку КСУ. «Контроль за виконанням рішення КСУ та додержанням висновку КСУ» необхідно тлумачити як дії, що вчиняються КСУ та відповідними державними органами, означеними у рішенні або висновку КСУ, з метою перевірки діяльності відповідних органів та посадових осіб, на яких покладені певні обов'язки з виконання рішень та додержання висновків КСУ. Відповідно «Контроль за виконанням рішення КСУ та додержанням висновку КСУ» є складовою «конституційного контролю».

3. Забезпечення виконання і контроль за виконанням рішень та додержанням висновків Конституційним Судом України здійснюється на трьох етапах:

1) встановлення порядку і строків виконання рішень та додержання висновків КСУ, право Суду покладення обов'язку на відповідні державні органи щодо забезпечення контролю за виконанням рішення та додержанням висновку (попередній етап);

2) збір відповідної інформації щодо стану виконання рішень КСУ та додержання висновків КСУ, із одночасним узагальненням практики виконання вказаних актів Суду за результатами певного конституційного провадження; отримання Судом від відповідних органів письмового підтвердження виконання рішення чи додержання висновку (етап моніторингу);

3) вирішення питань, пов'язаних із невиконанням рішень та недодержанням висновків КСУ, вжиття заходів притягнення винних

посадових осіб до відповідальності із одночасним включенням відповідної інформації до щорічної інформаційної доповіді Суду (заключний етап).

4. Для вдосконалення порядку виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України пропонується внести зміни до деяких законодавчих актів України, зокрема, до Закону України «Про Конституційний Суд України» (статтю 97 доповнити частинами 3-6, зокрема, передбачити обов'язок Суду реагувати на відомі йому факти невиконання, неналежного виконання рішень або недотримання, неналежного дотримання висновків Суду у передбаченій Законом та Регламентом спосіб, статтю 98 викласти в новій редакції та доповнити новою статтею 98¹ щодо обов'язковості для розгляду у Верховній Раді України висновків та пропозицій Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України); кореспондуючі вказаним зміни до пункту 8 Постанови ВРУ «Про участь Постійного представника Верховної Ради України у конституційному провадженні» ; до Кримінального кодексу України (змінити частину четверту статті 382 в частині розширення переліку діянь, що складають об'єктивну сторону даного злочину: невиконання службовою особою рішення КСУ, недодержання нею висновку КСУ, неналежне виконання рішення та неналежне додержання висновку КСУ, що потягло за собою фактичне невиконання приписів рішення чи висновку Конституційного Суду України, або значне затягування їх виконання чи додержання); до статті 188⁴⁹ Кодексу України про адміністративні правопорушення, передбачивши відповідальність за невиконання законних вимог в тому числі і Секретаріату Конституційного Суду України.

5. З метою узгодження з запропонованими змінами пропонується внести зміни до Регламенту Конституційного Суду України, зокрема:

- доповнити параграф 75 пунктом 3.1, передбачивши аналогічний обов'язок надсилання рішень і висновків відповідно до статті 97 Закону органам, яких Суд зобов'язав виконати відповідне рішення або забезпечити

контроль за виконанням рішення, додержанням висновку не пізніше наступного робочого дня після ухвалення рішення чи надання висновку;

- у пункті 3 параграфу 78 уточнити, що вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності може здійснюватися шляхом: звернення до правоохоронного органу із відповідною заявою про вчинення злочину посадовою особою або посадовими особами за ознаками невиконання рішення Суду або недодержання висновку Суду; звернення до винної посадової особи або посадових осіб із вимогою усунути порушення із подальшим зверненням до правоохоронного органу у разі продовження протиправної поведінки; звернення до правоохоронного органу із відповідною заявою про вчинення адміністративного правопорушення посадовою особою або посадовими особами за ознаками ненадання відповіді на запит Суду або надання неналежної відповіді.

- доповнити параграф 78 пунктом 4 щодо обов'язку Суду у разі виявлення фактів, зазначених у пункті 3 цього параграфу, ухвалити постанову про вжиття заходів щодо притягнення винних посадових осіб до кримінальної або адміністративної відповідальності.

ВИСНОВКИ

Визначена і охарактеризована сутність рішення КСУ у вузькому розумінні, що полягає у баченні рішення як процесуальної форми закріплення результату інтелектуальної діяльності суддів КСУ, що легітимізує та санкціонує їх спільну думку, перетворюючи його на обов'язковий, остаточний та неоскаржуваний правовий акт; та у широкому розумінні – через призму призначення рішення вирішувати найважливіші суспільні питання, пов'язані із забезпеченням верховенства Конституції України, шляхом перевірки та оцінки правових актів на відповідність Конституції України, а також через тлумачення самих норм Конституції України.

Обґрунтована необхідність внесення змін до Конституції з метою впровадження процедури скасування рішення чи висновків КСУ у випадку зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті ним рішення чи наданні висновку (законопроект «Про внесення змін до Конституції» та пояснювальна записка до нього додаються (Додатки 1-2)).

Запропонована дефініція «рішення Конституційного Суду України» як акту Суду, який є якісним результатом конституційного провадження, що ухвалюється Сенатом за результатами розгляду справ за конституційними скаргами, а також Великою палатою за результатами розгляду справ за конституційними поданнями щодо конституційності законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції України, а також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами у разі відмови Сенату в розгляді справи за конституційною скаргою на розсуд Великої палати.

Виділені і систематизовані ознаки рішення КСУ, зокрема:

- 1) ухвалюється виключно Великою палатою та Сенатом Суду у передбачений законом спосіб саме від імені України;
- 2) являють собою фіналізований результат інтелектуальної безпосередньої діяльності суддів КСУ та якісний результат конституційного провадження;
- 3) мають складну та змішану правову природу, що органічно поєднує прецедентний (преюдиціальний) і нормативно-правовий характер;
- 4) мають обов'язковий характер, є остаточними і не підлягають оскарженню;
- 5) їх ухвалення є складовою частиною конституційного контролю.

Охарактеризовані повноваження і роль КСУ в забезпеченні належного виконання своїх рішень та обґрунтовано, що Конституційний Суд України здійснює контроль за належним виконанням своїх рішень через:

- 1) встановлення порядку і строків виконання рішень та додержання висновків КСУ, право покладення обов'язку на відповідні державні органи щодо забезпечення контролю за виконанням рішення та додержанням висновку;

- 2) збір відповідної інформації щодо стану виконання рішень КСУ та додержання висновків КСУ, із одночасним узагальненням практики виконання вказаних актів Суду за результатами певного конституційного провадження; отримання Судом від відповідних органів письмового підтвердження виконання рішення чи додержання висновку;

- 3) вирішення питань, пов'язаних із невиконанням рішень та недодержанням висновків КСУ, вжиття заходів притягнення винних посадових осіб до відповідальності із одночасним включенням відповідної інформації до щорічної інформаційної доповіді Суду.

Запропоновані комплексні зміни до діючого законодавства України (Конституція України, Закон № 2136-VIII, Кримінальний кодекс України, КУпАП України, Регламент КСУ та Положення про постійного представника ВРУ у КСУ), спрямовані на впровадження збалансованого дієвого ефективного порядку виконання рішень та додержання висновків КСУ із

реальною обов'язковістю виконання рішень та додержання висновків КСУ, кореспондованою відповідальністю за невиконання чи неналежне виконання даного обов'язку (законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України» та пояснювальна записка до нього додаються (Додатки 3-4).

Проаналізовані законодавчі положення України та зарубіжних країн, практика діяльності їх органів конституційної юрисдикції щодо здійснення контролю за виконанням рішень та запропоновано замінити в параграфі 77 «Моніторинг стану виконання рішень та додержання висновків Суду» глави 7 «Виконання рішень та додержання висновків Суду» Регламенту КСУ термін «моніторинг» на термін «контроль».

Виділені основні функції рішення Суду у вузькому його розумінні (легітимізація та санкціонування спільної думки суддів КСУ, закріплення результату конституційного провадження) та у широкому його розумінні (вплив на регулювання, впорядкування, охорону основних найважливіших суспільних відносин, що безпосередньо пов'язані із забезпеченням верховенства Основного Закону).

Обґрунтовано доцільність використання в якості методологічної основи дослідження виконання актів органів конституційного контролю поєднання герменевтичного підходу із використанням формально-логічного методу аналізу окремих правових норм, біхевіористичного методу у поєднанні із діалектичним щодо аналізу актів органів конституційного контролю, компаративістського методу при порівнянні виконання рішень КСУ з виконанням актів органів конституційної юрисдикції інших країн

Додатково обґрунтовано, що «контроль за виконанням рішення КСУ та додержанням висновку КСУ» є складовою «конституційного контролю».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 63. Ст. 1912.
2. Воронов Д. О. Питання виконання рішень конституційних судів України та Республіки Молдова: порівняльно-правовий аспект. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 6 https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/02/VJRHR_6_2021_Last.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
3. Айріян К. Б. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. *Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України*. Київ. 2015. 267 с.
4. Козюбра М. Методологія правознавства і методологія права : співвідношення понять та їх особливості. *Право України*. 2014. № 1. С. 22–32.
5. Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України. Council of Europe. Київ. 2020. URL: <https://rm.coe.int/rule-of-law-checklist-at-national-level-case-of-ukraine/1680a07dd0> (дата звернення: 22.02.2023).
6. Корольова Ю. Формування методологічної основи наукового пізнання джерел права. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10/2016. С. 120-123.
7. Черкашин А. І. Методологія сучасних психолого-педагогічних досліджень особистості майбутніх працівників органів внутрішніх справ України. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013 № 4 (21). С. 172-178.
8. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. Черкаси : *Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького*. 2008. 608 с.
9. Бошицький Ю. Л. Мала енциклопедія теорії держави і права. Київ. *Вид-во Європейського університету*. 2010. 368 с.

10. Воронов Д. О. *Методологічні основи дослідження порядку виконання рішень Конституційного Суду України. Актуальні проблеми науки, освіти та суспільства в сучасних умовах: Міжнародна науково-практична конференція (м. Полтава, 28 травня 2022 року). Частина 2.* Полтава: ЦФЕНД, 2022 С. 10-12.
11. Грабчук Я. І. *Кабінет Міністрів України як суб'єкт правової охорони Конституції України.* дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.02. Ужгород. 2018. 205 с.
12. *Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.* Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
13. Шинкарук В. І. *Філософський енциклопедичний словник. НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди.* Київ: Абрис. 2002. VI, 742 с.
14. Костицький М. В. *Деякі питання методології юридичної науки.* *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 3-11.
15. Богданевич Т. С. *Офіційне тлумачення основного закону Конституційним Судом України.* дис. докт. філософії у сфері права. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019.
16. Івановська А. А. *Конституційний контроль в системі державного контролю: теоретико-правові та праксеологічні засади.* дис. док. юрид. наук: 12.00.02, 12.00.07. Київ, 2021. 511 с.
17. *Голосніченко Д. І. Теорія повноважень: вітчизняний та зарубіжний досвід їх формування: монографія.* Київ: Г.А.М., 2009. 356 с.
18. Кельман М. С. *Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01* Київ, 2013. 35 с.
19. *Бойко В. Ф. Застосування конституційних норм судами загальної юрисдикції. Сучасний конституціоналізм та конституційна юстиція.* Одеса, 2001. С. 47–54.

20. Сарай Р. Д. Особливості методології дослідження інституту парламентських виборів (на прикладі вивчення досвіду парламентських виборів в Україні, Чехії та Словаччині). *Форум права*. 2012. № 4. С. 784-791.

21. Спінчевська О. М. Конституційний юрисдикційний процес: сучасний стан та перспективи удосконалення. дис. ... док. філософії у сфері права. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 266 с.

22. Костицький М. В. Філософсько-правові питання методології юридичної науки. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2011. № 2. С. 13–26.

23. Кобильнік Д. А. Особливості реалізації функцій податкового права. дис. ... док. юрид. наук. Запорізький національний університет міністерства освіти і науки України. Запоріжжя, 2021. 443 с.

24. Рябовол Т. Л. До питання про соціальну цінність права. *Право та державне управління*. 2019. № 2(35). Т. 1. С. 30–36. DOI. <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.5> (дата звернення: 07.02.2023).

25. Сліденко І. Д. Інститут конституційного контролю: методологічні аспекти дослідження. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017, № 2. С. 24-36.

26. Монастирська В. Теоретико-методологічні засади дослідження участі адвоката у здійсненні міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 5 (33). С. 155-161.

27. Бернюков А. М. Юридична герменевтика як методологія здійснення правосуддя (філософсько-теоретичний аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2008. 18 с.

28. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монограф. К.: Юридична думка, 2008. 336 с.

29. Ющик А. И. Диалектика права. К. : Ред. журн. «Право Украины»; *Ин Юре*, 2013. Кн. 1: Общее учение о праве (Критический анализ общеправовых понятий). Ч. II. 2013. 768 с.
30. Сквірський І. О. Рішення Конституційного Суду в системі джерел конституційного права України. *Вісник Запорізького національного університету*. № 3. 2011. С. 42-47.
31. Сквірський І. О. Правова природа рішень конституційного суду України як нормативно-доктринального феномена. *Вісник Запорізького національного університету*. № 2. 2011. С. 19-26.
32. Цимбалістий Т. О. Акти Конституційного Суду України як дієвий механізм захисту прав і свобод людини в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3. С. 28-33.
33. Цимбалістий Т. О. Конституційна юстиція в Україні : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ-ри, 2007. 200 с.
34. Хмарук Т.В. Щодо питання класифікації актів конституційної юстиції в Україні. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. 2020. № 11/2020. С. 38-39. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/11_2020/7.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
35. Григор'єв В. А. Конституційне судочинство як спосіб конституційного контролю: історична ретроспектива європейської моделі конституційної юстиції в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2011. Вип. 43. С. 218–226.
36. Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2008. 433 с.
37. Радь О. Поняття нормативних актів Конституційного Суду України – джерел трудового права України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. 61. С. 379-386.
38. Ярошенко О. М. Джерела трудового права України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2007. 476 с.

39. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 49, Ст. 272.

40. Калинюк С. С. Акти Конституційного Суду України: окремі аспекти правової природи. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 3-6.

41. Кампо В. Правові позиції Конституційного Суду України як необхідний елемент забезпечення судово-правової реформи. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 2. С. 112-122. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2010_2_23 (дата звернення: 22.02.2023).

42. Хмарук Т. В. Поняття та правова природа актів конституційної юстиції в Україні. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право"*. 2019. № 1(19). С. 1-13. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/19htvyvu.pdf> (дата звернення: 22.02.2023).

43. Цимбалістий Т. О. Правова природа актів органу конституційної юстиції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 56–64.

44. Цимбалістий Т. О. Правова природа актів Конституційного Суду України. Університетські наукові записки. *Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2007. № 1 (21). С. 47–55.

45. Скомороха В. Є. Конституційний Суд України в механізмі державної влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. *НЮАУ імені Ярослава Мудрого*. Харків, 2001. 22 с.

46. Христова Г. О. Юридична природа актів Конституційного Суду України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. *НЮАУ імені Ярослава Мудрого*. Харків, 2004. 22 с.

47. Тищук Т. І. Види рішень Конституційного Суду України та їх класифікація. *Право і суспільство*. 2013. № 3. С. 34–40.

48. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України: Рішення КСУ від 02.12.2019 № 11-р/2019. Офіційний вісник України. 2019. № 100. Ст. 3385.

49. О Конституционном суде: Закон Республики Молдова от 13.12.1994. № 317-XIII. *Monitorul Oficial*. 1995. № 8 статья № 86.

50. Кодекс конституционной юрисдикции. Кодекс Республики Молдова от 16.06.1995. № 502-XIII. *Monitorul Oficial*. № 53-54 статья № 597.

51. О Конституционном суде: Закон Азербайджанской Республики от 23.12.2003 № 561-IIQ. Азербайджан. 2004. № 5.

52. Law «On the organization and functioning of the Constitutional Court of the Republic of Albania № 8577, dated 10.02.2000. *Сайт Конституційного Суду Республіки Албанія*. URL: https://www.gjk.gov.al/web/constitutional_court_law_2016_2021_2156.pdf (дата звернення 22.02.2023 року).

53. Конституция Республики Армения (с изменениями). *Сайт Конституційного Суду Республіки Вірменія*. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1&lang=rus> (дата звернення 22.02.2023 року).

54. Конституционный закон Республики Армения «О Конституционном Суде» № ЗР-42-Ն от 17.01.2018. *Сайт Національних Зборів Республіки Вірменія*. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=6121&lang=rus> (дата звернення 22.02.2023 року).

55. Воронов Д. О. Щодо сутності рішення Конституційного Суду України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №11. URL: http://lsej.org.ua/12_2021/12.pdf (дата звернення: 22.02.2023).

56. Шевчук І. М. Правова природа інтерпретаційних актів Конституційного Суду України. *Вісник Запорізького національного університету* № 4 (II), 2012. С. 62-66.

57. Непийвода В. П., Непийвода І. В. Діяльність судів найвищого рівня – чинник утвердження прецеденту як джерела права України. *Часопис Київського університету права*. 2020, С. 365-369.

58. Орловська Н. А. Джерела кримінального права України: актуальні питання сучасного контексту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. 2014. № 2. С. 39-45.

59. Козюбра М. І. Загальна теорія права. Київ: *Vaime*, 2015. 394 с.

60. Петрів І. М. Удосконалення механізму реалізації державної політики в системі органів влади конституційної юрисдикції: дис... к. держ. упр.: 25.00.02. *Національний університет цивільного захисту України*. Харків, 2020. 234 с.

61. Рішення у справі за конституційним поданням 139 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) указів Президії Верховної Ради України "Про тимчасове припинення діяльності Компартії України" і "Про заборону діяльності Компартії України" (справа про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України: Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2001 року № 20-рп/2001. *Офіційний вісник України*. 2002. № 1. Ст. 28.

62. Шевчук С.В. Нормативність актів судової влади: від правоположення до правової позиції. *Сайт Верховного Суду України*. URL: <https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/96d2874f40bf97acc225764000495b7e?OpenDocument&Click=> (дата звернення: 26.12.2023).

63. Тацій В.Я. Межі тлумачення Конституційним Судом Конституції і законів України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2002. № 2. С. 60–63.

64. Білодіда І. К. Словник української мови: в 11 томах. Київ: АН УРСР. Інститут мовознавства. Наукова думка, 1970-1980. Т. 9. 860 с. URL: <http://ukrlit.org/slovnkyk/%D1%81%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 22.02.2023).

65. Заморська Л. І. Функції права: змістовно-теоретичний аналіз. Functions of law: substantive and theoretical analysis. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6/2015. С. 3-9. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2015/3.pdf. (дата звернення: 22.02.2023)

66. Миронець О. М. Щодо класифікації функцій права в сучасній Україні. *Наука і молодь. Гуманітарна серія. Правознавство*. С. 70-73. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/NM/article/viewFile/3282/3234> (дата звернення: 22.02.2023).
67. Сидоренко О. М. Нормативність догми права. 16 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4070/Sudorenko%20O.%20M.%20Normativnist6%20dogmu%20prava.pdf;jsessionid=51EA759A8242D25F4A091ACC79346F71?sequence=1> (дата звернення: 22.02.2023).
68. Церковна О. В. - Захист прав, що забезпечують свободу й особисту недоторканність фізичної особи, за умов євроінтеграції. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. 2020. 12.2020. С. 35-41. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/12_2020/7.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
69. Прилипко С. М. До питання визначення функцій права соціального забезпечення. 2006. 2 с. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10620/1/Prelepko.pdf> (дата звернення: 22.02.2023).
70. Прокопенко В. І. Трудове право України: Підручник. Харків: Консум, 1998. 340 с.
71. Теорія держави і права: підручник. за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
72. Білоусов Є. М. Господарсько-правові засоби забезпечення економічної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Харків, 2019. 45 с.
73. Коваленко А. А. Функції та завдання фінансового права: проблеми теорії і практики: дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2019. 442 с.
74. Тихий В.П. Основні повноваження Конституційного Суду України (коментар до статті 150 Конституції України). *Вісник Конституційного Суду України*. 2003. № 4. С. 30–35.

75. Петров В. С. Встановлення та зміна способу і порядку виконання рішення господарського суду: дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 «господарське право, господарсько-процесуальне право». Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 209 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4630/Petrov_KD.pdf?sequence=4&isAllowed=y (дата звернення: 22.02.2023).

76. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України: Рішення Конституційного Суду України від 25.04.2012 р. № 11- рп/2012. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 3. Стор. 53.

77. Словник української мови : в 11 томах. Академічний тлумачний словник (1970—1980). URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 22.02.2023).

78. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про чинність Закону України "Про Рахункову палату", офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України "Про Конституційний Суд України" стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України): Рішення КСУ від 14.12.2000 № 15-рп/2000. *Офіційний вісник України*. 2000 р., № 51, Ст. 2226.

79. Воронов Д. О. Деякі аспекти механізму виконання рішень Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі*: Матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Харків, 17-18 грудня 2021 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2021. С. 6-9.

80. Скомороха В. Конституційна юрисдикція і правова доктрина: проблеми взаємного впливу в умовах демократичного поступу, перспективи демократії. *Матеріали міжнародної конференції, присвяченої 20-ій річниці Конституційного Суду України «Конституційний контроль і процеси демократичної трансформації у сучасному суспільстві»*. 2016. С. 111-126.

81. Белов Д. М., Мишанич К. С. Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Випуск 30. Том 1. С. 70-74.

82. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України: Рішення КСУ від 27.10.2020 № 13-р/2020. *Офіційний вісник України*. 2020 р., № 92, Ст. 2976.

83. Назарко А. Виконання рішень Конституційного Суду України щодо визнання неконституційним нормативного акта: проблеми теорії та практики. *Публічне право*. № 3 (43). 2021. С. 33-40. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/43/pdf/3.pdf> (дата звернення: 22.02.2023).

84. Полховська І. К., Пахомова В. А. Проблемні аспекти виконання рішень Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 213-218.

85. Проект Закону про процедуру розгляду справ і виконання рішень Конституційного Суду України, Номер, дата реєстрації: 4533-1 від 06.01.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70801 (дата звернення: 22.02.2023).

86. Міжнародне співробітництво Конституційного Суду України. *Сайт Конституційного Суду України*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/mizhnarodni-zvyazky> (дата звернення: 22.02.2023).

87. Воронов Д. О. Порівняльно-правова характеристика порядку виконання рішень конституційних судів країн-членів Конференції європейських конституційних судів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2022. Вип. 32. С. 147–155. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6573511> (дата звернення: 22.02.2023).

88. Про створення Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів. Декларація від 26.10.2015. Неофіційний переклад. *Сайт Конституційного Суду України.* URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/sichen_asociaciya_deklaraciya.doc (дата звернення: 22.02.2023).

89. BBCJ Members. Association of Constitutional Justice of the Countries of the Baltic and Black Sea Regions. URL: <http://www.bbcj.eu/members/> (дата звернення: 22.02.2023).

90. Участь делегації КСУ у XVII Конгресі Конференції європейських конституційних судів. *Сайт Конституційного Суду України.* URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/uchast-delegaciyi-ksu-u-xvii-kongresi-konferenciyi-yeuropeyskyh-konstytuciynyh-sudiv-0> (дата звернення: 22.02.2023).

91. Законодавство Конституційного Суду Азербайджанської Республіки. *Сайт Конституційного Суду Азербайджанської Республіки.* URL: <http://www.constcourt.gov.az/ru/legislations> (дата звернення 22.02.2023 року).

92. Legal Base of the Constitutional Court. *Сайт Конституційного Суду Республіки Албанія.* URL: https://www.gjk.gov.al/web/Legal_Base_of_the_Constitutional_Court_98_2.php (дата звернення 22.02.2023 року).

93. Нормативно-правова база Конституційного Суду Республіки Вірменія. *Сайт Конституційного Суду Республіки Вірменія.* URL: <https://www.concourt.am/> (дата звернення 22.02.2023 року).

94. Конституция Республики Молдова. Конституция от 29.07.1994. № 1. *Monitorul Oficial*. 2016. № 78 статья № 140.
95. Рішення Конституційного Суду України від 02.12.2019 р. № 11-р/2019 у справі у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України. Рішення. *Офіційний вісник України*. 2019. № 100, Ст. 3385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19#Text>] (дата звернення: 22.02.2023).
96. Богданевич Т. С. Офіційне тлумачення основного закону Конституційним Судом України: дис.. д-ра. філософ. Київ, 2019. 244 с.
97. Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2020 рік: затв. пост. Конституційного Суду України від 29 червня 2021 року № 4-п/2021. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid_2020.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
98. Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2021 рік: затв. пост. Конституційного Суду України від 16 червня 2022 року № 13-п/2022. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid.pdf> (дата звернення: 22.02.2023).
99. Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2022 рік: затв. пост. Конституційного Суду України від 29 червня 2023 року № 8-п/2023. URL: <https://heyzine.com/flip-book/1c6fea83f2.html#page/1> (дата звернення: 26.12.2023).
100. Городовенко В. Ефективність конституційної скарги як засобу правового захисту в аспекті новел практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019. № 6/2019. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/gorodovenko_v._efektyvnist_konstytuciyanoi_skargy_yak_zasobu_pravovogo_zahystu_v_aspekti_novel_praktyky_yevropeyskogo_sudu_z_prav_lyudyny_0_0.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
101. Москалець Н. В. Концептуальні засади взаємодії Конституційного Суду України з органами державної влади в забезпеченні

прав і свобод людини : дис.. канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2021. 224 с.

102. Тенасе А. Питання компетенції й конституційної юрисдикції в Республіці Молдова, зокрема порядок розгляду виняткових випадків неконституційності як непряме звернення громадян до Конституційного Суду Республіки Молдова. Конституційний Суд України : *матеріали міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні*. Київ, 2015. С. 151-155. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/9/385692.pdf> (дата звернення: 22.02.2023).

103. Об утверждении Доклада об осуществлении конституционной юрисдикции в 2020 году: Постановление Конституционного суда Республики Молдова от 11.01.2021 № 1. *Monitorul Oficial*. 2021. № 51-56. Ст. № 21.

104. Богданова С. Д. Конституційно-правові основи взаємодії Верховної Ради України та Конституційного Суду України. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02: Інститут держави і права імені В. М. Корецького. Київ, 2021. 225 с.

105. Богданова С.Д. Роль представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України у процесі взаємодії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. Вип. 50. Т. 4. С. 76-83.

106. Закон о Конституционном суде: Закон Латвийской республики от 5 июня 1996 года. URL: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2018/06/Закон-о-Конституционном-суде-2.pdf> (дата звернення 22.02.2023 року).

107. Конституция Азербайджанской Республики от 12.11.1995. *Сайт Конституційного Суду Азербайджанської Республіки*. URL: <http://www.constcourt.gov.az/ru/legislation/37> (дата звернення 22.02.2023 року).

108. Constitution of Albania № 8417, dated 21.10.1998. *Сайт Конституційного Суду Республіки Албанія*. URL:

https://www.gjk.gov.al/web/constitution_of_albania_2090.pdf (дата звернення 22.02.2023 року).

109. Воронов Д. О., Писарева Е. А. Контроль за виконанням рішень та додержанням висновків Конституційного Суду України: деякі проблемні аспекти. *Науковий вісник МГУ. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 47. Т. 1. С. 34-39 - https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc47/part_1/9.pdf (дата звернення 22.02.2023 року).

110. Мартинюк Р. Взаємодія Конституційного Суду України з Верховною Радою України в контексті принципу поділу влади. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридичні науки»*. 2011. Вип. 54. С. 146.

111. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні. Харків: *Фоліо*, 2002. 176 с.

112. Кушнір С. М. Державний контроль у сфері вищої освіти в Україні: організаційно-правовий аспект: дис... докт. юрид. наук: 12.00.07. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Запорізький національний університет*. Київ-Запоріжжя. 2017. 403 с.

113. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади. Київ: *Наукова думка*, 2004. 302 с.

114. Шморгун О. С. Контроль і нагляд як важливі складові діяльності органів публічного управління. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2008. Вип. 19. С. 145-151.

115. Нижник Н., Машков О., Мосов С. Контроль у сфері державного управління. *Вісник Української Академії державного управління при Президенті України*. 1998. № 2. С. 23–31.

116. Бланкенагель А. Теория и практика конституционного контроля в ФРГ. *Советское государство и право*. 1989. № 1. С. 102–109.

117. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс. Київ. 2010. 464 с.

118. Савенко М. Конституційний контроль змін до Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4-5. С. 179-184.

119. Пілюк С. В. Сучасні моделі конституційного контролю. *Форум права*. 2012. № 3. С. 550-557.

120. Крусян А. Конституційний контроль та процеси політико-правових перетворень в сучасній Україні. *Матеріали міжнародної конференції, присвяченої 20-ій річниці Конституційного Суду України «Конституційний контроль і процеси демократичної трансформації у сучасному суспільстві»*. 2016. С. 68-74.

121. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль як вид державного контролю: змістовно-функціональна характеристика. *Публічне право*. 2019. № 4(36). С. 9-18. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=131:pp-2019-36-01&catid=92&Itemid=483&lang=uk (дата звернення 22.02.2023 року).

122. Чубар Л. Обов'язок державних органів виконувати рішення конституційних судів. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001 № 5. С. 55-59.

123. Постанова Конституційного Суду України про Регламент Конституційного Суду України : Постанова Конституц. Суду України від 22.02.2018 р. № 1-пс/2018 : станом на 12 верес. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text> (дата звернення: 22.02.2023).

124. Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2019 рік: затв. пост. Конституційного Суду України від 26 березня 2020 р. № 19-п/2020. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid_2019.pdf (дата звернення 22.02.2023 року).

125. Поляк О. Моніторинг як інструмент якості управління органами місцевого самоврядування. *Управлінські, правові та соціально-економічні чинники розвитку Української держави у XXI сторіччі: Матеріали VI науково-практичної конференції, 18-19 квітня 2008 р., Чернівецька філія МАУП*. 2008. Вип. VI. С. 87-92.

126. Ласько І. М. Питання виконання рішень Конституційного Суду України та визнання нормативно-правового акту у сфері соціального забезпечення неконституційним. *Судова апеляція*. 2013. № 2 (31).

127. Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2018 рік: затв. пост. Конституційного Суду України від 06 червня 2019 р. № 22-п/2019. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid_2018.pdf (дата звернення 22.02.2023 року).

128. Ковальчук В. Б. До питання про роль та місце Конституційного суду України в системі вищих органів державної влади: в контексті європейського досвіду. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 137-142.

129. Христова Г. Бездіяльність законодавця» як предмет конституційного контролю. *Юридичні наслідки визнання нормативного акта неконституційним для захисту прав людини в адміністративному судочинстві*. Збірник матеріалів Міжнародного семінару-практикуму. Київ, 2020. С. 139-144. URL: <https://rm.coe.int/legal-consequences-of-determining-ukr/1680a0515a> (дата звернення 22.02.2023 року).

130. General Report of the XIVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts on Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence. 235 p. URL: <https://www.venice.coe.int/files/Bulletin/SpecBull-legislative-omission-e.pdf> (дата звернення 22.02.2023 року).

131. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. Офіційний вісник України. 2001 р., № 21, Ст. 920.

132. Консолідований федеральний закон: Повне законодавче положення Федерального конституційного закону Австрії, версія від 20 липня 2020 року. *Федеральна система правової інформації (RIS)*. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000138> (дата звернення 22.02.2023 року).

133. Поліщук Т. С. Питання остаточності актів Конституційного Суду України. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2018. 3(7), Vol.3. С. 67-70.

134. Селіванов А., Стрижак А. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя. Київ. Логос, 2010. 276 с.

135. Жаровська І. М. Правова природа інституту конституційної скарги в доктрині конституціоналізму. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. С. 716-720.

136. Жаровська І. М. Демократія та верховенство права: сучасна методологія управлінсько-владної діяльності. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. № 3 (31). 2021. С. 56-60.

137. Герасимова Е. М. Доктрина реалізації свободи в демократичному суспільстві: ідеал і реальність. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2020. № 2. С. 5–9.

138. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина за 2021 рік. *Сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини*. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/schoricha-dopovid-2021.pdf> (дата звернення 22.02.2023 року).

139. Різник С. В. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні. дис. ... док. юрид. наук: 12.00.02: Львівський національний університет імені Івана Франка МОН України; Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Київ, 2021. 473 с. URL: http://idpnan.org.ua/files/2021/riznik-s.v.-konstitutsiynist-normativnih-aktiv_-sutnist.-metodologiya-otsinyuvannya-ta-sistema-zabezpechennya-v-ukrayini__d_.pdf (дата звернення 22.02.2023 року).

140. Про участь постійного представника Верховної Ради України у конституційному провадженні: Постанова Верховної Ради України від

16.10.2019 № 194-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019 р. № 44. Ст. 287. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-IX#Text> (дата звернення 22.02.2023 року).

141. Воронов Д. О. Щодо питання взаємодії Конституційного суду України та Верховної Ради України у контексті виконання рішень Конституційного суду України». *Осінні юридичні читання – 2022. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 листопада 2022 р.)*. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. С. 117-121.

142. Буханевич О. М., Івановська А. М. Принципи конституційного контролю як специфічного виду державного контролю: сутнісна характеристика. *Наука і правоохорона*. 2019. № 4. С. 67-79.

143. Білоусов Ю. В., Івановська А. М. Шляхи забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2 (18). С. 58-68.

144. Івановська А. М. До питання про місце судової влади в системі розподілу влад демократичних країн світу. *Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез Міжнародної наукової конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 – 19 листопада 2011 р.)*: у 4-х част. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2011. Частина друга. С. 92-95.

145. Івановська А. М. Актуальні питання забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів: зб. наук. пр. за результатами Другої науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 4 березня 2011 р.)*. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2011. С. 325-333.

146. Лещух А. Р. Конституційна процесуальна відповідальність: ознаки та необхідність запровадження у правову систему України. *Науковий*

вісник Львівського державного університету внутрішніх справ Серія юридична Випуск 1. Львів. 2017. С. 39-49. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/274/1/%D0%AE%D0%92-1-2017-verstka.pdf> (дата звернення 22.02.2023 року).

147. Балан С. В., Коваленко А. А, Кресіна І. О. Інститут імпичменту: порівняльний політико-правовий аналіз. *Юридична думка*. Київ. 2004. 176 с.

148. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність як вид конституційно-правових відносин. *Часопис Київського університету права*. Київ. 2009. № 2. С. 60–66.

149. Про офіційний вебсайт Конституційного Суду України: Постанова Конституційного Суду України від 21 липня 2020 року № 24-п/2020. https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/polozh_web.pdf (дата звернення 22.02.2023 року).

150. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України, Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

151. Селіванов А. О. Конституція. Громадянин. Суд. Професійні та суспільні погляди. УАІД “Рада”. 2009. С. 18.

152. Цимбалістий Т. Реалізація актів Конституційного Суду України. *Вибори та демократія*. 2008. № 1(15). С. 25–28.

153. Тертична А. А. Кваліфіковані види невиконання судового рішення (ч. 2-4 ст. 382 КК України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. С. 210-214.

154. Воронов Д. О. Щодо відповідальності за невиконання рішень Конституційного Суду України. *Осінні юридичні читання - 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки*. Випуск XXVIII: Матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених (Вінниця, 26 листопада 2020 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 268 с. С. 110-112.

155. Івановська А. М. Актуальні питання забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XIII регіональної науково-практичної конференції* (м. Львів, 8 – 9 лютого 2007 року). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка, 2007. С. 167-169.

156. Воронов Д. О. Аналіз судової практики у контексті притягнення до відповідальності за невиконання рішень Конституційного Суду України». *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. №. 1. С. 51-61.

157. Ухвала Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 11.12.2017 у справі № 446/1989/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70850115> (дата звернення: 23.10.2022).

158. Ухвала Сихівського районного суду м. Львова від 27.11.2017 у справі № 464/7512/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70652105> (дата звернення: 23.10.2022).

159. Рішення Чернівецького окружного адміністративного суду від 05.07.2021 у справі № 600/486/21-а. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98081347> (дата звернення: 22.02.2023).

160. Постанова Верховного Суду від 18.3.2020 у справі № 240/4937/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88952401> (дата звернення: 22.02.2023).

161. Допомога при роботі з Єдиним державним реєстром судових рішень. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Help> (дата звернення: 22.02.2023).

162. Ухвала Богуславського районного суду Київської області від 31.08.2020 у справі № 358/994/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91264942> (дата звернення: 23.10.2022).

163. Ухвала Богуславського районного суду Київської області від 22.01.2021 у справі № 358/994/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94330245> (дата звернення: 22.02.2023).

164. Ухвала Богуславського районного суду Київської області від 26.11.2021 у справі № 358/994/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101398472> (дата звернення: 22.02.2023).

165. Ухвала Богуславського районного суду Київської області від 27.05.2022 у справі № 358/994/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104498714> (дата звернення: 22.02.2023).

166. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 18.02.2021 у справі № 991/945/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94995479> (дата звернення: 22.02.2023).

167. Ухвала Залізничного районного суду м. Львова від 14.12.2017 у справі № 462/5617/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71086806> (дата звернення: 23.10.2022).

168. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 31.05.2022 у справі № 591/712/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104549657> (дата звернення: 22.02.2023).

169. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 04.02.2022 у справі № 591/447/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102956195> (дата звернення: 22.02.2023).

170. Ухвала Личківського районного суду м. Львова від 03.12.2021 у справі № 463/13321/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101589765> (дата звернення: 22.02.2023).

171. Ухвала Галицького районного суду м. Львова від 14.11.2017 у справі № 461/7563/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/70374886> (дата звернення: 23.10.2022)).

172. Ухвала Зарічного районного суду м. Суми від 22.11.2016 у справі № 591/6072/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/62856436> (дата звернення: 23.10.2022)).

ПРОЄКТ
ЗАКОНУ УКРАЇНИ
Про внесення змін до Конституції України

I. Внести зміни до *Конституції України* (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141):

1. Доповнити статтю 151² Конституції України абзацом другим наступного змісту:

«Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України можуть бути скасовані виключно у випадках та порядку, встановленому Конституцією України.».

2. Доповнити Конституцію України статтею 151³ наступного змісту:

«Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України можуть бути скасовані Верховною Радою України у випадку зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті ним рішення чи наданні висновку.

Верховна Рада України у межах своїх повноважень створює тимчасову спеціальну комісію, яка розслідує факт зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті ним рішення чи наданні висновку.

У разі надання тимчасовою спеціальною комісією висновку про факт зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті ним рішення чи наданні висновку, на голосування до Верховної Ради України виносяться питання про скасування рішення чи висновку Конституційного Суду України.

Рішення про скасування рішення чи висновку Конституційного Суду України приймається Верховною Радою України не менш як трьома

четвертими від її конституційного складу після перевірки справи тимчасовою спеціальною комісією і отримання висновку щодо факту зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті рішення чи наданні висновку.».

II. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про внесення змін до Конституції України»

1. Мета і цілі прийняття законодавчого акта

Метою означеного законопроєкту є створення процедури скасування рішень та висновків Конституційного Суду України у випадку зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті ним рішення чи наданні висновку

2. Обґрунтування необхідності прийняття акта

У механізмі виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України існує фундаментальна проблема можливості зловживання повноваженнями Конституційним Судом України. Закони Верховної Ради України та, навіть Конституція є змінними відповідно до спеціального порядку. Натомість рішення та висновки Конституційного Суду України є такими, що не можуть бути скасованими навіть у випадку їх очевидної шкоди, що створює певну загрозу правовій системі та державності України.

У цьому випадку єдиним шляхом подолання даної проблеми є внесення змін до Конституції України в контексті запровадження процедури скасування рішень Конституційного Суду України, що виражається у можливості їх подолання.

Неможливість зміни чи скасування рішень та висновків Конституційного Суду України є перегином у системі стримувань та противаг, оскільки Конституційний Суд України наділяється повноваженням суттєво впливати на правову систему України.

Надання можливості Верховній Раді України як єдиному законодавчому органу України, що напряду представляє волю народу України, скасовувати рішення та висновки Конституційного Суду України, які визнані такими, що прийняті чи надані із зловживанням впливу, є найбільш логічним та доцільним у системі стримувань та противаг.

А тому, означеним законопроєктом забезпечується дієвий механізм регулювання найважливіших суспільних відносин, що забезпечить правовий шлях подолання протиправних рішень та висновків Конституційного Суду України.

3. Загальна характеристика та основні положення акта

Законопроєктом пропонується внести зміни до статті 151² Конституції України, доповнивши її другим абзацом, а також доповнити статтею 151³.

Положення означеного законопроєкту:

1. Запроваджують можливість скасування рішень та висновків Конституційного Суду України виключно у випадках та порядку, визначених Конституцією України.

2. Регламентують процедуру та єдину причину скасування рішень та висновків Конституційного Суду України. Так, єдиною підставою можливості скасування рішення Конституційного Суду України встановлюється зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті ним рішення чи наданні висновку. При цьому встановлюється обов'язок створення тимчасової спеціальної комісії, яка уповноважена розслідувати факт зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті ним рішення чи наданні висновку, без відповідного висновку якої не може буди висунуто на голосування до Верховної Ради України питання про скасування рішення чи висновку Конституційного Суду України.

3. У разі надання тимчасовою спеціальною комісією висновку про факт зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті ним рішення чи наданні висновку, рішення про скасування такого рішення чи висновку може бути прийнято виключно кваліфікованою більшістю депутатів Верховної Ради України (не менш як трьома четвертими від її конституційного складу).

4. Стан нормативно-правової бази

Основу нормативно-правової бази у зазначеній сфері правового регулювання становить Конституція України.

Законопроект у пропонованій редакції раніше до Верховної Ради України не подавався.

Законопроект відповідає вимогам частини другої статті 156, статей 157 та 158 Конституції України.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація законопроекту не потребує додаткових витрат з Державного бюджету України.

6. Прогноз соціально-економічних, правових та інших наслідків

Реалізація законопроекту забезпечить впровадження механізму скасування рішень та висновків Конституційного Суду України у випадку зловживання впливом Конституційним Судом України при прийнятті ним рішення чи наданні висновку.

Прийняття запропонованого законопроекту сприятиме забезпеченню верховенства права та Конституції України, а також укріпленню системи стримувань та противаг.

**ПРОЄКТ
ЗАКОНУ УКРАЇНИ**

**Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо
вдосконалення механізму виконання рішень та додержання висновків
Конституційного Суду України**

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Законі України «Про Конституційний Суд України» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 35, ст. 376):

1) статтю 97 доповнити частинами третьою, четвертою, п'ятою та шостою такого змісту:

«3. У разі, якщо Суд у рішенні, висновку встановив порядок або строки їх виконання, а також зобов'язав відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку, Суд невідкладно надсилає вказаним органам рішення, висновку»;

«4. Органи, яким Суд надіслав рішення або висновок на виконання, чи зобов'язав забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку, - зобов'язані звітувати про результати забезпечення вказаного контролю»;

«5. Суд може звернутися із письмовим запитом до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб з метою отримання інформації, відповіді на запитання або роз'яснення про дії та заходи, спрямовані на виконання рішень та додержання висновків Суду. У запиті зазначається строк для надання відповіді. За ненадання, неналежне або несвоєчасне надання відповіді настає відповідальність згідно із законом»;

«6. Суд зобов'язаний реагувати на відомі йому факти невиконання, неналежного виконання рішень або недотримання, неналежного дотримання висновків Суду у передбаченій цим Законом та Регламентом спосіб»;

2) текст статті 98 викласти в такій редакції:

«За невиконання рішень та недодержання висновків Суду, а так само за неналежне виконання рішення Суду та неналежне додержання висновку Суду настає відповідальність згідно із законом»;

3) доповнити статтею 99 такого змісту:

«Висновки та пропозиції Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України є обов'язковими для розгляду у Верховній Раді України»;

2. У Кримінальному Кодексі України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131):

1) у статті 382:

частину четверту викласти у такій редакції:

«4. Невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України та недодержання нею висновку Конституційного Суду України, а так само неналежне виконання рішення Конституційного Суду України та неналежне додержання нею висновку Конституційного Суду України, що потягло за собою фактичне невиконання приписів рішення чи висновку Конституційного Суду України, або значне затягування їх виконання чи додержання -

карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років»

3. У Кодексі України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) (Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122):

1) статтю 188-49 викласти у такій редакції:

«Стаття 188-49. Невиконання законних вимог судді Конституційного Суду України, Колегії суддів, Сенату, Великої палати Конституційного Суду України, Секретаріату Конституційного Суду України

Ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації на запит судді Конституційного

Суду України, Колегії суддів, Сенату, Великої палати Конституційного Суду України, Секретаріату Конституційного Суду України -

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

4. У Постанові Верховної Ради України «Про участь постійного представника Верховної Ради України у конституційному провадженні» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 44, ст. 287):

1) у пункті 8:

підпункт 8 викласти у такій редакції:

«8) Подає висновок Голові Верховної Ради України по кожному рішенню та висновку Конституційного Суду України з питань порядку їх виконання.

У разі відсутності встановленого у рішенні чи висновку Конституційного Суду України порядку чи строків їх виконання подає Голові Верховної Ради України пропозиції щодо заходів для забезпечення виконання цих рішень чи висновків Конституційного Суду України.

Такі висновки та пропозиції обов'язково передаються на розгляд відповідного комітету Верховної Ради України».

II. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набуває чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Конституційному Суду України:

1) протягом одного місяця з дня набрання чинності цим Законом привести у відповідність до цього Закону Регламент Конституційного Суду України.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України»

1. Мета і цілі прийняття законодавчого акта

Метою означеного проєкту Закону України є вдосконалення порядку виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України із забезпеченням дієвого механізму реалізації вказаних актів.

2. Обґрунтування необхідності прийняття акта

Главою 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» встановлено загальні положення щодо виконання рішень та висновків Конституційного Суду, однак не конкретизовано дії Конституційного Суду України та органів, на які покладено обов'язок контролю за виконанням означених рішень, щодо забезпечення комунікації та інформування про хід виконання рішень та висновків Конституційного Суду України. При цьому, характер звітування щодо виконання означених рішень у діючому Законі є диспозитивним, що не відповідає характеру правовідносин у найважливіших сферах суспільних відносин.

Відповідно до ч. 4 ст. 382 Кримінального кодексу України, передбачена відповідальність виключно за умисне невиконання службовою особою рішення та умисне недодержання нею висновку Конституційного Суду України, що надмірно звужує об'єктивну сторону правопорушення та не забезпечує дієвого механізму притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. При цьому, Кодексом України про адміністративні правопорушення не передбачена відповідальність за ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації на запит Секретаріату Конституційного Суду України, хоча саме означений орган відповідальний за комунікацію, моніторинг та контроль стану виконання рішень Конституційного Суду України.

Постановою Верховної Ради України «Про участь постійного представника Верховної Ради України у конституційному провадженні» передбачено такі повноваження означеного Представника, які не забезпечують ефективної участі у процесі конституційного контролю та контролю за виконанням рішень Конституційного Суду України зокрема.

Означеним законопроектом забезпечується дієвий механізм реалізації рішень Конституційного Суду України із конкретизацією ролі Конституційного Суду України та інших органів у забезпеченні конституційного контролю, розподілом повноважень та відповідальності при виконанні означених рішень, посилюється охорона найважливіших

правовідносин, що системно сприятиме підвищенню ефективності дії рішень Конституційного Суду України та їх виконання

3. Загальна характеристика та основні положення акта

Законопроектом пропонується внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України», Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Постанови Верховної Ради України «Про участь постійного представника Верховної Ради України у конституційному провадженні».

Положення означеного законопроекту:

4. Закріплюють порядок надсилання, оповіщення та комунікації Конституційного Суду України із органами, на які Судом покладено обов'язок забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку Конституційного Суду України. А також покладається обов'язок реагування на всі відомі факти невиконання, неналежного виконання рішень або недотримання, неналежного дотримання висновків Конституційного Суду України.

5. Розширюють роль постійного представника Верховної Ради України у конституційному провадженні, що сприятиме реагуванню та виконанню усіх рішень Конституційного Суду України;

6. Розширюють об'єктивну сторону злочину, передбаченого ч. 4 ст. 382 Кримінального кодексу України, що забезпечить охорону правовідносин через встановлення відповідальності також за неналежне виконання рішень Конституційного Суду України та затягування їх виконання;

7. Встановлюють відповідальність за неправомірне реагування на звернення Секретаріату Конституційного Суду України до відповідальних органів.

4. Стан нормативно-правової бази

Основу нормативно-правової бази у даній сфері становить Конституція України, Закон України «Про Конституційний Суд України», Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Постанова Верховної Ради України «Про участь постійного представника Верховної Ради України у конституційному провадженні» та інші нормативні акти.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація законопроекту не потребує додаткових витрат з Державного бюджету України.

6. Прогноз соціально – економічних та інших наслідків прийняття акта

Реалізація акта забезпечить впровадження збалансованого ефективного порядку виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України, а також підвищенню ефективності їх дії.

**АДВОКАТСЬКЕ БЮРО
«ВІТАЛІЯ ГОЛОВЧУКА»**

21027, Україна, місто Вінниця,
вулиця Андрія Первозванного, 2-а/87
тел. +380 67 184 71 73
e-mail: lawfirmvh@gmail.com

**LAW FIRM
«VITALIY GOLOVCHUK»**

2A Andriya Pervozvannogo Street
Office 87 Vinnitsa 21027 Ukraine
tel. +380 67 184 71 73
e-mail: lawfirmvh@gmail.com

12 жовтня 2023 року №1ВД

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертації
Воронова Дмитра Олександровича
на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»
«Виконання рішень Конституційного Суду України: проблеми теорії і
практики»

Дисертація Воронова Дмитра Олександровича «Виконання рішень Конституційного Суду України: проблеми теорії і практики» виконана, зокрема, в рамках моніторингу прийнятих Конституційним Судом України рішень та аналізу застосування правових позицій КСУ при наданні адвокатами правової допомоги. В межах дисертації автором проведено дослідження механізму виконання рішень КСУ із виділенням проблем, що виникають в процесі виконання рішень Конституційного Суду України та розробкою пропозицій щодо вдосконалення механізму реалізації рішень Конституційного Суду України задля підвищення ефективності їхнього виконання.

Підготовлено узагальнення практики та рекомендації до застосування частини 4 статті 382 Кримінального кодексу України щодо умисного невиконання службовою особою рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання нею висновку Конституційного Суду України і статті 188⁴⁹ КУпАП щодо ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації на запит судді Конституційного Суду України, Колегії суддів, Сенату, Великої палати Конституційного Суду України, які використовуються у процесі надання правничої допомоги адвокатами при порушенні прав третіх осіб.

Керуючий адвокатським бюро
адвокат, к.ю.н.

Віталій Головчук

УКРАЇНА
 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
 вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, 21021, тел. приймальні: +38 (0432) 50-89-30,
 факс: +38 (0432) 50-87-78, E-mail: rector@donnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02070803

«31» 03 2023 № 58/01-13/12.0

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертації
Воронова Дмитра Олександровича
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»
«Виконання рішень Конституційного Суду України: проблеми теорії і
практики»

Дисертація Воронова Дмитра Олександровича «Виконання рішень Конституційного Суду України: проблеми теорії і практики» виконана відповідно до плану науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках тем «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація №0118U003140), «Правові механізми забезпечення, охорони і захисту прав людини» (ДР №0122U002369), в межах яких автором проведено комплексне дослідження теоретичних засад виконання рішень Конституційного Суду України, виявлені практичні проблеми, що виникають в процесі їх виконання, розроблені пропозиції щодо підвищення ефективності виконання рішень Конституційного Суду України.

Результати дослідження Воронова Дмитра Олександровича використано в навчальному процесі кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні навчальних дисциплін «Конституційне право України» (ОПП Право (Law), СО Бакалавр), «Конституційний процес» (ОПП Право (Law), СО Бакалавр).

Ректор

Роман ГРИНЮК